

F. D. Chester

“УКРАЇНА”

KSG 803
ewel

STOVEL CO. LTD.
LONDON

12 КНИЖОК “УКРАЇНИ” В РІЧНІЙ ПЕРЕДПЛАТІ РАЗОМ З ПРЕМІЯМИ \$ 3.00.
ЦІНА ОДНОЇ КНИЖКИ 35¢

Digitized by Google

ВИДАВНИЦТВО „УКРАЇНА“.

Іван Туркевич
Менеджер

Проф. Др. Ол. Сушко
Редактор

Микола Левицький
Скарбник

НАША МЕТА:

Метою Видавництва „УКРАЇНА“ є: подати українським поселенцям Америки в загально-приступній формі здобутки сучасної науки, літератури, штуки і техніки, та запізнати їх з невичерпаною скарбницею рідної культури.

СЕРЕДНИКИ:

Ради досягнення повисшої мети Видавництво печатає одинокий на усю Америку ілюстрований місячник „УКРАЇНА“ посвячений науці, літературі, штуці і техніці, а надто печатати ме рівночасно цінні й правдиво поучаючі книги з поля різних галузей людського знання, пера своїх й чужинецьких письменників.

LIBRARY
1939
LIBRARY

From Frank S. Chester
"УКРАЇНА"

не має нічого спільного з ніякими релігійними сектами
ані політичними партіями.

ЗМІСТ

ПЕРШОЇ КНИЖКИ "УКРАЇНИ" ЗА МІСЯЦЬ СІЧЕНЬ, 1918 р.

	Сторона		Сторона
1. Оголошення	1 - 4	14. Тайни цесарського двора	47 - 52
2. Зміст	5	15. Слава нашим учителям!	53
3. Наші квіти	6	16. Тайна почі	54 - 55
4. Аннібале Каррачі	7	17. Портрети Б. Хмельницького	56 - 60
5. "Слава на вишинах Богу"	8	18. Гальянка княжна Острожська	61 - 66
6. Проф. Мих. Грушевський	9	19. Франц Скорина	67 - 73
7. Благослови Україно!	10	20. Творчість Лесі Українки	74 - 79
8. Прольог	11 - 14	21. Змагання Гал. Українців	80 - 86
9. Війна	15 - 22	22. Наші предки доби Мазепи	87 - 92
10. По широкій Росії	23 - 28	23. З царства книг	93 - 96
11. Ілюстр. Всесвітня Історія	29 - 35	24. Мрії вел. вишхідника	97 - 99
12. Ожіст Роден	36 - 40	25. Арт. змагання укр. дівчій	100 - 101
13. Тайни царського двора	41 - 46	26. Сила науки	102
		27. Оголошення	103 - 104

“УКРАЇНА” є щиро народним видавництвом, опертим виключно на передплатах Родимців.

ЛИШЕ ДЛЯ ВП. ПЕРЕДПЛАТНИКІВ УКРАЇНИ!

Галерія Потретів Українських

Г Е Т Ь М А Н І В.

Накладом Видавництва “Україна” появил ся і продаєть ся
ВЕЛИЧАВИЙ ПОРТРЕТ

БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.

Великий портрет славного Гетьмана, відбитий на великім
папери й виконаний **В СІМОХ КРАСКАХ**, робить чудове
вражінне.

Є се безумовно **найкрасший портрет**, який коли небудь
видано на Україні.

ЦІНА З ПЕРЕСИЛКОЮ \$1.00

Портрет сей видано не на зиск, а для окраси усіх українських
хат і Товариських Галь.

12 портретів 12 ріжних українських гетьманів в передплаті
лише **\$6.00**

МАПА УКРАЇНИ

видана накладом Видавництва “Україна”

в трьох красках

стоїть лише

25 Ц.

РАЗОМ З ПЕРЕСИЛКОЮ 35 ц.

Бажаннем Видавництва “Україна” є, аби та мапа України
находила ся навіть в **найбіднійшій українській хаті.**

Коли запишете собі “Україну” зараз і пришлете \$3.00 пе-
редплати, отримаєте сю чудову мапу **даром**, крім інших наших
чудових премій.

ПО ЧИМ ПІЗНАТИ ЩИРО УКРАЇНСЬКУ ХАТУ?

КОЛИ в якій небудь хаті не найдете на столі “України” а на стінах чудо-
вих портретів українських гетьманів видання “України”, так памятайте,
що се не є українська хата!

КОЛИ в якій небудь хаті почуєте, що її мешканці не говорять по україн-
ськи, а лише якимись іншими чужими нам мовами, так памятайте, що се
не є українська хата!

КОЛИ в якій небудь хаті побачите, як люди читають усякого рода не-
українські ілюстровані мегазини, а “України” не мають, так памятайте,
що се не є українська хата!

“Україна” має знаходитися в кожній широкій українській хаті!

НЕЧУВАНЕ!

НЕБУВАЛЕ!

НЕВИДАНЕ!

**“Україна” дає кожному ВП. Передплатникови
ЗА \$3.00 — \$10.00
ЯК СЕ МОЖЛИВЕ?**

**Хто запише собі ЗАРАЗ “Україну” і перешле нам \$3.00,
отримає протягом року:**

1. 12 книжок “України” вартости найменше \$6.00
2. 12 Портретів славних укр. гетьманів вартости 3.30
3. 1 Кольоровану мапу України варт. найменше .35
4. 1 Чудовий стінний календар “України”, варт. .35

Разом: \$10.00

Замовляйте отже “Україну” зараз і шліть передплату в висоті \$3.00 на адресу:

THE UKRAINA 358 REDWOOD, AVE. WINNIPEG, MAN.

“Україна” є самотнім українським магазином на цілому світі!

**Популярний портрет
Славногo Гетьмана**

БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

виконаний вірно після славної ритовини В. Гондіуса з р. 1651.
ЛИШЕ 25 ц.

Разом з пересилкою 35 ц.

**Бажаннем Видавництва “Україна” є, аби той портрет находив
ся навіть в найбільшій українській хаті.**

Коли запишете собі “Україну” зараз і пришлете \$3.00 передпла
ти, отримаєте сей чудовий портрет даром, а опісля ще
одинацять портретів прочих українських гетьманів.

“Україна” є для англійського світа показником нашої культурности!

Сю карточку відітніть, вложіть до коверти разом з \$3.00 і зашліть до
Видавництва “України” на адресу:

THE UKRAINA, 358 REDWOOD AVE., WINNIPEG, MAN.

Панове:—

В залученю посилаю \$3.00 як передплату на місячник “Україна” я
кий прошу висилати разом з Вашими чудовими преміями на слідуочу
адресу:

Імя і назвиско .....

Місцевість .....

“Caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt”.

Підсоне, а не душу змінюють тії, що вандрують за море.

Horatius (умер 8 літ перед Хри-
стовим Різдом), Epistolae.

УКРАЇНА

The Ukraina

358 Redwood Ave.

Winnipeg, Man.

Canada

Встала славна Україна
Щаслива і вільна,
Від Кубані аж до Сяна
Одна, нероздільна.

**АННІБАЛЄ КАРРАЧІ.
(Annibale Carracci)**

Аннібале Каррачі походив з старої італійської малярської родини Каррачів. Родився в Болонії 1560 р., а умер в Римі 1609 р. Був він учеником таких славних малярів як Корреджіо, Тиціян, Тінторетто і Паоло Веронезе, й згодом став одним з найславніших італійських малярів. 1600 р. запросив його до Риму кардинал Фарнезе й поручив йому мальовання мітологічних фресків в своїй палаті. Вісім літ працював Каррачі при помочи свого брата і своїх учеників над порученою йому роботою, а коли за неї отримав сьмішно малу заплату 500 скудів, попав в мелянхолію, яка й загнала його передвчасно до гробу. Численні високо артистичні малюнки А. Каррачі цїнять ся дуже знавцями штуки.

Після малюнку А. Каррачі.

“Слава на вишинах Богу, а на землі впокій, між людьми благоволенне”.

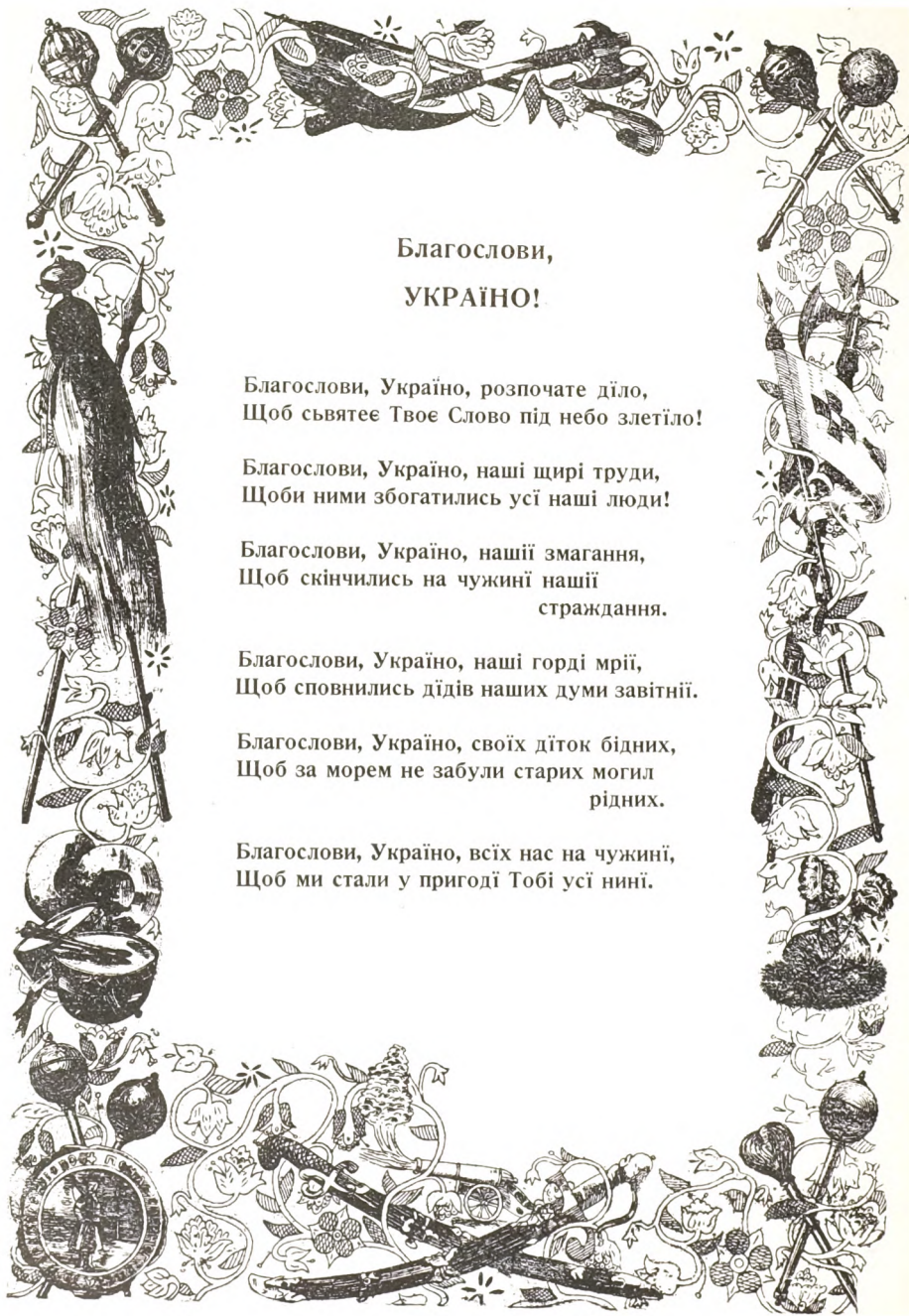

УКРАЇНА

Проф. М. Грушевський.
Перший Президент Української Республіки.

Благослови,
УКРАЇНО!

Благослови, Україно, розпочате діло,
Щоб сьвятеє Твое Слово під небо злетіло!

Благослови, Україно, наші щирі труди,
Щоби ними збогатились усі наші люди!

Благослови, Україно, наші змагання,
Щоб скінчилися на чужині нашії
страждання.

Благослови, Україно, наші горді мрії,
Щоб сповнились дїдів наших думи завітніі.

Благослови, Україно, своїх діток бідних,
Щоб за морем не забули старих могил
рідних.

Благослови, Україно, всіх нас на чужині,
Щоб ми стали у пригоді Тобі усі ниніі.

ПРОЛЬОГ.

НА УКРАЇНІ.

На нашій славній Україні,
Й на нашім славному Поділю —
Кремезні люди як ті дуби
Й пшениця славна без кукілю.

Лиш тее лихо Господь дав,
Що людям долі не зіслав,
І “за гріхи” велів всім гарувати
В чужім ярмі весь вік свій коротати.

ПОРАДА...

Порадились бідні люди:
Що маєм чинити?
Хиба підем, пане-брате,
В чужі краї жити...
Підем жити в чужі краї,
Коли в своїм важко,
Може, Бог дасть, у Канаді
Не так буде тяжко...

В СЬВІТ ЗА ОЧИ...

Гей, зароїлись густо порти трієстенські,
Тай усі бараки гамбурсько-бременські...
Тож то тоді пили наші сльози в море —,
Коб було втопилось у нїм наше горе!
Воно-ж не втопилось, а їхало з нами,
З нами і в Канаді живе між корчами.

В КАНАДІ.

Стали наші бідні люди
У Канаді жити,
Стали гірко і криваво
На жите робити.

І по генках, по фабриках
Много люда було,
Й хто не згинув, того щасте
Певно не минуло.

Той взяв фарму, а той в лісі
Став дуби валяти,
А той третій десь в Онтерйо
Став скали лупати.

Були гроші і зарібки,
Усього до волі...
Лиш хто згинув, той на віки
Спочив в чистім полі...

ГОЛОСІННЯ

ПОЛЯГЛИХ.

Нам тут, браття, добре
У землі лежати,
Тепло нас сповила
Наша земля мати...

Нам тут, браття, добре
У землі лежати,
Тепло нас сповила
Наша земля мати...

Лише жаль нам тої
Землиці сьвятої,
Що в краю лишили
Й що її любили
Наді все на сьвіті...

Лише жаль нам того
Сонця золотого,
Що там, на Вкраїні
Зійшло усім нині —
Лиш не нам сердегам...

Нам тут, браття, добре
У землі лежати,
Тепло нас сповила
Наша земля мати...

Нам тут, браття, добре
У землі лежати,
Тепло нас сповила
Наша земля мати...

Лише жаль нам того
Краю дорогого,
Що в нїм не спочили,
Й кісток не зложили
На віки вічні...

Лише нам тут тужно,
Що не стать й нам дружно
До дальшого бою
Та за волю Твою,
Україно, Мамо!

“УКРАЇНА” МОВИТЬ:

Чи чуєте, любі діти,
 Підмогильний отсей шум?
 І бездільно вам сидіти
 Чи ж не сором се і глум?!
 Коли трупи оживають,
 З гробів мерці промовляють,
 Щож вам діяти, живим?!

Тож до діла, живі люди!
 Зійшло і вам сонце!
 Засвітила “Україна”
 І в ваше віконце!

“Учіте ся, брати мої!
 Думайте, читайте.
 І чужому навчайтесь,
 Й свого не цурайтесь”.

“Бо хто матір забуває,
 Того Бог карає,
 Чужі люди цурають ся,
 В хату не пускають”.

Щоб була між вами згода,
 Й скінчились роздори,
 Й щоб прогнали ви темряву
 З хат ваших за гори!

Лишєднайтесь в праці й злуці
 Під прапор наш ясний,
 А заблісне і вам, браття,
 День в Канаді щасний.

НАРІД МОВИТЬ:

Ще не довго “Україна”
 Гостить поміж нами,
 А здаєть ся сонце ясне
 Зійшло над фармами.

Веселійше усім стало,
 Пробудились люде:
 Чейже нам вже усім разом
 Може гаразд буде!

Лиш ми, браття, під прапором
 Вкраїни ставаймо,
 Й усі разом Україні
 Волю здобуваймо!

А коли ми всі зєднаємсь
 В одну громаду,
 Тоді нам вже не лякатись
 І вражих сил аду!

А ти, наша “Україно”,
 Трудів не лякай ся,
 І хоч ворог гребе ями —
 Все в гору двигай ся!

Усе в гору, усе вище —
 До самого Бога,
 Хоча тернем, не рожами
 Встелена дорога...

За се, наша “Україно”,
 Будеш панувати,
 Буде тебе влячний нарід
 Повік споминати.

І зацвитеш, наша нене,
 Як та рожка в полі,
 І діждемось й ми в чужині
 Ще кращої долі...

ФІНАЛ.

Та вже, браття, краще
У землі лежати,
Та як рідну Неньку
На вік понехати.

Та вже, браття, краще
На світі не жити,
Як нам України
Усім не любити.

Та вже, браття, краще
Було й не родитись,
Ніж на Неньки муку
Нам усім дивитись.

Допожи ж, Боже,
Нам того діждати
Ще хоч раз Вкраїну
В житю оглядати!

Ще хоч раз злетіти
По синьому морі
Та "на тихі води,
На ясні зорі"!

Бо ми Тебе, Нене,
По вік не забудем,
І ще Тобі долю
Кращу всі добудем!

ВІЙНА

Після ритовини Делля Белля.

Военна рада.

Нарада найбільших мужів Великої Британії й Франції. По черзі від лівої руки до правої стоять: А. Томас, франц. міністр амуніції; генерал Сер Д. Гейг, начальний вожд британської армії в Франції; маршал Жофр і Лойд Джордж, британський прімієр.

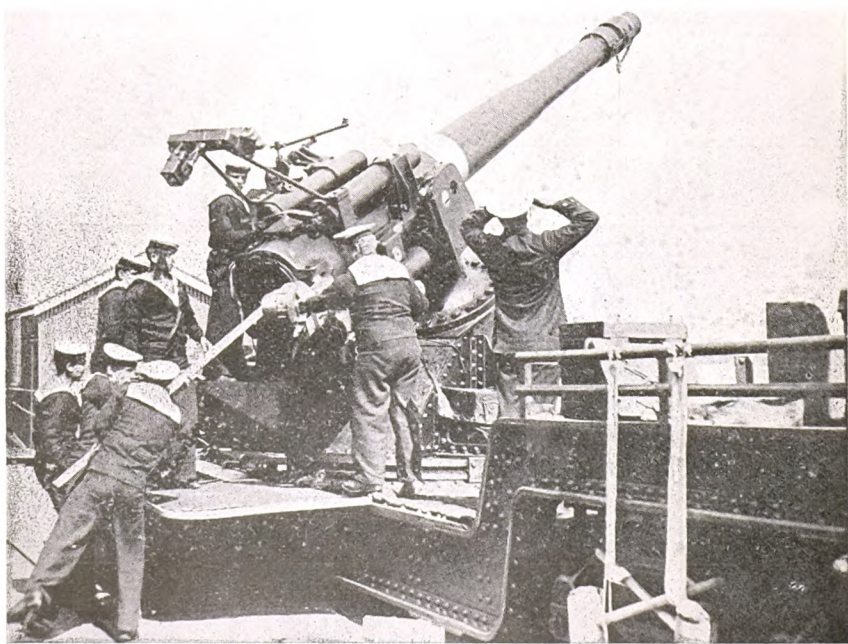

Два приятелі.

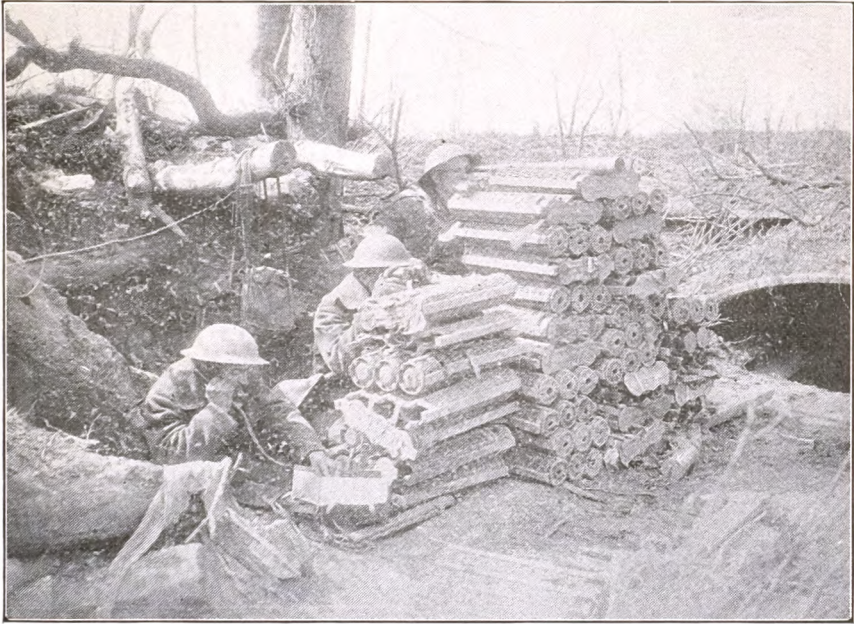
Жовнір і кінь забезпечені приладами перед діланем трійливих газів.

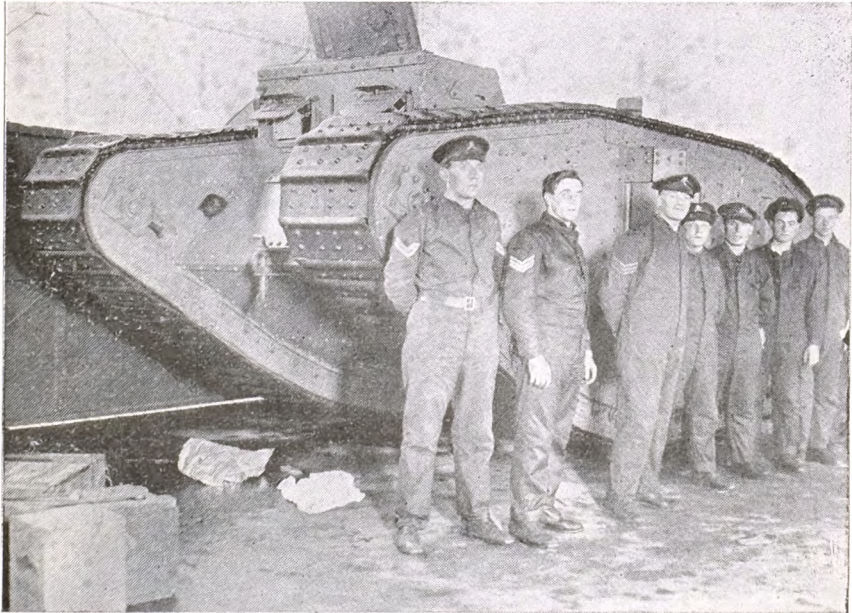
Зстрілили німецького летуна.

Польованне на ворожих летунів.

Обсерваційна стація.

Славний британський танк.

Ось так виглядають нині тисячі людських осель на великих боєвищах Європи.

Проводять німецького бранця.

Група німецьких бранців.

В Египті.

Бритійська армія послугуєт ся в своїх військових операціях верховодами.

Святе місто Єрусалим.

Після довгих віків турецького панування Єрусалим перейшов опять в християнські руки, здобутий британським оружжем.

ПО ШИРОКІЙ РОСІЇ.

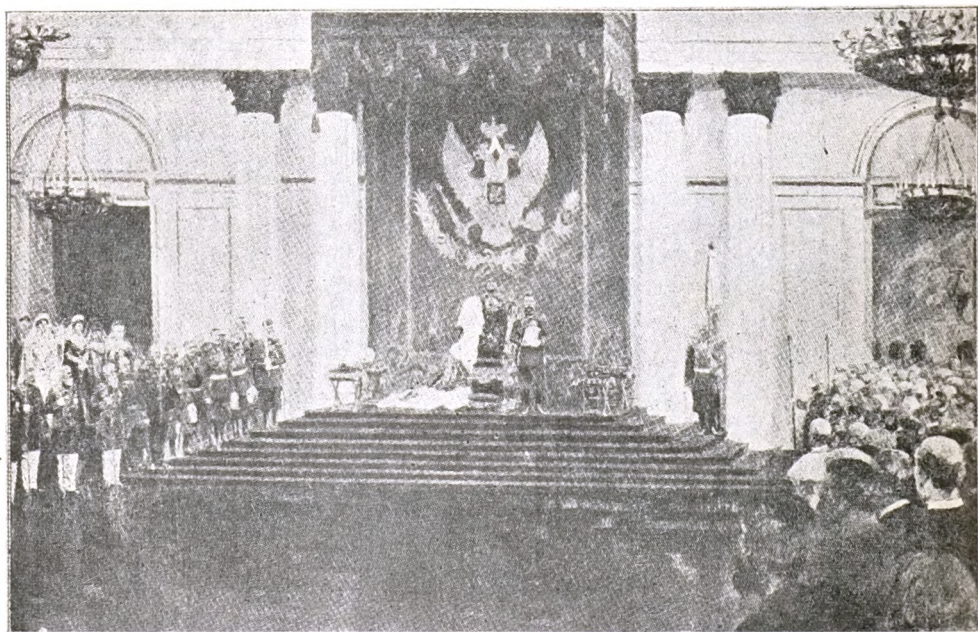

Бувший царь Микола II і царевич Алексей.

Исаакіўская катедра в Петрограді.

Одна з найкрасших будівель на світі. Внутрішні окраси стоять вище \$20,000.000.

Царь читает тронову бесіду перед отворенем Думи.

МОСКОВСЬКІ ЧУДЕСА.

Москва.

Чудове, “св’яте” місто русского народа, колишня старинна столиця Московщини.

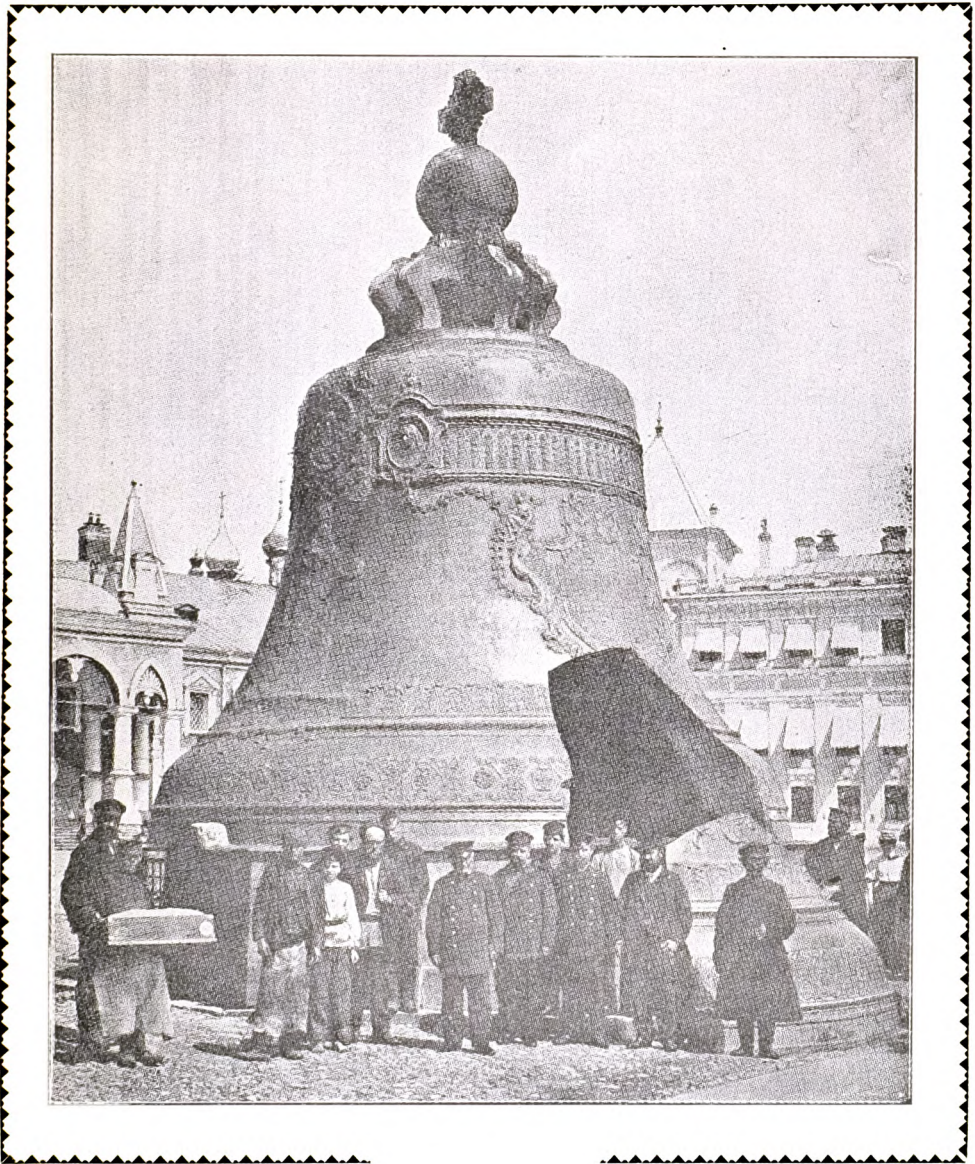
Успенська катедра в Москві.

Побудована при кінці 16-го століття. Містить в собі безцінної вартости скарби, між иншими св’яту ікону Матери Божої, яку мав намалювати самий св. Лука. Ікона, убрана дорогоцінними каменями і перлами вартости пів мільона доларів. Біблія, дарована Петрови Великому його матерію є так велика, що до ношення її треба двох людей. В часах Наполеонівського наїзду стояла в катедрі французська кавалерія. Жовніри великого Наполеона забрали з неї пять тон срібла і 500 фунтів золота. Частину тих скарбів відбили опісля козаки й з добичі справили для катедри щиро срібний св’ічник з 46 раменами, що важить 900 фунтів.

Катедра св. Василя в Москві.

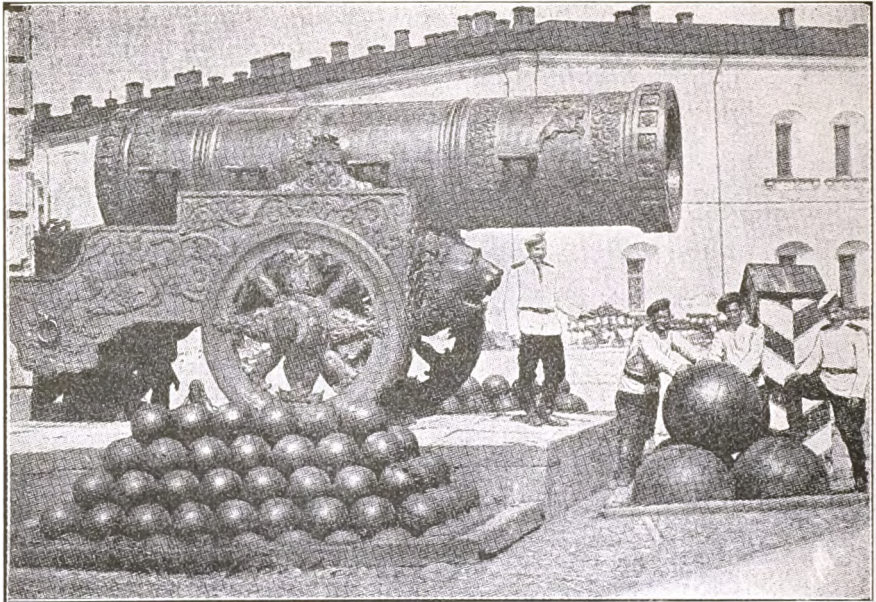
Одна з найславнійших будівель усього світа, замітна своїм екзотичним стилем й пестротою прикрас.

Царь-дзвін.

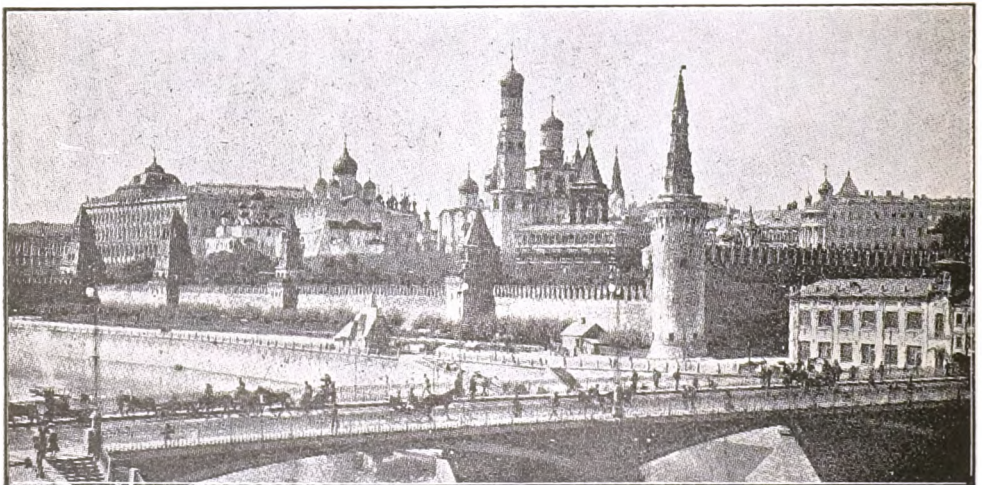
Найбільший дзвін на сьвіті. Велів виляти його ще Борис Годунов літ тому з треста. Опісля переливано його ще два рази, і за кожним разом нищив його несподіваний огонь.

Так як він стоїть нині, велів примістити його царь Микола I. 1835 р.

Царь-пушка.

До недавна найбільша армата на світі, славна тим, що не віддала досі і одного вистрілу.
На боевищах Європи стріляють нині з більших армат.

Кремлін.

Колишня твердиня московських великих князів, а нині скарбниця безцінних сокровищ російської штуки.

Після ритовини Марка Антонія Раймонді.

Боротьба до-історичних людей з мамутами.
(Після малюнку Васнецова.)

ІЛЮСТРОВАНА ВСЕСЬВІТНА ІСТОРІЯ.

Оповідання про бувальщину людського роду від найдавніших часів аж до тепер.

Написав

ПРОФ. ДР. ОЛ. СУШКО.

■ ■ ■

I.

ЗАГАЛЬНИЙ ПОГЛЯД.

Задача Всесвітньої Історії.— Початки людського роду.— До-історичні часи.— Завязки культури.— Доба “кам’яна” і “бронзова”.— Раси і народи. — Поділ Всесвітньої Історії.

■ ■ ■

I.

Історія — слово латинське, й по нашому означає “оповідання”. Нині се слово прийняли усі культурні народи й розуміють під ним “оповідання про давніше життя”.

Предметом Всесвітньої Історії є усі культурні народи усього світа, а задачею її є подати ясний образ їхнього розвитку від найдавніших часів аж до тепер — в усіх їхніх житєвих проявах й взаєминах.

Кожний чоловік, кожна родина, кожда громада й кождий нарід —

мають свої історії, та вже ж під Всесвітню Історією не належить розуміти суми поєдинчих історій, т.е. історій поодиноких країн і народів. Так глядіти на Історію людства можна би було лише тоді, коли б жите кожної країни і кожного народа плило собі зівсім окремим руслом, й коли б тее жите не стояло в ніякій звязи з історією других країн й других народів. А тимчасом — нині відомо всякому, що під теперішню пору немає на світі й одної закутини, яка б так

або инакше не улягала впливам не лише сусідних країн, але навіть й найдалше віддалених; немає на світі країни, яка б відгороджувала себе “китайським муром” від прочого світа. Політичні й економічні інтереси сучасних держав і націй в усіх частих світа перехрещують ся так дуже, що нині ми можемо говорити зівсім сміливо про існування **світової політики**, під чим розуміємо незвичайно зложену сітку взаємин поміж всіми цивілізованими й варварськими народами усіх п'яти частий світа, від яких то взаємин залежить навіть судьба диких племен, що ще по нинішній день заселяють великі простори землі. Ми можемо говорити також про існування **світової торгівлі**, т.е. про економічні взаємини поміж усіма частинами світа, або їх складовими частинами. Вкінці ж бистре й всесторонне поширення по всій земній кулі усього того, що ми називаємо “висшою культурою”, свідчить рівнож про те, що Всесвітня Історія розвива-

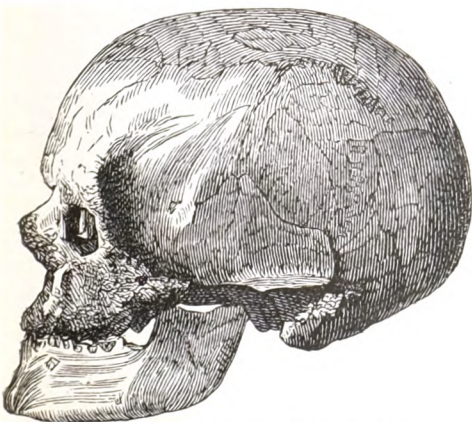
Чашка до-історичного чоловіка.
(з переду).

еть ся невинно в усе **єднаючим а не розеднюючим напрямі**.

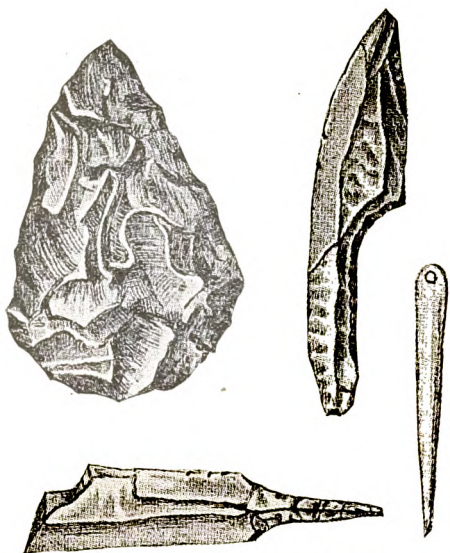
Велика сучасна війна відіграє в сьому великому процесі єднання усіх країн й народів усього широкого світа в одну велику групу — дуже велику роллю. Вказують на се усі прояви останніх міжнародних взаємин. Великі ідеї **демократизації й соціалізації** усіх форм людського життя беруть видимо верх над усіми старими кличами — й велика переоцінка усіх старих “вартостей” доконаеть ся ось вже незабаром.

Буде се рівнати ся цілковитому переворотови усього існуючого ладу на світі після чого наступить нова доба в історії людства, — доба повного обєднання усіх країн й народів усього світа в одну велику Всесвітню Спілку Народів — з одною формою правно-державного устрою, одною формою торговельних взаємин, — ба навіть з одною фінансовою й монетарною системою.

Такий **один** всесвітний лад буде завершеном вікових титанічних змагань людства до ідеальних форм

Чашка до-історичного чоловіка.
(з боку)

Знаряде до-історичного чоловіка.
(Стрілка, ніжик і пробивач крем'яні, а ігла кістяна).

вселюдських взаємин, буде рівночасно найвисшим й найкрасшим здобутком людського генія.

II.

Питання про походжене людського роду на землі не є предметом історичної науки. На се питання стараєть ся дати таку або иншу відповідь релігія. Навіть природописні науки не вийшли ще в сьому питанню поза рами більш або менш геніяльних гіпотез. За се модерна антропология (наука про чоловіка) заявляє категорично, що **“чоловік розвинув ся, а не зістав сотворений”**. Як наука — Історія не приймає ні одного ні другого, й признає, що тут вона не знає нічого, й виходить з того, що “чоловік є”, — не дбаючи про се: “як” і “чому”. В кожному одначе разі чоловік являєть ся на землі сотворіннем, відділеним величезною

пропастию від инших родів, — один і той самий своїми тілесними й духовими прикметами від ряду тисячлїть, одним і тим самим у всіх часах і у всіх підсонях, причім ріжнородні раси повстали вже в пізнійших часах протягом тисячлїть під ріжнородними впливами клімату (підсоня), землі й історичних пережить. Та вжеж усі ті расові ріжницї, порівнані з великанськими ріжницями в прочім звїриннім царствї, являють ся дуже а дуже незначними.

Перші певні слїди істновання чоловіка на землі стрічаємо в так званій **ділювіяльній добі**, т.е. тїй добі розвитку нашої землі, що попередила теперїшню, так звану **алювіяльну**. В тих то дуже а дуже давніх часах, віддалених від нас десятки тисячів лїт, в усїй північній частині нашої земної кулі наступило нечаяно велике охолодження. До того часу на всїй майже земній кулі було тепло, як нині в теплих краях, — уся земля покрита була пребуїною рістнею, яку нині стрічаємо в теплих краях та і жили тоді на землі дивні і великанські сотворіння як: слон-мамут, однорожець, тур і пр. А тут нараз і нечаяно наступило несподівано охолодження. Що було причиною того явища, ніхто не знає, — в кожному одначе разі стало ся таке, що уся північна часть нашої земної кулі, отже уся північна часть Північної Америки (теперїшна Канада), та північні части Європи і Азїї покрили ся грубою поволокою леду.

Можна уявити собі, що наступило тоді в житю тодішних тропічних рослин й звїрів (т.е. таких, що

виросли в теплих краях): тисячі рослинних й звіринних родів загинули, великі громади звірів стали утїкати на полудень в тепліїші краї, а лише не велике число рослинних і звіринних родів зжили ся з новими кліматичними відносинами й примінили ся до нових условин життя.

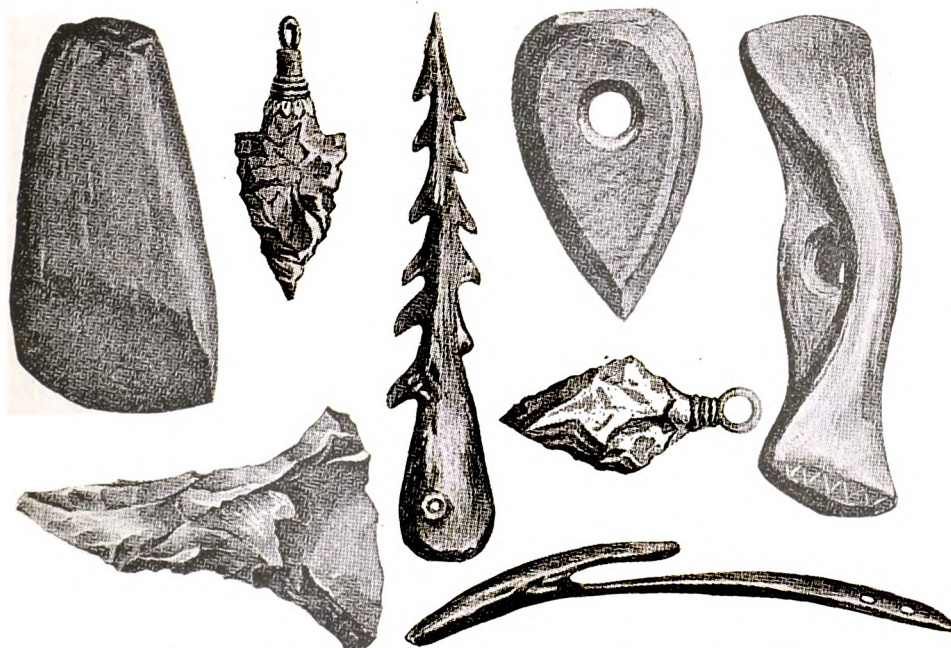
Та згодом ледівці уступили й старі звірі вернули опять на давні оселі. Та вжеж доба ся (так звана "інтерглясіяльна", або міжледівцева) тревала коротко, й опять наступило сильне охолодження температури. В тих то часах і загинули останки тих старинних звірів-великанів, й ми довідуємо ся нині про їх істнування лише з розкопок, при помочи яких добуваємо тих звірів з замороженої землі не раз просто в ненарушенім стані — з кість-

ми, мясом і шкірою, неначеб їх хто закопав там перед кількома десятками літ. А тим часом вони лежали там, неначе умисно заховані для пізнійших дослідів ученого, десятки тисяч літ...

Але згодом наступило опять о-теплення температури. Ледівці щезли з лица землі, лишаючи після себе лише тисячі так званих "ератичних каменів", знаних надто добре нашим канадійським фармерам, й згодом ставало чим раз більше і більше тепліїше, поки вкінці і не настали такі самі часи, в яких і ми нині живемо.

III.

І ось належить памятати, що перші певні сліди чоловіка на землі стрічаємо як раз в згаданій нами "міжледівцевій добі", а опісля, вже

Знаряде до-історичного чоловіка новішої камяної доби.

Водяні будівлі наших прапредків.
Після рисунку Віолет-ле-Дюка.

дуже обильні, в поледівцевій добі.

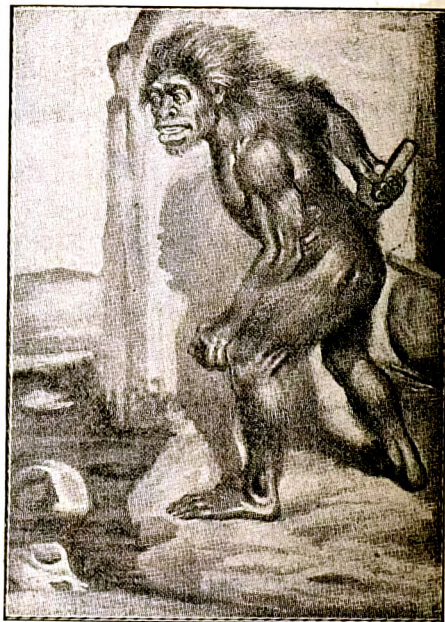
З тих то часів находимо ми в глибоких, намулових верствах землі не лише кости того “першого чоловіка”, але й витвори його праці, отже тим самим й плоди його духа, якими являють ся усякого рода знаряди. З усього того ми довідуємо ся, що тодішній чоловік не ріжнив ся майже нічим від сучасних Ескімосів, або мешканців Огняної Землі (при кінчинах Полуденної Америки). Він кормив себе лісними овочами та дичиною, яку убивав на польованню. Великим грисмаком уважали тодішні люди ядро костий, про що свідчать тисячі відкопаних костий, розбитих силою каменем. Одначе є вже з тих часів певні докази, що чоловік умів вже присмажити собі печеню на огни.

Убирали ся тодішні люди в шкіри убитих звірів й приготовляли потрібні їм знаряди з скальних від-

ломків, головнож з кременя. Одначе вони не уміли ще виробляти глиняних посудин, як сього не знають ще й нині Ескімоси, й не освоїли були ще ніякого звіра. Домівками їх були яскині, одначе постійних осель в повнім значінню того слова вони ще не мали.

Сліди тих “ділювіяльних людей”, або старої камяної доби, стрічаємо в великім числі в усій північній Азії, Європі, Північній Африці і Америці.

В алювіяльній добі, т.е. тій самій добі, в якій і ми живемо, людська культура розвиваєть ся поволі дальше. Рістня і звірня були вже такі самі як нині, та і в кліматичних відносінах (т.е. тепло і зимно) не було великої відміни. В тих часах люди послуговували ся дальше

До-історичний чоловік.
(Після малюнку німецького артиста).

камяними знарядями, однаке ті були вже краще зроблені, вигладжені й докладно заострені. Та попри те почали вже люди виробляти з вільної руки перші глиняні посудини. Ба що більше! Чоловік почав вже виробляти собі всякого рода прикраси, уживаючи до того зьвірячих костий, зубів, рогів, каменів, глини і мушель, а навіть став вже ткати перші тканини на одѣжу.

Згодом починає чоловік привязуватись до місця, освоює собі зьвірів, а найперше пса, а опісля вже рогату худобу, коня, вівцю, свиню і козу. З мисливого стає чоловік годівцем худоби, а там згодом будує вже собі, як приміром в Швайцарії, на озерах оселі, приміщуючи їх на високих палях. Від того був вже лише один крок до найпростішого (примітивного) рільництва, отже управи пшениці, ячменю, гороху, сочевиці і льну, з якого почали виробляти перші тканини. Попри се однаке жили в тих часах люди в природних й ви-

копаних штучно печерах, а на далекій півночі стали навіть будувати з великих камяних брил перші похоронні поля, отже домівки помершим.

Та вжеж більшість тодішних людей все ще займала ся вигідним й зівсім не мозільним випасом худоби, й наслідком того і провадила кочівничий спосіб життя, заспокоюючи час від часу свої потреби збіжа нападами на осілих людей.

Очевидна річ, що увесь той значний поступ матеріяльної культури людства, й перехід від ловецтва до випасування худоби й постійних осель разом з примітивними початками рільництва, — усе те мусіло з природи річи потягнути за собою вже в тих дуже а дуже давних часах вчасної камяної доби поважні суспільні (соціяльні) новотвори: **з природного паровання чоловіка і жінки витворилось згодом подруже**, — очевидна річ — в найпримітивнійшій його формі.

Дальше буде.

Камяна доба.

(Після малюнку Васнецова.)

ОЖІСТ РОДЕН.

1840 — 1917.

Ожіст Роден.

Дня 17 падолиста сего року рознеслась по усьому світі сумна вістка, що Ожіст Роден, один з найбільших різьбярів сучасного й минулого світа, відійшов до вічності.

Ожіст Роден родився в Парижі 1840 р. Наділений природою великими дарованнями ума і серця, посвятив він з молодих літ штуці, й здобув собі згодом на полі різьбарства безсмертну славу.

Та вжеж тая “слава” прийшла до Родена не скоро, та і не легко... Довго-довго змагався він з нею — та вікнці таки побідив! Коло 1880 р. очи усього артистичного світа звернулися на нього, й з того часу Роден чудує цілий світ одним за другим своїми справді геніяльними творами, здобуваючи собі раз на все славу найбільшого артиста-різьбяря Франції.

Разом зі славою загостило до хати великого артиста й багатство. Родена обсіпано золотом, й того золота уживав він розумно й необмежено на закупню все нових і все свіжих памяток світової штуки, а передівсім же старинної грецької.

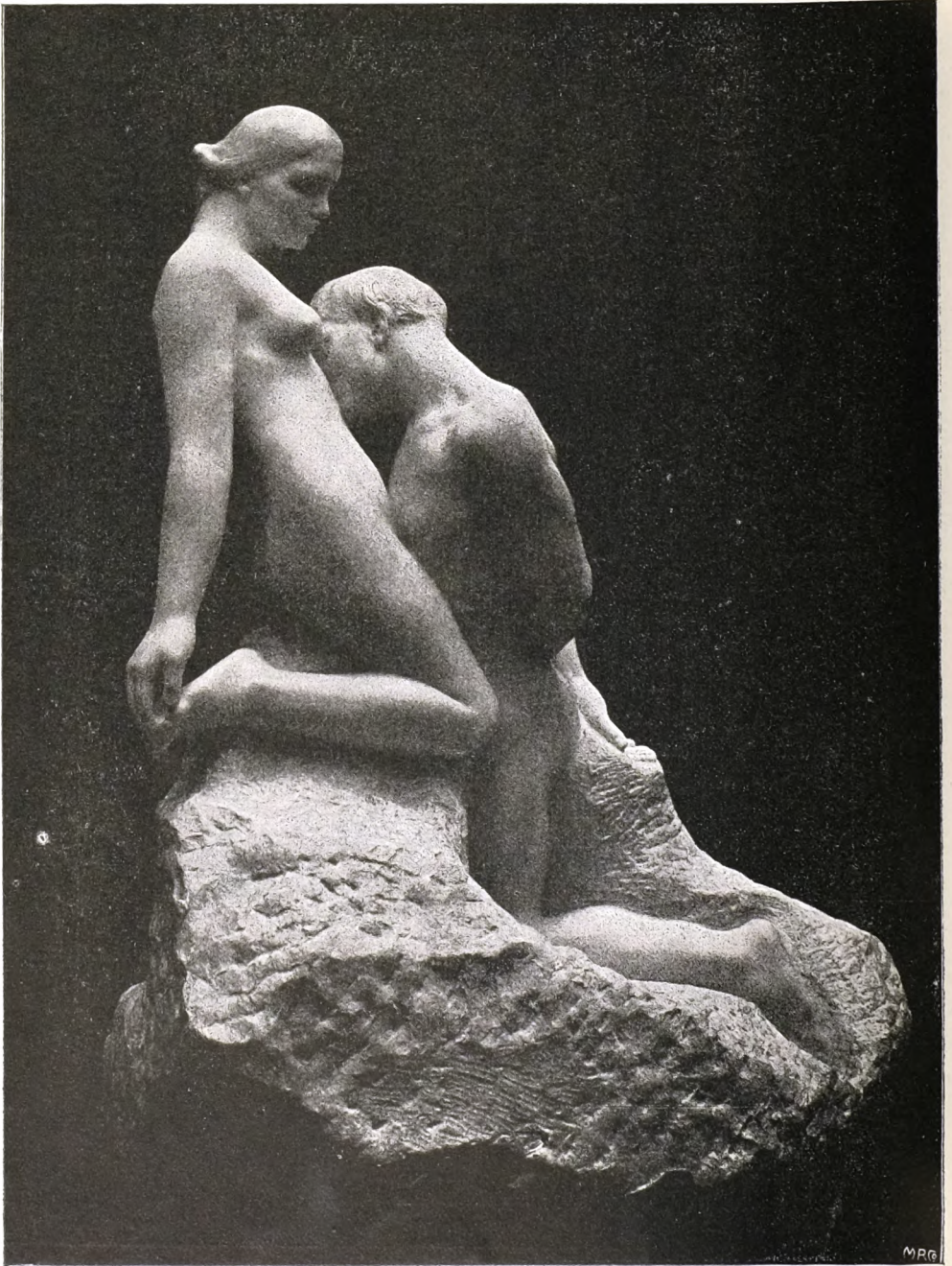
Згодом дім Родена в Медон став справдішнім музеєм неоціненої вартости памяток світової штуки. Зібрані і упорядковані тут умітною рукою великого артиста надавали вони усьому домови якогось чудно чарівного настрою... Тай і не дивниця! Бо ж і споглядали вони на зачудованого видця з заворотного віддаленя мрачної минувшини, з темної глибини давно минулих віків, — й переносили

Ожіст Роден
Агонія.

Ожіст Роден
Пробудженне.

Ожіст Роден
Вічна пісня.

Ожіст Роден
Сапфо.

зразу приявного гостя великого мистця в чарівну атмосферу ідеалу.

Нині величава й безцінна Роденова колекція є з волі великого мужа власністю його родинного міста, Парижа, й переховується на вічні часи в історичнім "Hotel Biron".

Та і самі твори Родена роблять на видця неописано могутнє вражіннє. Англіїці називають їх "impressionistic and inspirational". І се є властива характеристика Роденових креацій.

Без всякого сумніву Родена можна назвати учеником Греків.

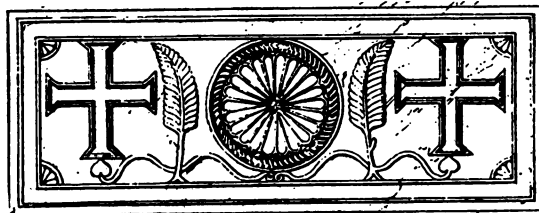
Від них перейняв він їхню високу техніку, від них навчився надавати своїм творам духа і тепла дійсного життя.

Та вжеж попри саме найгеніяльнїше пізнаннє усіх тайн лїнії і форми здобує Роденом на основі пильного студіюваня античної штуки Греції, замїтнє зразу в Роденових креаціях, дух великого артиста заманїфестував себе в його безсмертних творах іще в особливий, безумовно оригінальний, й — що так скажемо — правдиво роденівський спосіб.

Бо коли — як пише один німецький критик — в творах античної грецької штуки — "чоловік

викований в мраморі, або відлїтий в бронзі, тішить ся своєю необмеженою поганською свободою, й почутям всемогучої переваги над хаосом" (свїтовим безладем), — в творах Родена брєнить все сумовита нута трагічного почутя людської безсильности, відчуваєть ся просто фізично увесь трагізм невмолимо твердої й всеї вся приголомшуючої залежности людини від обставин, від всемогучости й переваги над найгеніяльнїйшими людськими поривами й думами вічного й ніяк необнятого людською думкою всесвїта...

Так і стали твори Родена висловом усіх титанїчних зусиль безсмертного духа модерного чоловіка до пізнаня абсолюта, стали безмежно сумовитою піснею усього трагізма його відомого усім нам гаразд безсилля — но рівночасно стали наймогутнїйшим й голоснїйшим від самого грому протестом чоловіка-бога проти усіх кайдан, накинених людському духови природою — стали вкінци чудно величнїм й незрівнано вимовним звичаннєм того вічного й ніколи не вгаваючого зусилля людського духа, з яким він все і все — мимо усіх неудачі і розчаровання — стремить невпинно і вічно на заворотні вершини пізнання великої загадки бутя.

На мості Фонтанка в Петрограді.
Великанська бронзова статуа чоловіка, що опановує брутальну силу.

ТАЙНИ ЦАРСЬКОГО ДВОРА в Петрограді.

■ ■ ■

НА ПОРСЗІ НОВОЇ ДОБИ.

■ ■ ■

I.
Упадок Романових.. Неначе крізь сон мигають перед очима нашої душі спомини про останні чудно неймовірні події в Росії, мигають й переплітають ся з собою неначе в яким чарівнім калейдоскопі, а все в такому скорому та просто дикому поспіху, що справді,

призадумавшись довше над ними, не хочеть ся просто в них вірити...

Микола “крівавий”, Распутін, царевич Алексей, барон Фридерікс, Протопопов, кн. Львов, Керенський, Родзянко, Корнілов, Каледініс, — а вкінці Ленін і Троцький... — справді — що за чудова галерія найріжнородніших типів,

що за непроходимий ліс і хащовине діаметрально противних собі стремлінь, змагань та інтересів, що за несходиме поле для серйозних дослідів історикови, політикови, суспільникови, психольогови...

І все те мигнуло перед нами, мигнуло перед лицем усього зачудованого сьвіта справді неначе той сон, неначе нечаяна й всіх і вся осліплююча й просто приголомшуюча блискавка, що з скоростию людської думки прошила з гори на долину мрачний небозвід всесьвітної Історії, мигнула — й лишила усіх нас, лишила увесь культурний сьвіт в стані безмежного зачудовання — й тривожного виждання дальших, невідомих нам подій...

Та й справді! Коли усе те, що стало ся, що вже минуло й кануло на віки у незглубиме море минувшини — чуває нас своєю незвичайною небувальщиною, — то як жеж стократь інтереснішим для усього людського роду являеть ся усе те, що ще перед нами — уся таємнича будуччина?! Бо чи ж не мусять промовляти незвичайно мучо й проречисто до всіх, без ріжниць расових, національних, суспільних, культурних економічних та релігійних упереджень, ось такі всіх і вся електризуючі кличі, видвигнені великою російською Революцією, як: Долів автократизм (самодержавність), долів кайзеризм, долів усякий деспотизм — державний чи церковний, — а навпаки: най жие свобода, най жие рівність, братерство і самоуправність народів, най жие демократизм, повна й нічим не обмежена свобода одиниці й народів!...

Усе те разом з все і все голоснішими домаганнями “націоналізації” землі й всіх людських промислів, що рівняеть ся просто скасованню приватної власности, а краще перестрою усього правно-державного й суспільно-економічного устрою на радикально нових основах все і вся обіймаючої соціалізації людських інституцій; усе те застановляє думати дуже а дуже поважно усіх передових мужів усього сьвіта, — й каже нам ждати справді ще більших й ще інтересніших історичних подій, ніж тії, які вже належать до минувшини.

І призадумавшись над усім тим, мимоволі вириваєть ся з нашої груди бадьорий й всіх нас оживотворюючий оклик... надії:

Щаслив той, що був сьвідком великих історичних подій сучасної великої доби, одначе тричі щаслівійший буде той, що доживе ще ці кавійших й ще більш многоважних й далекосяглих подій незнаної будуччини...

II.

Мене, Мене, Текел, Уфарсін...

А одначе Історія, та велика учителька людського роду, каже нам твердити, що попри і мимо усе — упадок царського дому Романових був безвихідно й абсолютно конечний й просто неминучий. Правда — грізної руки Судьби, що невидимими знаками виписувала на золотомережаних стінах царських палат страшні слова заглади: Мене, Текел, Уфарсін, — людські очи не бачили, — та проте слова сї стояли вже на стінах розкішних царських палат виписані, й дні

царської родини Романових були почислені... А коли вкінці й вибила рокова година, й після усьої “распутівщини” пануючого царського роду Росії — настала пора упадку, — Історія прийняла велику подію з холодністю й супокоем тої певности, яка усе те наперед передвиділа й знала гаразд, що усе те є абсолютно конечне й неминуче.

Історія — се не ланцух окремих, випадкових, й нічим не пов'язаних подій, ні!... Історія — се зв'язка й органічна еволюція суспільного життя людського роду, що розвивається й кристалізується в усе і усе кращі й совершенніші форми на основі одних і тих самих, незмінних і вічних законів. Законам тим й улягає увесь розвиток людського роду — без огляду на наші сентименти й почування...

Без огляду на людські сентименти й покотилась в діл золотокована корона Романових... Та вже коли вільно нам виявити на верх наші почування, ми всі ані крихіт-

ки не жалуємо за всім тим, що сталося, а — навпаки — усі ми, що знаємо гаразд мрачну історію царського дому Романових, віддыхаємо нині свобіднійше, й неначе відваливши з нашої груди страшну скалу, кличемо радісно з почутем правдивої полекші:

Слава Богу! Гаразд, що скінчилося!

■ ■ ■

Попробуймо ж понисше розкрити карти Історії царського двора в Петрограді аж до самих її основ...

Певно — переповісти усю ганебну бувальщину Романових на сторінках “України”, — се забрало би надто чимало часу і місця. Та всеж ми поспробуємо ось тут відсвіжити перед очима наших ВПов. Читачів бодай деякі карти тої історії, аби усім нам дати спромогу вірити певно, що усе те, що сталося на наших очах в Росії, було дійсно не лише абсолютно конечним й неминучим, але й що за усім тим, що минуло ся, немає чого жалувати...

Московський герб в львівській братській церкві.

Статуя Петра Великого в Петрограді.

Великанська статуя їздця спочиває на кольосальній скелі, спровадженій при помочи спеціально побудованої залізної дороги з Фінляндського заливу, віддаленого вісім миль. Статую сю поставила в пам'ять Петра Великого (Першого) цариця Катерина Друга.

ЦАРИЦЯ КАТЕРИНА ІІ.

І.
 ....Хтож се такий?
 От собі й читаю,
 Шо на скелі наковано:
“Первому Вторая”
 Таке диво поставила.
 Тепер же я знаю:
 Се той **Первий**, що розпинав
 Нашу Україну,
 А **Вторая** доконала
 Вдову-сиротину.

Т. Шевченко.

Так, — про тую “Вторую”, про царицю Катерину Другу, що то як каже Шевченко “доконала” нашу Україну, хочемо розповісти дещо на початок нашим Впов.

Читачам... Коли ж наше оповідання буде в дечому надто разяче, ми заздальгід просимо Вашого вибачіння, виправдючи себе тим, що мимо усе воно далеко-далеко не віддає ушої тої пропасти плюгавства, яким сповите усе довголітне панованне Катерини.

Не потребуємо вкінці додавати, що усе наше понисше оповідання, як взагалі увесь зміст “України”, сперте на першорядних наукових жерелах, — що правда — не дуже там доступних “сірій” масі, но все таки безумовно вірних й правдивих.

“Рідко котрий із пануючих дво-

рів, рідко котрий із монастирів — читаємо в одному місці — не має своєї скандальної хроніки, одначе ніде не найти так основно скандальної бувальщини як на царському дворі.

Дивлячись з моральної точки погляду, я представляю собі царські палати як величаву сьвятиню, в якій день і ніч править ся дуже побожно Служба усім пристрастям і похотям самодержавців, й де така служба має для себе особливо пригожу почву для плекання найсоромнійшої розпусти.

В тім напрямі здобуло собі в Росії особливу “славу” панованне цариці Катерини II.

Усім відома, більше або менше, історія її дванадцяти любовників, або як з панська кажеть ся — “фаворитів”, й усім відома її справдішна царська безцеремонність, з якою вона перелицьовувала своїх любовників в державних мужів; одначе з точки погляду моральної безцеремонности ледви чи ще не більш цікавими й характеристичними для пізнання двірських обичаїв того часу є іменно ті способи, а просто досьвіди (проби), яким мусів піддати ся й перейти успішно кождий красавець, якого підглянуло досьвідчене око цариці й остаточно вибрало його гідним доступлення незвичайної чести: зайняти високу гідність “любимця цариці”.

Відносно того — напечатав був свого часу париський журнал “Republique Francaise” вельми інтересне й в високій мірі яскраве оповідання про те, як то такої “гідності любимця цариці” удостоїв

Цариця Катерина II.

ся був молодий офіцер, **Іван Ніколаевич Римській-Корсаков** (1754 — 1831). По черзі Корсаков був 8-им “фаворитом” Катерини, а свою “високу” службу втратив він за се, що одного гарного вечера переловила цариця свогого любовника на своїм власнім імператорським ложу... в обіймах своєї двірської “фрейліни” (дамі), загально відомої графині Брюс.

Очевидна річ, що ми на дармо шукали б в книгах, печатаних в Росії в добу пановання Романових, за слідами понисшого оповідання: — щось подібного печатати в Росії

про “пануючу родину” було строго заборонено. Наслідком того й не дивниця, що того рода історичні пам'ятки печатались правильно в заграничних журналах усеї Європи. З них і ми — як сказано — черпаємо наші відомости.

II.

“Корсаков, читаємо в висше згаданім журналі, був одним з многочисленних любовників цариці Катерини II. Він зайняв ту високу двірську “службу” після Салтикова, який — як відомо — славить ся батьком пізнійшого царя Павла I, — після Понятовського, якого цариця зробила опісля королем Польщі під іменем Станіслава II, після братів Орлових, Григорія і Алексія, які — як відомо — взяли визначну участь в замордованню царя Петра III, мужа цариці Катерини II., вкінци після всемогучого колись князя Патьомкіна, Васильчікова і Ланского; рівночасно ж Корсаков був попередником Зорича, Завадовского, Мамонтова і Зубова. Коли — як висше вже було згадано — Корсаков скінчив свою “службу” й зівстав звільнений (хоча і по неволі) з своєї високої посади, він після того виїхав у свої величезні добра, оженив ся й дожив глибокої старості, лишаючи після себе своїм дітям незміримі богацтва.

Був жеж у нього один-одинокий син, й тому передав він як цінні родинні пам'ятки цілу збірку преінтересних документів, які всі відносили ся до чудної історії його незвичайної любовної пригоди з “імператрицею усеї Росії”. У того сина був також син, який також одіди-чив після свого батька дідівські пам'ятки, й він то дозволив подати

деякі їх подробиці до загального відома.

Корсаков походив з дуже гарної, старої й загально відомої дворянської російської родини Корсакових-Римских. Він був низшим офіциром в кінній гвардії, а опісля зівстав перенесений в кірасірський полк, й в тому полку відзначив ся в замітний спосіб в часі польської заверюхи. І хоча своєю службовою “рангою” він не стояв дуже високо, та проте він був молодий, здоров та відзначав ся замітно чудовою будовою тіла. Одним словом — Корсаков був красавець на увесь полк, якого врода впадала кожному в очи.

Одного разу лучилось отже, що на нім спочили очи “її імператорської Величності”...

Дальше буде.

*Potemkin zu den Füßen d. Kaiserin von Rußland.
Potemkin aux pieds de l'Impératrice de Russie.*

Авдієнція у цариці Катерини II.

Після ритовини Д. Ходовецкого в Готайськім Гофкалендарі з р. 1795.

ТАЙНИ ЦІСАРСЬКОГО ДВОРА В ВІДНИ.

I.

РОЗПУСТНИК НА ЦІСАРСЬКОМУ ТРОНІ.

Княгиня Катерина Радзівіл, славнозвісна авторка цікавої й великої цінної книги, що появилася 1916 р. під заголовком “The Austrian Court from Within” каже, що воно являєть ся простою неможливістю переповісти усі любовні пригоди покійного цісаря Австро-Угорщини, Франца Йосифа I (стр. 102).

Коли цісар був ще молодим парнем, ще перед своїм подружжям, тяжко було найти в Відні гарну жінку, до якої стіп він би не припадав довше або коротше... Ба — кажуть навіть, що його рідна мати, архикнягиня Софія, радше заохочувала свого сина до того рода грішного ласовання недозволеного овочу по чужих огородах (до чого кождий молодий чоловік має непобориму пристрасть), чим стримувати, — думаючи відвернути таким чином увагу молодого цісаря від політики, яку вона сама бажала неограничено контролювати. Та вжеж архикнягиня-мати спостерегла дуже скоро, що вона завелася вповні в свої “рахунки”... Показалось бо іменно, що молодий цісар віддавав ся з однаковою пристрастю любовним аферам, як і державним справам, й бажав зразу переконати всіх не виключаючи й рідної матери, що він думає бути

таким самим побідником в державних справах, яким був з природи річи й в своїх любовних “подвигах.”

Се і було безпосереднім товчком до того, що архикнягиня Софія почала думати поважно про подружжя молодого цісаря.

Скоро дуже замисли архикнягині сповнили ся: цісар Франц Йосиф став під вінець з молоденькою княжною баварською, Елісаветою.

Було се памятного року 1853 р.

Молодий цісар мав тоді як раз 23 роки, переживав — як то кажуть — весну свого життя, — та одначе вже тоді був — як Французи говорять — цілковито *blase* (пересичений любовію).

В дійсности одначе молодечий розпустник на цісарському троні пречистої роскоші правдивої любови не переживав ніколи. “Love in its beautiful sense was unknown to him” — “любов в її чудовім розумінню була йому незнана”, — каже згадана вже нами княгиня Радзівіл (стр. 22). І в тих словах міститься велика, хоч і як гидка правда... В дійсности — усі любовні пригоди Франца Йосифа були звичайними ловами всемогучого володаря великої держави за найгарнійшими жінками столиці — лише і лише в цілі заспокоєння його звірських похотий — і більш нічого... Та і стояли отсі оригінальні цісарські “польованя” ду-

же дорого молодого Дон Жуана, а краще ...державу й її нещасливих "підданих"... Віденські ювелери того часу могли розповісти про се дуже чимало, та вони всі мовчали як закляті, черпаючи з невичерпаного — здавалось — жерела цісарських пристрастий величезні доходи.

Та вкінці наступило се, що борше чи пізнійше мусіло наступити: молодий цісар "переситив ся" — й самий зголосив ся до своєї матери з заявою, що "інтерес держави і її народів вимагає, аби Його Величність Цісар" подумав про наслідників, т. є. іншими словами: оженив ся...

II.

НЕ ТАК СКЛАЛОСЬ, ЯК БАЖАЛОСЬ....

Була се для архикнягині-матери дуже мила несподіванка. Вона теж думала вже від якогось часу про синове подружжя, та вжеж не могла ніяким чином відірвати його від його незлічимолюбних афер. А тут — що за диво: він самий зголошуєть ся до неї й рішаєть ся піти зівсім по лінії материнських бажань.

А треба знати, що у високопоставленої пані був вже вповні готовий плян що до будучого подружжя си-на.

У її приятельки і своячки, княгині Люїзи Баварської були на причуд гарні дочки, з яких старша, Олена, була в тих часах найгарнійшою княжною на відданю в усій Європі.

Та вжеж княжна Олена відзначала ся не лише рідкою красою тіла, але й великими й гарними прикметами ума і серця. Усе те й спри-

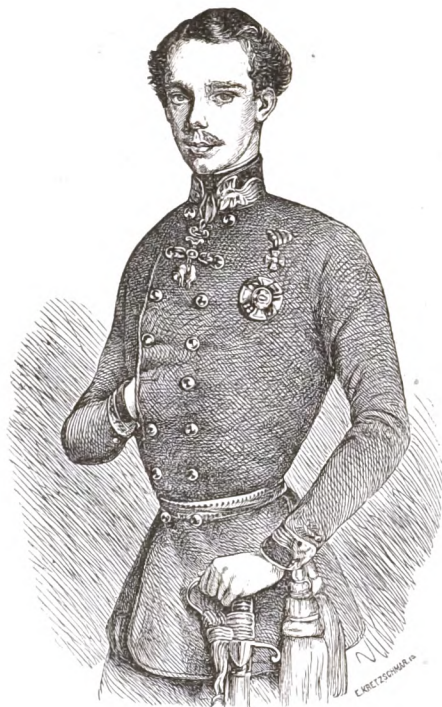
чинило тее, що архикнягиня Софія бажала дуже горячо бачити її досмертною подругою свого си-на й цісаревою Австро-угорської держави. В тій ціли вона й представила синові молоду княжну як ідеал жіночої краси й досконалости — й в результаті молодий цісар згодив ся, стрінутись з своєю будучою подругою в чудовій альпейській місцевості Ішль.

Стріча наступила в місяці липни 1853 р. До Ішлю приїхала княгиня Люїза з своїми двома донями, згодом загостив сюди й молодецький цісар.

Годі описувати нам тут усі тії чудові хвилі, які щаслива доля судила тим високопоставленим вибранцям переживати в чудовому гірському гнізді. Скажемо лише, що княгиня Олена зробила на молоденькому цісареві дуже глибоке вражінне. Та вжеж коли Франц Йосиф заявив її, що його бажаннем є, взяти її собі за жінку, молода княжна заявила йому отверто, що радо вийшла би за него заміж, одначе під тим одним услівем, коли він дасть її вперед врочисте запевненне, що закине раз на все усі свої любовні афери, до яких він — як го лссила публична опінія — мав непоборимий наклін.

Щира й безумовно шляхотна сьміливість княжни вразила до живого цісарського розпустника... Любов, то пречисте й пречудне почуванне, що підносить два любячі серця на висоту найвисшої сьвято-сти й самовідреченя, — "була йому чужа". В серцю розпустника такому почуванню не було вже місця... І ось він у відповідь Олені —

ФРАНЦЪ РОСНОВЪ І.

Цсарь Австрій.

(Вийнято з найстаршої української Історії Австрії Ю. Вислобоцького 1855 р.)

Елисавета
Коронована цїсарева Австрії.

Катерина Шратт
Некоронована цїсарева Австрії.

відвертаєть ся помітно від неї й починає — на перекір її — примилуватись до її молоденької сестришколярки, Єлисавети.

Молоденька й безумовно недосвідчена дівчина прийняла медові слова Франца Йосифа з необдуманно ширістю як ознаки його правдивої любови й взаємно відповіла йому почуванням найчистішої любови.. В чотири отже дні після того як Франц Йосиф з'явив ся в Ішлю, аби просити княжну Олену о руку — молоденька Єлисавета, в коротенькій спідничці школярки й з чудовими кучерями, розпущеними пишно по її круглих дівочих раменах, стала судженою австрійського цесаря.

Та вжеж нині ми знаємо усі дуже добре, як дорого заплатила нещаслива Єлисавета той перший і найфатальніший крок, зроблений нею на самім порозі її нового життя, знаємо всі, як дорого стояла її дівоча чистість, ширість і недосвідченість.

III.

МУЧЕНИЦЯ НА ЦЕСАРЬСЬКОМУ ТРОНІ.

Архикнягиня Софія прийняла вістку про вибір сина з неописаним зачудованням. Та вжеж вона дуже скоро заспокоїлась надією, що будуча цесарева як недосвідчена дівчина піде зівсім під її вплив й вона на дальше утримає на цесарсько му дворі свій давній авторитет.

А тимчасом Єлисавета і не думала про усі ті муки, які незабаром судилось їй пережити в ролі австрійської цесаревни. Для неї її будучий муж представляв ся як той зачарований цесаревич в казці, що

з'явив ся несподівано у її стіп й зложив її у дарі цесарську корону одного з найстарших пануючих родів Європи. Вона сама призналась опісля до того, що в тих часах вона не думала про ніщо инше як лише про блиск й величність свого будучого високого становища, й дурила себе рожевою надією, що усе її жите буде для неї одним пашмом неописаного щастя й райовання — іменно при боці молодого й свіжого мужа, який як той цесаревич в казці буде все сидіти у її стіп, готовий кожної хвили на її услуги...

Одним словом — Єлисавета була в повнім значінню того слова уособленем дівочої невинности, простоти і наївности. Про широкий світ і його темні сторони вона не знала просто нічого, й жила уся в своїм власнім зачарованім світі мрій й ідеалів. Не диво отже, що коли вона другого дня після своїх заручин з молодим цесарем відвідала разом з ним цесарську каплицю в Ішли, вона оперла свою чудову головку на рамя свого будучого мужа й з діточою ширістю і простотою дякувала Богови за усе те щасте, яким він їй наділив, а головно за тую старинну золотоквану австрійську корону, яка від тепер мала спочивати на її головці.

Біденька! Вона і не надіяла ся, що та проклята корона мала скоро дуже стати для неї правдивим терновим вінцем, що з щасливої цесаревни мав переіменити її в найнещасливішу між високопоставленим жіноцтвом мученицю... Й дивлячись нині з тої точки погляду

справді можна щиро жалувати, що Франц Йосиф не умів шанувати як слід той неоцінений скарб, яким доля наділила його в особі Єлисавети, й так нерозумно та безпощадно дозволив тому скарбови змарнувати ся...

IV.

**ЧАРІВНИЙ ПОЧАТОК
СУМНОГО КІНЦЯ.**

А одначе усе заповідало ся так рожево, так чудово!

Коли в цвітні слідуючого року будуча австрійська цісарева приїхала Дунаєм на спеціальнім кораблі до Відня, усе населене столиці вийшло на улиці, й сердечно та горячо витало її візд у гніздо Габсбургів, подивляючи загально її незвичайну вроду. А вона справді виглядала як тая чарівна королівна в казці, — уся в препишних рожевих шовках, убраних хмарою білого тюлю, й з чудовими брилянтами в її пишному чорному волосою, що блестіли в лучах весняного сонця неначе ті зорі....

В три дни опісля відбулось вродисто весіля, а в слід за тим почали ся щасливі й нічим не закаламучені дні подружого пожитя. Франц Йосиф — здавало ся — піддав ся вповні незвичайним чарам дівочої наївности своєї молоденької дружини, й на короткий час віддав ся вповні радощам домашнього житя.

Щасливі були се дні в житю Єлисавети, й їх вона не забувала ніколи, переховуючи у своєму нещасливому серцю вдячний спомин про них аж до хвилі своєї трагічної смерти. На жаль — щасте се було дуже а дуже коротке, й скоро

дуже наступило в житю молодого цісареві страшне розчарованне...

Правда — чимало причинила ся до того сама архикнягиня Софія, яка — як пише один історик — “перемінила рай, до якого Єлисавета вважала себе перенесеною, в пекло, з якого вона на дарма старала ся вирвати”. Та вжеж годі не запримітити сього, що головним виновником нещастя цісареві був самий таки її “найдостойніший” муж, який скоро дуже наситив ся невинністю своєї молоденької дружини, й кинув ся опять з пристрастю старого й невилічимого розпустника в обійми своїх сьвіжих принагідних любовниць...

Стало ся се вже в кілька тижнів після подружя й молода цісарева спостерегла нечаяно сама свого любимого мужа у стіп одної на причуд гарної польської графині...

Чиє перо може описати як слід сердечний біль й безвідрадно розпуку молодого жінки на вид чорної зради любимого мужа? Був се надто страшний удар в ніжне невинне серце Єлисавети, й не дивниця отже, що вона не могла скрити перед мужем свого сердечного болю й при найблизшій нагоді дала йому до пізнання про усеї стан свого до живого скаліченого серця.

Та вжеж сердечний біль Єлисавети не вразив зівсім самолюбного серця молодого цісаря. Навпаки — своїми жалями вона подражнила лише його самолюбство, й він не відповів цісареві нічого, але за се став занедбувати її чим раз більше і більше.

Так скінчив ся чудовий сон Єли-

савети, й неначе тії милянї баньки присли враз в нївеч усї дївочї мрії її короткої весни житя.

V.

СТРИМГОЛОВ.

Пристрасть Франца Йосифа до гарної польської графинї не тревала довго. Вже в кілька місяців після того, він навязав зносини з найгарнійшими артистками надворного театру, й вірний слуга молодого цїсаря, один тирольський стрілець, не сидїв в тих часах з заложеними руками, але возив день і ніч свого пана серед найбільшої тайни до і від його любовниць.

Цїкава се була фігура той “тирольський стрілець”.

Се був той великий “муж довіря” володаря Австро-Угорщини, що супроводжав легіони принагідних цїсарських любовниць до Гофбурга (цїсарської палати), випускав їх дискретно тайними дверима в тильній частї палати, та відвозив їх двірським повозом до їхніх домів. Його дискреція була абсолютна й з того погляду його можна порівнати з славними покоєвими слугами французьких королїв-розпустників Людовиків XIV і XV (імена їх: Бонтамп і Лебел)...

Та і кого, і яких “нисше і висше” поставлених пань не перепустив через свої руки той вірний цїсарський “брисько” у розкішні покої свого “найдостойнійшого” пана... Були там чарівні як рожї, молоденькі й невинні міщанські дївчата, були чудові й принадні як мрія акторки віденських театрів,

були вкінци виплекані й винїжнені до найвисшої ступенї досконалости жіночої краси і чару “шляхотні” дами, що належали до найвищих кругів австрійської аристокрації... Та і усякі породи, масти і нації були щедро заступлені серед цїсарських любовниць, неначе справдішний символ національно-расової ріжнманїтности австро-угорської держави... Та вжеж дивне диво — ні одна із того легіону найгарнійших жінок великої імперії не потрафила полонити на довший час цїсарського серця, й всі вони перелїтали крізь цїсарські будуари (приватні кімнати) й крізь — здавалось незглубиме цїсарське серце справді як тії чарівні пестрокрилі метелики, що то нинї грають ся розкішно в золотих промінях весняного сонця й чудують усїх своєю незрівнаною красою, а ось — бач — завтра вже і валяють ся в болотї, притоптані байдужими стопами людського забутя...

А одначе — вкінци таки найшла ся серед цїсарських любовниць одна, що потрафила не лише на довший час привязати до себе легкодушне серце цїсаря, але навіть здобути його повне довіре, а навіть пошану, що і дозволило її вирости згодом на дійсну “некороновану” цїсареву австро-угорської держави.

Імя тої незвичайної жінки є: панї Катерина Шратт.

(Дальше буде).

СЛАВА НАШИМ УЧИТЕЛЯМ.

Гр. Г. Скегар

учитель в школі Кіцмань 2400, Райн, Саск.

Завдяки пильній праці д. Скегара діти навчилися по українськи читати і писати, зложили своє товариство, купили бібліотечку і видають гарну дїточу часопись. Надто при помочи д. Скегара зложили місцеві Українці Просьвітне Товариство, при якому рівнож повстала скоро дуже гарна бібліотечка.

Мих. Грушка

Учитель в Джедбург,
Саск.

Один з тих наших славних учителів, що не словами, але ділами оказують свою горячу любов України. Поступи в англійським і українським школярів д. Грушка є гідні подиву. Для "УКРАЇНИ" зєднав д. Грушка досі коло 100 Передплатників!

Коб таких щирих робітників було у нас як найбільше!

Д. Мих. Грушка
в національнім
буковинським одїню.

✠ ✠ ✠

В ПРОСЬВІТІ НАША БУДУЧНІСТЬ!

“Я вас ждала, но ви... ви не прийшли!”

В. Мазуркевич.

ТАЙНА НОЧІ.

(З великоруського)

Сьвятим огнем роскоші ніч палала,
Тривожних мрій уся в півсні.
Жадна безумно щастя я вас ждала,
Я вас ждала — і мліла при вікні...
Куточок наш прибрала я цв'їтами,
При вас одних мої думки були,
Хвилини видались мені віками...,
Я вас ждала, но ви... ви не прийшли!

В вікно вливались аромати рожі,
У сьвітлі місяця город дрїмав;
Дрїжали тїни на тлі огорожі,
Надїйно в даль мій зір блукав...
Мене морила горяч тої ночі,
Як поцілуй ваш так жарка,
Я не могла склеїть дрїжучи очи,
Но ви не йшли... А я вас так ждала...

Враз соловії вїззавсь з лїщини...
Притихла ніч, завмерла мовчки вся...
І те щебетання пташини
В душі торкло таємнее чутя:
Летїть тудя, де щастя доля золота
Без ложі, бруду, — йому в слїд!
І я пізнала серцем, як марная
Моя любов, — уяви хорий плїд.

Ї пізнала я, що роскош не у щастї
Тих снів грїшних з улюбленим моїм...
Що весь той сьвіт розвієть ся як в казцї
Чудових мрій чарівний дим...
Що є ще друга, роскош іще вища —
Ся ніч сповнилась нею вся —
Вїдрада в нїй уся, й краса найчища,
В нїй вся потїха, мир і тишина.

Мені ся ніч вдихнула сумнївання
Ї задумала ся я, в слезах уся...
І ось тепер я скажу без вагання:
“Ви не мені, й судилась вам не я!”
Любов сильна не поцілуем, друже,
— А иншої ви дати не могли...
О, якже я тепер вам вдячна дуже
За се, що ви на клич мій не прийшли!...

BOHDAN CHMIELNICKI EXERCITUS
 ZAPOROVIEŃ PRÆFECTUS, BELLIS SERVILIS AUTOR
 REBELLII' MQ COSACCORUM ET PLEBIS UKRAYNEN
 DUX.

Guilhelmus Hondius Hoga Batavus S R M^o Chalcographus sculpsit Cum privil' S R M^o Gedani An^o 1701

Bohdan Chmielnicki
 027 анъ гнѣтуъ Се навѣ

ПОРТРЕТИ ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.

(В 260 літню річницю смерти Гетьмана).

Чи маємо ми автентичні, т. є. справдішні й вірні подоби славного Гетьмана України, Богдана Хмельницького? Чи минувшина лишила нам вірний образ великого местника народніх кривд, образ, про який ми могли б сказати рішуче ось так: Отсе є правдивий портрет батька Богдана, отсе є його образ, який преставляє нам його таким, яким він дійсно був за свого життя, яким промовляв до тисячів своїх вірних козаків, до народа, до своїх полковників, заграничних послів, — до своїх найдорослих, — таким, яким він був, коли на порох розбивав великі польські армії, й коли триюмфально віздив в брами сьвятого міста України — Києва?

Чи маємо ми такий вірний портрет Хмельницького?

Відповідь наша є коротка:

Маємо! І власне такий, дійсний, й єдино найвірнійший портрет найславнішого з українських Гетьманів і даємо ми сього місяця в дарунку усім Впов. Передплатникам "України."

Цінна се памятка нашої бувальщини, й ми надіємо ся, що усі наші дорогі Родимці в Америці захо-

вають її по своїх домах як один з найбільших наших народних скарбів.

Хто є автором повисшого портрета?

Імя автора виписане є під портретом. І взагалі з усього підпису портрета, зложеного урядовою й дипломатичною мовою того часу, т. є. латинською, довідуємо ся, що образок представляє "Богдана Хмельницького, Вожда Запорозького Війська і Князя бунтівничих козаків й українського люду, що почав війну підданих"; ще нисше виписане дрібними буквами імя артиста. Він звав ся: Вільгельм Гондіус й був у часах Хмельницького одним з найславніших рисівників-ритівників Європи, який виготовив чимало знаменитих портретів найславніших мужів свого часу.

Гондіус мав свою артистичну робітню в Газі, що лежить в теперішній Нідерлендії (Голяндія). Тут і зроблений був портрет Хмельницького на мідяній дошці, та відбито його в Гданску, славному при морському місті тодішньої Польщі, 1651 р.

Не улягає сумнівови, що портрет

сей є дійсною й найвірнійшою подобою Хмельницького. Замовили його у славного артиста тогочасні українські патріоти, можливо не без відома самого Гетьмана. Очевидна річ, що нині оригінальна відбитка Гондіусового портрета Б. Хмельницького з 1651 р. є незвичайною рідкістю; ціна \$1.000.00 за такий портрет не була би зівсім високою. Та ми даємо докладну й вірну копію того портрета Впов. Читачам “України” вповні даром.

Наш загально-відомий й найславнійший історик України, ш. професор М. Грушевський, пише про сей портрет Б. Хмельницького ось так:

“Потрет Гондіуса має всі позначки автентичности; найліпший доказ — се козацький герб уміщений на полі — герб (козак з мушкетом) з корогвами і гарматами і руськими буквами: Б. Х. В. Е. К. М. За. При деяких непоправностях в рисунку, лице повне значіння і змісту, деталі побутові дуже вірні; самі непоправности рисунка (особливо в талії) вказують на те, що се вірна копія місцевого утвору, що, як звичайно, цілу вагу клав на подібність лица і аксесуарів (долатків), але був слабкий в русинку тіла. З усіх портретів гравірованих і писаних тільки він може дати хоч яке небудь поняття про вигляд Хмельницького”.

Дальше ш. наш учений заперімічує, і то зівсім справедливо, ось так:

“На жаль, в Галичині чомусь популярність у нього перебила перерібка пок. Матейки, що й видається звичайно як портрет Хмельниць-

кого (вона подана нпр. і в популярнім оповіданні про Хмельницького, виданім минувшого року “Проросвітою”). Тим часом се перерібка дуже довільна і цілком зміняє вигляд Хмельницького: у Матейки се бутний, своєвільний розкішний польський магнат у котрого трудно доглянути якогось глибокого змісту в фізіономії, — у Гондіуса — суха, кістлява твар з незвичайним виразом скупленої енергії й сильної волі. Розумієть ся, артистичний коментар Матейки цілком не сходиться з історичною фігурою Хмельницького”. (Записки Наукового Товариства ім. Шевченка, т. XXIII і XXIV Miscellanea, стр. 19--20).

До уваг ш. професора ми додамо ще хіба тее, що знаменитий портрет Б. Хмельницького роботи Гондіуса не був поширений взагалі поміж українським народом — головно по тій причині, що ніяка українська накладня не відважилася напечатати його в тисячах примірників з тою думкою, аби розкинути його поміж міліони українського народа, й аби портрет одного з найбільших синів України пишав ся на першім місци в кожній широкій українській хаті. Хай же отже наша “Україна” направить бодай в части тее, що наші попередники з ріжних причин занедбали.

* * *

“ОСЛИ, ЩО КОПАЮТЬ МЕРТВОГО ЛЬВА”.

На дармо шукали б Ви у Суботівській церкві за гробом Богдана Хмельницького. Правда — є в суботівській церкві мідяна табли-

чка, на якій написано, що тут поховано тіло Б. Хмельницького, — та костий великого Гетьмана там немає! Сьвятії кости Богдана велів викинути “на глум і наругу” славний польський гетьман й супротивник Хмельницького, Степан Чарнецькі, вже в кілька літ після смерти Гетьмана. “Та Чарнецькі, — як пише наш славний історик, наругу і неславу зробив тільки собі і землякам своїм, тим що наругав ся з мертвого тіла чоловіка, якого не міг був подоліти, коли він був живий”.

Справедливі слова! Та вжеж безсильний гнів і лють польського гетьмана й особистого ворога Хмельницького ми ще яко-такорозуміємо, а навіть виправдуємо. Та вжеж коли подумати, що найшли ся між живучими Поляками темні одиниці, які зважили ся в двіста і пятьдесят літ після смерти великого местника народних кривд українського народа наругувати ся з його сьвятої памяти, то справді в се вже не схочеть ся вірити... А одначе воно так було, і про се найкраще сьвідчить понисша відбитка підробленого портрета Хмельницького.

Шановні Читачі “України” звольте приглянути ся докладно повисшому образкови. Загально — є він копією Гондіусового портрета з тою лише ріжницею, що злобна рука польського “патріотника” приправила подобі великого Гетьмана осячі уха й кізлячі ріжки...

Тільки всього...

Тільки всього, — а одначе як богато говорить отсе рідке сьвідо-

Сумне сьвідоцтво польської некультури.

цтво польського завзята, злоби й нічим не примиримої ненависти сучасних Поляків до великого мужа українського народа, й взагалі до всіх наших народних сьвятотів... І ніякої ролі не грає тут вікове віддалене сучасної доби від давно минулих часів Богдана... Бай-дуже!... Польські патріотники відносять ся нині до памяти великого Гетьмана України так само ворожо, як колись відносились до него сучасні йому Ляхи... Ба що більше! Коли польський патріотник зважив ся нині в так низкий спосіб наругати ся з сьвятої памяти Богдана, то певно можна б було нині й надіятися, що колиб дивним дивом сьвятії кістки Хмельницького заховали були перед польською сліпою местию по ни-

нішний день, то Поляки були б певно знищили їх нині! Така глибока ненависть криється в серцях Поляків до великого українського народного Вождя.

І треба знати, що такий підроблений портрет Б. Хмельницького з осячними ухами і козячими рогами найшовся не де будь, а в книгах, призначених до читання мільйонів польського народу, і то книгах написаних людьми, що мають претенсії до учености! Книгами тими є отсі славні польські популярно-наукові видання:

1. **Zygmunt Gloger:** Geografia historyczna dawnej Polski, виданне I і II. (Виданне друге вийшло в Кракові 1903 р., й числить 387 сторін.

Згаданий підроблений портрет Хмельницького “пишається” — на глум усеї польської “науки” в обох виданнях!)

2. **Dzieje Polski.** Napisał Marjan z nad Dniepru, Kraków, 1904, сторін 275.

З послідної книги ми і взяли повисшу репродукцію.

Наруга над памятию великого Богдана доконана сучасним “ученим” Поляком в книзі Глогера не минула пильної уваги проф. Грушевського, й з того приводу він дозволив собі висловити ось такі цінні думки:

“Осли, що копають мертвого льва, явище занадто звичайне, са-

мо по собі. Але уміщенне сеї репродукції в польській книжці, писаній чоловіком з претенсіями на науковість, видрукованій одною з поважніших польських фірм, призначеній для широких кругів суспільности і в ній дійсно почитний — факт занадто інтересний, характеристичний. Людям, які зі слів Поляків готові вірити, що польська суспільність, польська наука виломила ся з узкоглядности, застінковости історичної Польщі й може об'єктивним зором слідити свою минувшість, не завадить справити собі книжку Гьогера (а ми додамо — й д. “Маріяна з над Днепру”...) й заглядати від часу до часу на стор. 251 її. З шумовини привабних фраз про потребу забути історичні рахунки й дивити ся наперед, про свободу науки від національних рахунків і т. д., ьгляне до них правдива польська душа, той Поляк який єсть, і з яким треба рахувати ся — а не з тими — дуже нечисленними об'єктивнішими виїмками, які дуже мало значать в загальнім концерті, та й дуже мало дбають про те, аби дати сьому концертові инший тон”, (Зап. Н. Т. Ш., т. 54, стр. 56.)

На жаль — приходиться ся нам сконстатувати, що і в Канаді повтаряється з нами така сама історія з “добрими приятелями” і “явними ворогами”...

Хто має очи, хай дивиться ся...

Богдан Хмельницький
Вашого Царя з Семиградської
Вашого Царя з Семиградської

Власноручна підпись Б. Хмельницького.

ГАЛЬШКА

КНЯЖНА ОСТРОЖСЬКА.

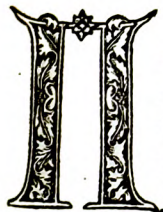
Історична повість.

Написав

Олелько Боньча Хоботовський.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

ОНИСШЕ оповідання про долю й недолю гарної а нещасливої княжни Гальшки з Острога — се не моя видумка, не плід моєї уяви, а дійсна й щира правда, оперта на дійсних історичних подіях, про які по нинішній день заховались численні історичні пам'ятки.

Вперше подав тії пам'ятки як: приватні листи, угоди, завіщання і т. п., до публичного відома покійний многозаслужений польський учений Олександр граф Пшездзецкі, в книзі під заголовком: "Jagiellonki polskie w XVI wieku" (т. II і IV).

Зразу викликали вони серед читаючої громади усеї культурної Європи, головню ж Східної, дуже живе заінтересованне. В короткім часі після того й появили ся перші спроби “історичних оповідань” на основі опублікованих актів.

З останніх відомі нам отсі:

1. “Гальшка Княгиня Острожска.

Оповідане історичне черезъ (!) Дра Из. Шараневича”.

Оповіданне се написав загальновідомий й добре заслужений на полі української історіографії, покійний професор львівського університету, ще в сімдесятих роках минушого століття, й видав друком накладом редакції “Зорі” 1880 р.

2. В три роки опісля т. е. 1883 р., появила ся була у Вроцлаві (Бреслав, Німеччина) нова, тим разом німецька, редакція сумної історії життя Гальшки, княгині Острожської з під пера Професора Дра І. Каро. Заголовок тої книжки був такий: “Беата і Гальшка, Польсько-руська історія з шіснайцятого столітя”.

Нині обі книжки є правдивими бібліографічними рідкостями.

Та вжеж з літературно-артистичного боку вартість обох згаданих оповідань не висока. Не висока вартість й понисшого оповідання... А признаємо ся до того зівсім щиро і отверто лише і лише тому, бо ми свідомі того, що до написання дійсно цінного історичного оповідання про нещасливу княжну Гальшку з Острога треба рішучо геніяльного пера Шекспіра або Валтер Ската.

Коли ж вони, тії ясні зорі людства, засьвітять і на нашім, українськім небозводі?.....

Автор.

ЧАСТЬ І. Ілля і Беата.

І.

Було се памятного 1539 р.

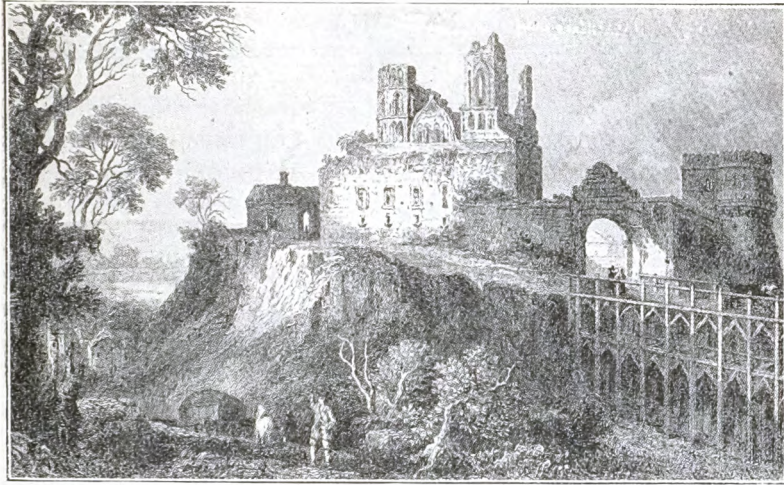
На дворі стояла тріскуча зима. Від лютого морозу пукали по лісах з гуком столітні дерева, а птацтво падало сотнями мертво на землю.

В ночі ціла північна часть неба горіла дивними полоніями, а по людських загородах вили сумовито і лячно собаки.

“Кара божа” — говорили люди, снідаючи в теплих хатах, та прова-

дили час на довгих розмовах про дивні події того часу.

“Се все накоїв того той безбожний Лютер”, — говорили деякі, та з неописаним зацікавленем прислухувались чудним оповіданням чужинецьких людей, які — не знать звідкіля — з’являлися по селищах й продавали людям усякий заграничний крам, а між тим й чудні книги, друковані чеською мовою. В книгах тих писало ся багато про зіпсуте того світа, про гнів божий і кари, які неминучо сплунуть на людей”. Також були

Острожський замок.

(Після ритовини Тіенон-Леметр-Шолета).

там й чудно прості й промовляючі до людських сердець молитви й прегарні побожні пісні, яких нути можна було так легко навчити ся від вандрівних купців...

Говорило ся також у тих цікавих книгах і про братерство і рівність усіх людей, одначе мова про се скоро дуже вривала ся...

Та вжеж усім тим, що діяло ся під убогими стріхами курних хлопських хат ніхто не інтересував ся. Та й було ж чим тодішнім заможним й образованим людям клопотати ся!... Аджеж, відомо було кождому, що хлоп був з уродження панською власностию, й завданням його було цілий свій вік працювати на пана, а більш нічого... І ким там було "добре уродженим" людям інтересувати ся...

За се пани проводили свій час на виучуванню наук і штук, розправляли з заграничними людьми й артистами про високі питання філософії, політики, штуки і релігії, та славили ся перед цілим світом знаменитим знанням латинської,

грецької, єврейської та італійської мови.

— Так вже Бог дав,— говорили тоді люди, — щоб простий хлоп працював чорно на поли, а шляхотно уроджений пан, щоб посвятивав себе штукам і наукам"...

Так говорили тоді усі образовані люди в Польщі, і лише чужинці та деякі домашні радикали протестували живо проти того "хлопського раю" в польській "річиполитій"...

■ ■ ■

Була вже північ.

Ніч була тиха, а ясне й зьвіздисте небо горіло, як все, чудним і таємничим раз білявим то знов синявим світлом.

На брамах і бастіонах високих мурів Кракова відізваля ся острі й приймаючі звуки нічних сторожів, й над усім глибоким сном сповитим містом нависла опять глуха тиша.

Лише на королівському замку світили ся ще тут то там у гарно

Ікона Бого-Матери.

(З скарбниці князів Острозьких)

кольорованих шибах вікон світла, а на просторих замкових площах горіли кривавими полум'ями величезні стоси дерева, біля яких роїла ся густо пестро убрана служба й найріжнороднійше озброєне жовнірство.

Мороз тис лютий-прелютый, а сніг скрипів під ногами челяди, що аж в ухах лящіло.

Та вже ж жовнірство і вся панська служба, окутана гаразд в дорогі шуби, не звертала на люте зими найменшої уваги. Навпаки усі виглядали весело і свіжо, й бадьорі вигуки й жарти лунали гомосно по всіх площах.

Скрізь було тут рійно, весело і гамірно.

В одному ж розі головної площі, саме під bastіоном св. Станіслава, було особливо весело.

То пишно убрана служба Ясновельможного Пана, Його Милости

Іллі княжати Острозького, зварила староруським звичаєм солодкої і крепкої горівки з медом, та гостила нею усіх, хто лише під руки навинув ся.

— Та тобі, семигородський блазню, хиба ведро горівки подати, то ще було б за мало, — сердив ся пан Семен Гулевич-Воютинський, славний полковник прибічної міліції князя Іллі, подаючи величезному гайдукови з війська Його королівської Милости Івана Заполії, збаночок “вареної”.

Усі сьміяли ся до розпуку, а гайдук, усьміхаючись придурковато, перехилив циновий збаночок до уст й цідив довго дорогоцінний плин в своє широке горло.

— Лиш аби ти, мой, не проковтнув збаночка, то ей Богу іще дам горівки, — приговорював дальче пан Семен, частуючи при тім інших “військових товаришів”, — й усе чесне товариство реготало ся сердечно, споглядаючи рівночасно з найбільшим респектом на семигородського великана.

А той випив збаночок ді дна та — знай — опять наставив його пану Семену.

Да, да! — просив він по волошськи (румунськи), — та пан Семен і без знання волощини розумів гаразд його бесіду.

— Гаразд, налию іще, та ти вперед покажи нам, що вмієш... А нуко, панове братя, — гукнув пан Семен, — хай нам отся семигородська фуяра да оберне отсю арматку гирлом до середини!

Всі глянули зацікавлені на арматку, та аж зацікавлені з жаху.

— Ні, пане полковнику, — віді-звали ся голоси, — шкода душі християнської, хоч і семигородської... Адже ж тої арматки не оберне й десять хлопа.

Та семигородська “фуяра” зрозумів, о що ходить, й не говорячи і слова приступив звільна до арматки, та усміхаючись даліше придурковато, підложив своє широчезне плече під арматку й на пре велике зачудовання усіх підійняв армату в гору та легонько поставив її опять на лещатах.

З уст усеї братії вирвали ся грімкі оклики і в мить полетіли в гору вояцькі шапки.

— Молодець, молодець! Слава Семигородцям!

— А будете ви там тихо — відізвав ся з бастіону голос вартового.

- - Ще цілий замок розбудете! От краще подайте і мені дрібочку вашої запіканки, а то — ей Богу — закостенію тут на морозі як собака

І по тих словах вартовий почав спускати скоро з бастіону на долину довгу линовку.

— Гарзд, рабе божий Станіславе, — жартував даліше пан Семен, -- пополочи но і ти собі горло — і в мить привязав до линовки збаночок з “запіканкою”.

Скоро щезла вона на верху башти.

— А ти, бра, постав арматку опять на своїм місци, — відізвав ся даліше пан полковник до великана, — бо ще готова бути завтра вранці халепа!

Семигородець метнув ся скоро, як би се ходило о перенесене трісочки, обернув як слід арматку, і

Князь Константин Иванович
Острожський.
(Отець князя Іллі).

зголосив ся зараз по обіцяну порцію.

Нараз з супротивного рога площі відізвав ся громовий голос корелівського слуги:

— Бачносьць, вяр! — Його Милість, Ясновельможний Пан Ілля, князь Острожський іде!

На площі скоро усе втихомирило ся й очи усіх звенули ся в сторону, звідкіля залунав громовий голос.

А тут роїлось вже від княжої служби.

Один припоясував князеві дорогу шаблю, другий здіймав з голови легонький оксамітний барет прикрашений одною діяментовою аграфою й одним богатим струсячим пером, третій накладав на голову пушисту футряну шапку, а четвертий закинув на плечі пребогату соболеву шубу.

Зараз передом побігло й двох бігунів з запаленими смолоскипами й дали знак отворити браму й спустити на могучих ланцюхах зводний міст, а пан Семен Гулевич-Воютинський вже рапортував князеві військовим звичаєм, що княжі дворяни в примірнім порядку повнили свою службу на королівським замку і в місті, у княжій господі.

Князь був видимо вдоволений й усміхався ласкаво до усіх присутніх.

— А не забудь но, пане полковнику, лишити щось добрим людям на памятку від мене! — промовив ласкаво князь і рушив зараз вперед за бігунами.

Панови Семенови не треба було два рази говорити... Він сягнув

до пояса і аж до самої брами сіяв в одну і другу сторону свіжо вичеканими срібняками, на яких з одного боку вибите було обличчя його молодого пана з ось таким латинським надписом навкруги:

“Ілля, Божою Милістю князь Острога”, — а з другого:

“Беата, Б. М. княгиня Острожська”.

Так вертав Його Милість Ясновельможний Пан Ілля, князь Острожський з послухання у Його Милости короля “Польщі, Литви і Руси”, Жигимонта Старого.

Скоро і опинилась княжа дружина за брамами королівського замку й поспішним ходом зміряла ясно освіченою смолоскипами дорогою до княжої господи.

(Дальше буде).

Герб князів Острожських.

(З Псалтири Острожської печати 1580 р.)

ФРАНЦ СКОРИНА.

ПЕРЕКЛАДЧИК І ВИДАВЕЦЬ ПЕРШОЇ "РУСЬКОЇ" БІБЛІЇ.

1517 — 1917.

Франциск Скорина.
(З його Біблії 1517 р.)

Закінченне найстаршої української книги, напечатаної 1491 р. в Кракові для ужитку українських церков.

“Inter arma silent musae” (“в воєнній часі не цвітуть науки і штуки”) — казали в старині Римляни, і се вповні стверджують сучасні сумні відносини...

Та у нас, тії “науки і штуки”, — взагалі рідко коли й процвітали, так як нам доводило ся майже усе жити “inter arma”... А що ж вже говорити про теперішні страшні часи! Кому там нині у старому краю і думати про “науки і штуки”... Голод і нужда, смуток і журба за непевну будучність—отсе щоденний “насушник” нашого народа в рідному краю, — отсе тії “злії духи”, що — хто знає — може і на довго виполошили з української землі чарівних муз.

І чи диво отже, що серед таких часів остигає поволі народний інтерес до всяких вищих інтелектуальних питань і потреб — й без всякої майже уваги минають ся усякі народні річніці й святкован-

ня ніколи не забутніх великих історично-культурних подій.

* * *

Рік 1917 запишеть ся в історії України навек золотими буквами — не лише як рокова хвиля воскресення вольної України, але й як річниця великих й многоважних подій в нашій історії.

Одною із таких річниць є й велика річниця напечатання **першої української Біблії 1517 р.**

Біблія, а бодай деякі її части, відгравали в культурному житю наших дідів дуже поважну ролю. На Русі — каже славний український учений Мелетий Смотрицький (†1633 р.) — “здавна був зричай учити малих дітей з початку азбуки, опісля часослова і псалтира, а там письма; потім деякі читали ще й апостола”.

Головнож Псалтир грала першорядну ролю в шкільній науці наших прадідів. Псалтир — каже

Франц Скорина — у Псалтирі свого власного видання 1517 р. — є “детям малим початок всякое доброе науки, а дорослим помноженіє в науке”, — а в передмові до своєї Біблії, яку теж став видавати частями того самого памятно го 1517 р., вихваляє Псалтир іменно тому, що вона “умети граматику или по руски говорячи грамоту, еже добре чести і мовити учить”.

Одним словом — Псалтир була для наших прадідів початковим й основним підручником елементарної т. є. найпершої науки. Та вжеж коли стара Русь так високо цінила саму Псалтир, то що вже говорити про усе св. Письмо?... Воно — по думці наших дідів — було скарбницею усякого знання й на нього споглядали вони все з почуваннями найбільшого поважання. Правда — (бо ніде правди діти) — жерелом того містичного просто поважання св. Письма наших прадідів було передовсім — незнання того св. Письма, все ж таки факт лишаєть ся фактом, що св. Письмо стояло у наших прадідів в дуже великій пошані, — дарма що і “учених”, які б прочитали св. Письмо в цілости, було дуже а дуже мало.

Та і зрештою — як могли наші прадіди читати св. Письмо в цілости, коли друкованого видання усього св. Письма не було у нас дуже а дуже довгі часи? Відомо ж бо усім, що до перекладу св. Письма на українську мову спільної роботи наших славних учених і письменників: П. О. Куліша, І. Пулюя і Ів. С. Левицького, повного

видання св. Письма в укр. мові не було, а так само не було у нас св. Письма в церковно-славянській мові до часів славної Острожської Біблії виданої — як відомо — довголітними заходами й великим коштотом князем Константином Острожським 1581 р. в Острозі.

Та усе те не спинювало нашого славного падуанського доктора Франца Скорину висловити ось такі високі гадки про ціну і вартість св. Письма, у передмові до Біблії свого власного видання, яку він почав печатати у славному чеському престольському городови Празі якраз памятного 1517 р.:

“Хощеши ли умети граматику или по руски говорячи грамоту, еже добре чести і мовити учить, знайдеши в зуполное Библії псалтиру — чти ее; пак ли ти ся любить розумети лоику, она же учить з доводом разознати правду от кривди, чти книгу светого Юва, или посланія светого апостола Павла; аще ли помислиши умети риторіку, еже єсть красномовность, чти книги Саломонові. А то суть ти науки словеснія. Восхощеш ли пак учити ся музики, т. є. певници — премножество стихов і песней светих по всей книзе сей знайдеши; любо ли ти єсть умети аритметику, еже ти кратце а неомилне считати учить, — четвертої книги Мойсееві части чти; пак ли же імати пред очима науку геометрію, еже по руски сказует ся землемереніє, чти книги Ісуса Навуина; єсть ли астрономії или звездочети, найдеш на початку книги сее о сотворені солнеца і месеца і звезд, найдеш во Ісусе На-

Титулова карта
славної Острожської Біблії
1581 р

увине...,” — і т. д. (Гляди: Кара-таєв: Описаніє славяно-руськихъ книгъ, стр. 31.).

Річ природна, що хто так високо цинив св. Письмо, й хто приписував йому так просто універсальне значіне й вартість, той і подумав про переведенне його на “просту”, народню мову й напечатанне її великим коштом ради як найбільшого поширення його серед найширших мас рідного народа — іменно тому, що досі такого перекладу св. Письма на “просту” руську мову не було.

Ось такого вікопного діла доконав Франц Скорина лїт тому чотириста.

Переклади сьвятого Письма на

“прости” мови європейських народів приписують загально животно-творним повівам великої релігійної Реформації початку XVI столїтя. В дійсности одначе воно так не є, про що свідчать численні факти. Зівсім самостійно й незалежно від великої реформаційної течії взяв ся до перекладу св. Письма на “просту” народню й наш Франц Скорина — не пізніше 1515 р.

Як бачимо отже, Скорина став думати про український переклад св. Письма майже саме тоді, коли славний безилейський друкар і видавець, Іван Фробен, запалював знаменитого Еразма Роттердамського до невідкладного видання

довгі літа приготовлюваного ним поправного видання латинського Нового Завіта (1515 р.), й два роки перед загально відомим славним виступом великого німецького реформатора, Мартина Лютра, з своїми тезами (Порівнай: *A plain Introduction to the Criticism of the New Testament by the late Fr. H. A. Scrivener, London, 1894, Vol. II., p. 182*).

І взагалі — як справедливо запримітив ш. професор М. Грушевський, — “перші кроки до популяризації, так би сказати, книжної мови на Україні і Білій Русі, значно випередили протестантську течію. Уже з XV і початків XVI в. ми маємо сліди редакцій св. Письма на мові більше або менше зближеній до народньої і навіть нових перекладів, довершених незалежно від стрих канонів св. Письма”... І взагалі “в кождім разі поворот до народньої мови в українсько-білоруській книжності став ся незалежно від протестантських течій XVI і скорше від них. Їх випередив і найбільше важний по своїм впливам і наслідкам факт на сім полі — перші видання св. Письма на народній, або зближеній до неї мові, вчинені Франциском Скориною, міщанином-полоцьким” (Диви: М. Грушевський, *Історія України т. VI, стр. 426—427*).

Рідкою і незвичайною появою був серед тодішних українських і білоруських учених грамотіїв Франц Скорина, родом з загально відомого білоруського міста Полоцка. Син заможної міщанської родини їде він на висші науки до у-

ніверситету в Кракові а звідтиля удаєть ся до далекої Італії й тут здобуває на славному університеті в Падові степенъ доктора медицини, або — як він самий себе величає — “доктора наук лікарських”. (1512 р.).

Чи запізнав ся тоді Скорина з многоважними й голосними в тих часах працями знаменитого Еразма, чи ні, в кождому разі він стрінув ся рішучо з незвичайними в тих часах, першими друкованими славянськими книгами (в Кракові (1491), Черногорі і Венеції), та без всякого сумніву дістав у свої руки перші друковані чеські переклади св. Письма, між тими славну чеську Біблію венецької печати 1506 р. Правда — з усім тим міг запізнати ся Скорина ще й в часі своїх краківських студий, в кождому одначе разі усе те зробило на молодого Скорину дуже глибоке вражінє й заохотило його могучо до енергічної праці над перекладом й напечатанем **першої руської Біблії**”.

На жаль — ми не знаємо просто нічого про те, як і яким чином попав Скорина в чеську Прагу... Можливо загнав його сюди ляк перед польсько-католицьким Краковом, в якому польсько-католицькі біскупси здавили безпощадно дальше друкованне славянсько-православних книг ще 1492 р., можливо, що звабила його сюда слава чеської столиці як осередка високої славянської культури й великої релігійної свободи. В кождому разі памятного 1517 р. появила ся тут заходом Скорини Псалтир — одначе ще в церковно-славянській

мові, а вслід за нею появили ся інші книги Старого Завіта, виложені вже “на рускій языкъ”.

Була се велика письменницька й видавнича праця й не диво, що забрала вона Скорині повних три роки (1517 — 1519). Та і була вона понад сили одного чоловіка. Правда — ідеалом Скорини була ціла Біблія, як про се свідчить слідуєчий заголовок, зложений ним самим: “Бібвия руска виложена доктором Франциском Скориною із славного города Полоцка, Богу ко чти і людем посполитим ко доброму наученю”. Та всеж ш. докторови судило ся перекласти і видати лише отсі книги Старого Завіта: Йов, Причти Сірах, Еклезіяст, Пісня Пісень, Премдурість Соломона, Царства, Ісус Навин, Юдит, Судії, Мойсееві книги, Рут, Естир, Плач Єремії і пророцтва Даниїла.

“По кількох роках — читаємо дальше у ш. проф. Грушевського — Скорина переніс свою діяльність до Вильна, де заложив друкарню в домі “найстаршого бурмистра Якуба Бабича”, але з сеї виленської друкарні маємо тільки Апостол з 1525 р. і молитовник — “Малая подорожня книжица”, як назвав її видавець (псалтир, часослов, акафісти, канони й молитви, “шестоденец” — т.е. служба на цілий тиждень, святці й пасхалія). Таким чином плян видання повної “рускої Біблії”, судячи з того, що дійшло наших рук, не був сповнений, хоч в передмові до неї, друкованій в 1519 р., Скорина говорить про цілу Біблію так як би давав її читачеві в руки...

Чи Скорина симпатизував з яко-

ю небудь тогочасною протестантською течією?

Ш. Професор М. Грушевський відповідає на повисше питання ось так:

“Ні в передмові до Біблії, ні в різних замітках щедрою рукою розсипаних Скориною при поодиноких книгах, ми не знаходимо ніякої вказівки на звязь його праці з якоюсь релігійною доктриною — протестантською чи іншою, — ні при виданнях празьких, що хронологічно випереджують протестантські течії, ні в пізнійших виленських. По всякій правдоподібности, він був православний і тримався сеї конфесії.

Свою працю він толкує мотивами культурного і національного характеру, бажаннем послужити своїй суспільности й народови — “к наученню людем посполитим руского языка”, “своєму прироченому рускому языку к науце всего доброго”... “Ми, братия, не можем ли во великих послужити посполитому люду руского языка, — сіє маліє книжки праці нашеє приносимо їм” — пише він в передмові до книги Левит.

Ради загального, чи там як самий Скорина каже “посполитого” зрозуміння він і “виложив” свою Біблію “мовою зближеною до народньої, опираючи ся на чеськім текстї і текстах церковно-славянських. Дуже цікаво, що в сих своїх заходах і трудах він не був одиноким, а мав поміч і підперте від своїх земляків. Так на усяких празьких друках, починаючи від Псалтири, читаємо сучасні приписки, що книги сіє видані були “накла-

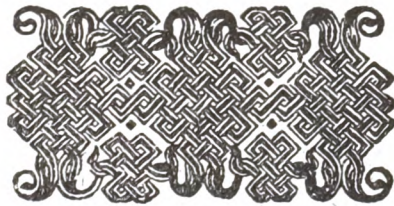
УКРАЇНА.

дом” Богдана Оньковича, райці виленського. Прихильником і помічником в Скорининих плянах був мабуть і той старший бурмистр виленський, Бабиц, в домі якого заложив потім Скорина друкарню в Вильні. Сі факти кидають світло на ту культурну сферу, в якій розвивалися нові просвітні й культурні інтереси — се заможне і освічене розмірно міщанство більших білоруських міст, Вильна перед усім, попередники пізніших меценатів письменства й освіти — Мамоничів, Заріцких і інших”. (Історія України, т. VI, стр. 428 — 429).

Ось таким то був той чудний наш падуанський доктор “в науках лікарських”, Франц Скорина, що задумав літ тому чотириста обдарувати своїх родимців першою руською Біблією — не ради власної слави або зиску, але “Богу ко чти і людем посполитим, т.е. простим ко доброму наученню”.

А зваживши се на ті часи подиву гідне “народолубство” Скорини, згадаймо нині його шановне ім’я з живим почуванням щирої вдячності.

У чотириста літню річницю його мозільної праці.

Друкарський знак І. Федоровича.

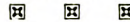
Леся Українка.

ТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.

Критична студія.

Написав

Остап Грицай.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО РЕДАКЦІЇ.

РИТИЧНА оцінка лірики нашої славної покійної поетеси, яку печатаємо понисше, вийшла з під пера нашого загально відомого старокраєвого талановитого письменника і критика, д. Остапа Грицая.

“Напечатайте її в Америці —, просив мене ш. автор перед моїм виїздом до Канади, — бо друкувати її тут, я — ей Богу — лякаю ся...

Очевидна річ — ми напечатати її не лякаємо ся. Бо хоча й висловлені в ній погляди на поетичну діяльність Лесі Українки діаметрично противні загально прийнятій оцінці наших — що так скажемо — офіціозних критиків, ми проте цінуємо їх дуже високо іменно як вислів рідкої у нас оригінальності і самостійности думки.

Думаємо вкінці, що студія д. Грицая заінтересує живіще головню нашу шкільну й академічну молодіж, яка ось щойно недавно мала нагоду прочитати в англійській мові інтересну статю про поетичну творчість Лесі Українки пера загально відомої вінніпегської поетеси й письменниці, д. Ф. Р. Лайвсей, славнозвісної авторки цінної книги: “The Songs of Ukraina”.

Ол. С.

1. ЛІРИКА.

АХ!... Лірика...! Для нас Українців — те слово щось більше чим звичайний собі термін письменницької етики. Воно дня нас трохи не символом нашої найглибшої духовости. Є чужинці, які все ще, коли мова йде про нас, знають тільки захоплювати ся солодким сумом наших народних пісень, а і для нас вона, ся сумовита народня пісня, є ще завше ідеалом артистичної краси. І хто в нас доводить ся поетом, той передусім складає перші жертви сьому нашому ідолови — ліричній пісонці. Ще раз кажу, “ідолови”, хоч знаю, що криєть ся в тім слові. А проте повтаряю, що лірична пісня стала для нас небезпечним просто ідолем, який манить нас на той шлях артисничних шаблонів, який здебільшого завужує в нас овид творчої думки.

Ось традиційний культ ліричної пісні вчить нас не тільки оперувати до утоми все повтаряючими ся мотивами пересічної думки, але і вчить наших поетів того погубного егоїзму почування, від котрого вже тільки один крок до повного браку реакції на жите всесвіта. В останніх часах до того впрова-

див той культ ліричної пісні в нас — або скажімо просто — ліричних шаблонів якусь осліплюючу на вид — а проте вповні бездушну штуку кидання ultra-співучих ритмів і псевдо-майстерсько накопичених римів, а те в злуці і з повторяючими ся мотивами нашої лірики та її байдужністю проти глибших питань істнованя стає згодом кардинальним лихом нашої письменницької творчости взагалі.

Воно певно видасть ся нечуваною ересю, коли хтось з глибин критичної аналізи наших ліричних продуктів поставив девіз: геть з ліричною піснею! Бо ми Українці є ра точці нашого письменства подиву гідними консерватистами і нас нпр. не разить се зовсім, коли хтось з наших новітніх ліриків уважає те за потрібне, ні!—за гарне і просто необхідно-конечне вклонити ся в своїх піснях поневоленій Україні, зітхнути солодко в сторону вишневого цвіта та ще раз помітити з дитинячим захватом, що в людей не тільки личко як сніг, але і ангельська душа. Не цікаві ми також провирити вже раз те, чому в наших розспіваних ліриків стільки суму і стільки нудьги в сторону систематично пропаних мрій і як нам сказати тим сумовитим духам,

що в їх сумі нема ніякого суму життя, тільки є байдужний про себе spleen душі, яка тому така невдоволена, бо властиво мало переживає. Ми, читачі, привикли згодом до тих неживотворних шаблонів нашої ліричної пісні і може тому являють ся в нас тепер такі дебютанти як неоцінний п-н Микола Михньовський. Йому одначе і йому подібним — не вільно сказати: геть, — бо він лірик, любить приписово свою Україну, тужить іноді, добирає римів, отже менше більше іде слідом тих, які кінець кінців таким же самим ідейним змістом здобували свої місця в письменстві. Тільки, що в тих других рими були зручніші, настрої шляхотніший, а в п. Михньовського — те все ще *in statu nascendi*.

Осуджуємо такий случай невдалої лірики як щось звичайне в нас і нам не прийде на гадку поспитати, чи не криєть ся тут щось більше як невдалий дебют? Щось більше — кажу — нпр. конечний абсурд виключно ліричної творчости в нас? Бо не тільки, коли дивити ся на той або тамтой дебют прийде нам добачити брак справді артистичної творчости (--- тої, що відбудовує світ по лінії одного світогляду), але в вглибляючи ся в те, що ми вже поставили на вершинах нашої творчости, трудно іноді не сказати, що по відкиненю менше або більше артистично оброблених шаблонів — деколи нічо, а в найліпшійм случаю таки мало лишаєть ся.

Естетична критика мусить одначе стежити за манливими сьєвами тих шаблонів і навіть, колиб вони

мали становити предмет пієтизму нації, назвати їх по імени, бо те її задача. Головно тоді, коли сі шаблони не відповідають духови часу та приваляють собою шляхи нової епохи. А коли я саме творчість нашої недавно погаслої письменниці беру ся розбирати зі становища ярко противного нашим артистичним шаблонуам, то роблю се з тим більшою сьміливістю, що Леся Українка се тип того шляхотно-го творця, який справді стремить на вершини штуки, і коли не осягає тих вершин, то всеж таки лишає по собі замітні сліди тої відвічної трагедії поета.

Леся Українка зачала лірикою, а скінчила драмою. Не драмою в найглибшійм значіню сього слова. Вона не сотворила нам тої національної драми, яка могла би стати повним рівноважником ліричних драмолетів в роді "Ой не ходи Грицю". Її драматичні праці — се майже самі драматичні ескізи, кинені на папір сирі концепції, які попри позірну викінченість форми всеж таки лишають ся тільки спробами, а не ціловидами драматичного дійства. Та навіть попри сю фрагментаричність тих її драм, треба нам її змагане під тим зглядом дуже високо поставити і — на мою думку — назвати найціннішим її змаганем. Саме з огляду на той пересічний ліричний тон нашої письменницької творчости. Добачаю тому в Лесі Українці визначно новітний тип поета і мушу її імя поставити в ряді тих, які збирають в собі несвідомо проміні нової епохи. І може саме з огляду на сю драматичну творчість послідних літ —

Леся Українка мала би право сказати своєму критикові: “Не дивіть ся надто довго на мої ліричні збірки, бо се тільки перші мої кроки. Я щось о много краще і глибше задумувала як колишні мої пісоньки, — та тільки смерть не дала мені сего довершити”. Очевидно. Критик знає про те краще і глибше в нашої письменниці. Він бачив іменно її боротьбу з химерним духом трагедії. Але широкий загаль знає її передовсім як авторку ліричних збірок. І тому інтересно буде подивити ся як і з яким успіхом гадка письменниці крізь нетри ліризму добиваєть ся до великих просторів трагедії.

Три перші кроки Лесі Українки іменно — се три ліричні збірки. Перша була “На крилах пісень” (1892), друга “Думи і мрії” (1899) а трета “Відгуки” (1902). Нині порівнюючи ті три збірки з собою, інтересно побачити, як поетичний талант письменниці ходить наче в діточім одязі, красуєть ся опісля молодечою силою а на вповнід прибирає сю поважну кирею зглядної духової зрілости, для якої вже нема голосної радості дитинячого почування, а за те все є вдумливою рефлексією. Є іменно щось з безжурно розспіваного дівчатка в тій першій збірці, де Леся Українка вперше на крилах пісні важить ся в світ Краси, а щось із вдохновеної молоді поетки в повних чистого почування “Думах і мріях” — а наче сумовито піднеслий подих жрекині віє від “Відгуків”. Про що — спитаймо — зачинає сьпівати дівчатко? Ось воно зачинає свою першу збірку цикльом “Сім струн” (посвята Драгоманову), а його пер-

ша струна звучить — любовю до України.

“До тебе, Україно, наша бездольна мати,
Струна моя перша озветь ся,
І буде струна урочисто і тихо лунати,
І пісня від серця поллеть ся...”

Наше дівчатко натягає ще других шість струн на свою ліру — говорить ся там ще іменно про жите (жить — сльози лить), про фантазію, про зорі та природу, але мабуть не помилю ся, коли скажу, що в своїй ліриці Леся Українка таки мала тільки сю одну справді домінуючу струну: Україна. Виразнійше як хто другий із наших новітніх ліричних поетів саме вона, пізнійша авторка “Дон-Жуана” репрезентує спершу сю наївно-вдохновену поезію в сторону середовища і тому ся поезія її має значіне голотно для сього найблизшого середовища. Леся Українка занадто вразлива на його діло, щоб не покласти його основним акордом своїх пісень. Тому в тих перших її піснях нині є за багато патріотизму і пливучої з него апольогетики в сторону “поневоленого” — а за мало штуки. Правда — патріотичне відчуване того середовища веде її по лінії аналогії до видвигнення ідеалів вольности, братерства та рівности. Але і тут вона є з дебільшого безкритичним ентузіястом, — *himmelhoch jauchzend — zu Tode betruert* — для якого сі понятя є абсолютними і — що так скажу — самозрозумілими ідеалами творчости. Леся Українка так вірить в природний артистичний характер тих почувань, що вона не задає собі навіть труду убрати їх в кращий поетичний одяг. Будова її віршів і ритмів та її мова — іноді більш як примітивні, образи не шукані а

до того їх є мало. Українка любить передовсім щиро бесіду серця і їй наче байдужий престиж чистого артизму:

“Я йду шляхом, пісні свої співаю;
Та не шукайте в них пророчої науки.—
Ні, голосу я гучного не маю!
Колиж хто сльози ллє з тяжкої муки,
Скажу я: “разом плачмо брате мій...!”

Все наша дебютантка любить протиставити гучній пісні те своє щире почуване, начеб хотіла сказати: знаю, що даю вам мало, але те, що даю, даю щиро. Таке чується і в “Settina” дальшому віршови із груп “Сім струн”:

“І може де кобза найдець ся,
То гучно на струни озвєть ся,
На струни, на співи мої негучні.
І може заграє та кобза вільніше,
Ніж тихії струни мої,
І вільні гуки єї
Знайдуть послухання у світі пильніше:
І буде та кобза гучна,
Та тільки не може вона
Лунать від струн моїх тихих щиріше.”

Я наголошую сю ноту тому так енергічно, що сама вона на мою гадку вияснює нам рішучо примітивний світогляд Лесі Українки в її першій ліриці. Бо безумовна щирість умолодого поета є тільки тоді гідним уваги артистичним чинником, коли вона в нього є в злучі з цілком окремішним, гостро всяким шаблоном протиставленим світоглядом. Тоді ся щирість виходить в хосен сій трагічній правді, яку такий строгий індивідуаліст має нам звістити (Charles Baudelaire). Колиж світогляд поета в нічім не контрастує зі світоглядом середовища, себто не зносить ся надто високо понад ідейний овид того середовища, тоді така безумовна щирість, не поперта ще до того видатнішою красою форми по висказу стає тільки висказом менше або більше інтересної що-

денщини, яка є здебільшого відем ним чинником в штуці. У нас Українців одначе щоденщина була і є найвидатнішим сюжетом артистичної творчости і тому наше ціле письменство для чужинця представляє на мою гадку головню етнографічний, а не артистичний інтерес. Леся Українка порозуміла сама той проклін нашої щоденщини для штуки, звертаючи ся опісля до загально-людських тем, але спершу в неї української щоденщини стільки, що саме вона надає генеральний характер її першим збіркам та обнижує тим видатно їх чисто артистичну вартість. Тон української пісоньки панує тут майже неподільно. Щиро відчуваюча душа вдохновеної патріотки, трохи сентиментальна поклонниця неба і зірок, трохи романтика з любовю до русалок та козаків, реагує вона визначно по лінії любови до середовища навіть там, де, як в циклю “Кримські спогади” — те середовище вона лишає і стає віч до віч із ширшим світом. Іноді таки зовсім дитинячий тон (“Дитячі”, “Веснянка”) та без видатніших відгуків дитинячої душі. Коли Леся Українка пишучи своє “На крилах пісні” — розуміла “гучну пісню” як символ глибше подуманої штуки, то вона не помилила ся коли признала, що тої гучної пісні у неї нема. Можна Лесі Українці дуже часто закинути ярку балакучість, себто визискуване даного сюжету до реторичних ефектів, які опісля стають так характеристичні для більших ескізів в “Думи і мрії” та “Відгуки”. Одно, правда, треба помітити як рішучо додатний чин-

ник в дебюті Лесі Українки: її оптимізм. Те навіть питане, чи саме той ширий оптимізм не відріжнив її так остро серед плеяди наших ліриків та не прислонював своїм лагідним промінем узкого внутрішнього овиду авторки. Хто з нас не памятає того її сміливого слова: *Contra spem spero!*

Гетьте, думи, ви, хмари осінні!
Тож тепера весна золота!
Чи то так у жалю, в голосінні
Проминуть молодії літа?
Ні, я хочу крізь сльози сьміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Жити хочу! Геть думи сумні!

Так! Я буду крізь сльози сьміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись
Буду жити! — Геть думи сумні!

В парі з тим остро зарисованим оптимізмом — *sit venia verbo* — в неї і той трохи вульгарно-суспільницький тон, який для читача є тільки непотрібно римованим девізом просвітної часописи, для поетки одначе її *confesio fidei*:

“Вставай, хто живий, в кого думка
повстала!

Година для праці настала!
Не бій ся досвітної мгли, —
Досвітний огонь запали,
Коли ще зоря не заграла,
З віконечок ллеть ся стяга та
просвітла, —

Одрадість у серці розквітла.
Огні золотії мигтять,
Одважним проміннем зорять,
Мов кличуть: до праці! до світла!

Той вульгарно-суспільницький ідеал стає для нашої поетки навіть рівноважником її власних змагань, бо їй не страшно сказати:

“Хай я загину, та хай сяє мила
Над людьми сонцем правда і надія” —

Ясно — що таким чином похвалимо вправді народолюбні інтенції поетки, але підчеркнемо за те в неї брак окремішно виповідаючої ся артистичної індивідуальности. Для

нас одначе те друге важніше від першого. Бож те треба сказати, що такі народо- і свободо-любні почування є для нас з артистичного боку зовсім безвартісні, скажу навіть зайві, коли поет зображує їх нам тільки як конвенціональний по стулят поневоленого середовища. Любов в сторону правди, світла і надії — се все тільки шабльони людської думки, які щойно тоді на бирають для нас глибшого змісту, коли вони є висловами якогось глибоко зачеркненого трагізму. Значить, коли їх почуваєть ся не ладом журналістичної культурофільної тенденції, а ладом демонічного конфлікту, пережитого у власній душі. Я не кажу вправді, що Леся Українка в тих своїх свободолюбних віршиках йде за тенденцією дня. В неї було надто багато шляхотности почування, щоб стати тільки поетичним журналістом. Але і не можна сказати, щоб ті віршики висказували якесь демонічно-сильне пережите даних почувань, щоб вони отвирали цілу трагічну глибіню поетової боротьби про видвигнені ним ідеали. Тимто в Лесі Українки пісня має спершу все характер безжурного впливу поверховних почувань дня. Поетка не ставить ся проти них тим вдумчивим філософом, який стараєть ся дане почуване злучити в одно з найтайнішими глибинами людської душі, вона осьтак як Гетова пташка: сьпіває, бо голос в неї є.

Нащо даремнії скорботи?
Назад нема нам воріття!
Берімоь краше до роботи,
Змагаймоь ся за нове життя!

(Кінець буде).

ЗМАГАННЯ ГАЛИЦЬКИХ УКРАЇНЦІВ ДО ПРОСВІТИ

В ХІХ СТОЛІТЮ.

Написав

МИХАЙЛО ПАВЛИК.

(Умер 1915 р.).

■ ■ ■

ПЕРЕДНЕ СЛОВО РЕДАКЦІЇ.

оку 1887 святкувала Галицька Україна свято п'ятдесятилітньої річниці появи першої української книжки в Галичині, напечатаної чистою народньою мовою, т.е. **“Русалки Дністрової,”** що — як відомо — вийшла з друку в Будимі (Будапешті на Угорщині) 1837 р. Свято се вшанував покійний нині наш славний народний просвітитель, **Михайло Павлик**, по своєму: він написав простору монографію **“Про русько-українські народні Читальні”**, й видав її якраз згаданого 1887 р. **“накладом Івана Франка”**, свого щирого друга, обемистою книгою 188 сторін густого друку.

Книжка зявила ся для тодішних Галицьких Українців справдішною несподіванкою: — і своїм багатим змістом, і оригінальністю думок самого автора, зробила вона на них глибоке вражіння, й скоро

дуже невеличкий наклад Павликової праці розійшовся між людьми до посліднього примірника, так, що нині вона належить до справдішних рідкостей новочасної української бібліографії.

Та вжеж належить зазначити, що тодішнє галицько-українське громадянство прийняло знамениту працю молодого тоді свого ученого не з однаковими почуваннями...

Як сього можна й надіятися — тодішня наша молодіж повитала Павликову працю з неописаним одушевленням, навпаки-ж “старші” поставилися супроти неї холодно — головню по причині суворої Павликової критики, якій він піддав у своїй праці безпощадно народну, чи радше проти-народну роботу галицького греко-католицького попівства.

Висловом опінії “старших” була голосна в тих часах критика Павликової праці пера, також покійного нині, Григорія Цеглинського, загально відомого галицько-українського письменника, педагога і суспільно-політичного діяча. Критика ся появила ся була в першій числі львівської “Зорі” за рік 1888 (стр. 20), й покійний Григорій Цеглинський почав був її ось такими словами (річник “Зорі” за р. 1888 знаходить ся в бібліотеці автора сих стрічок):

“Се перша частина трудів автора про Читальні в Галичині. Праця щира і основна, подаюча важний причинок до історії національного розвитку Галичини в XIX віці. Лише проти двох річий в тій праці піднести мусимо голос: раз проти безкритичного прийоманя жерел, — а жерелами його: газети (звісно або надго оптимістичні або песимістичні); второе, проти духови, який провіває в тій праці скрізь кожної стрічки, т.е. вражаючому духови “антипопівському”.

Чи справді такий дух віє з Павликової праці, хай нині осудять самі ВП. Читачі “України”. Ми скажемо лише, що віє з неї дух горячої й необлудної любови до того рідного хоч і бідного народа, на якому — як каже досадно і справедливо Шевченко — чимало наших духовних і світських “патріотів” любило і любить ще й тепер “шкуру, а не душу”, — віє дух щирої журливости за кращу долю того народа, віє дух горячого бажання, побачити той нарід визволенім з соромних кайдан духового й фізичного рабства! Отсей то “дух” і каже нам цінити високо знамениту Павликову працю, він і велів нам не дати загинути її у пропасти забутя.

Та не лише тому рішили ми зробити нове й справлене виданне єдиної в своїм роді праці покійного Михайла Павлика, й не тому що й самий покійний Іван Франко дораджував нам доконати такого новодруку, але робимо се просто на пряме і виразне бажання самого покійного автора.

Іменно на тиждень-два перед нашим виїздом зі Львова до Канади, стрінулися ми, т.е. я і моя дружина, з покійним нині Михайлом Павликом в одному з львівських склепів. Ми купували потрібні нам до далекої подорожі речі, а пок. М. Павлик зайшов до склепу справити собі теплу одєжину й обуве на надходячу зиму (падолист 1913 р.).

“Тішу ся, що Вас здибаю” — почав був покійний.

“Зачуваю, що їдете до Канади. Воно гарно... Ми давно вже повинні були подумати серйозніше про нашу заморську еміграцію. Працюйте там по своїм силам! Боже вам помагай! А поклоніть ся від мене канадійським Українцям, головно тим в Вінніпегу, та не забудьте передати від мене слова щирого привіту та сердечної подяки за тую поміч, яку вони оказують мені надсилаючи мені час-від-часу по кількадесять долярів. У теперішнім моїм сирітським положенню — се **одиноке жерело** моїх доходів... З того живу я і моя сестра...”

Опісля почали ми говорити про вигляди моєї будучої праці в Канаді, й старенький Павлик розохотив ся й обіцяв ся зайти до нашої хати:

Другого чи третього дня він і зайшов до нас та зараз і почав ось так:

“Ви, докторе, не раз помагали мені в редагованю “Громадського Голосу”, хтів би я отже помочи якось й вам... Та видить Бог — не можу. Старий я вже та немічний... Дуже вже недомагаю... Ось ось ляжу в домовину... То ось вам від мене дарунок (й тут Він вручив мені свою працю про Читальні): коли ваша ласка і можливість, напечатайте отсю мою молодечу працю в Канаді й подайте її в дарунку моїм рідним Братам і Сестрам в Америці, аби читаючи її згадували мене старого “не злим, тихим словом...”

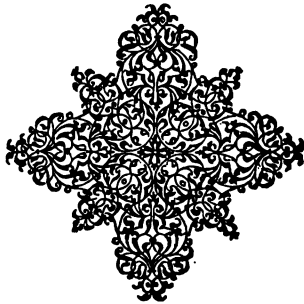
Ми оба, і моя дружина, щиро розжаліли ся..

А після того — пішли вже тихі та сердечні речі про те, “як би то воно у нас було, коли б...”, і т. п.

Егеж, — “коли б”...

Та вже ж заки тее вимріяне “колись” сповнить ся, прийми, мій рідний та безталанний український Народе, отсю працю покійного свого знаменитого духового Вожда, — прийми її щиро та сердечно, та перейми ся наскрізь Його високими думами,— а передовсім же тим животворним духом горячої любови Вітчизни, яким протягом усього туземного життя горіла все ярко Його пречиста душа.

Ол. С.

I.

Остатнім часом головна увага Українців звернена на читальні. Нема української газети, котра би про них не писала; нема мабуть Українця, котрий би ними не займався або бодай про них сяк чи так не думав. Навіть галицькі Поляки, ба й за границею, то дивують ся то й лякають ся, що українські читальні так добре розвивають ся та що їх так багато повстало в так короткім часі. І справді: коли на пр. в пруській Польщі за **кількадесять** літ великих заходів повстало та вдержало ся доси заледво 147 rolniczo-włościańskich kółek з читальнями*),— у нас, за яких 8 остатніх літ повстало поверх 600 читалень і при них більше ніж других тільки кас позичкових, шпіхлірів громадських, селянських та маломіщанських хорів і сільських крамниць! І тепер ще такі товариства повстають у нас раз-у-раз...

*) Dr W. Łebiański: Kółka rolniczo-włościańskie w Wielkopolesee (Przeznaczeniej oświaty ludowej w W. ks. Poznańskiem i Prusach zachodnich (Ate-neum 1881, II., III.) i Kółka rolniczo-włościańskie w Wielkopolesee (Prze-gład Powszechny, 1886, Nr. 6, czer-wiec).

Виходило би, що все се нам як з неба впало; що інтелігенції нашій досить було тільки кликнути на на-рід, а народови лиш трохи підня-тись та взяти ся де як до діла, — і все діло пішло як з клубка. Сусіди наші, ба й багато самих Українців так таки й думають.

А тимчасом воно не зовсім так. Ані тепер у нас не йде так, як би по-винно і могло йти, ані до того ру-ху, який у нас тепер по селах, не прийшло без довгих попередніх приготов та таких проб, про котрі тепер мало хто й згадає.

От, хотьби й головна основа те-перішого нашого руху по читаль-нях — **спільність інтелігенції з на-родом!** Кілько то часу треба було на те, щоби у нас виробилась яка-така інтелігенція, а кілько знов на те, щоби вона почула ся українсь-кою, зблизила ся до народу, поро-зуміла ся з ним, і зачала так новий рух, нове жите!

З під Польщі галицька Русь-У-країна дісталась під Австрію без ін-телігенції, без шкіл, без найменшої народної осьвіти, без ніякого ма-теріяльного ані морального добут-ку. Людність українська складала ся тут тільки з поневолених та тем-них селян, з пригорщі таких же те-

мних та бідних міщан та з ледви письменних сільських попів. Попи сі, в спільній біді, тримали з народом і жили житєм дуже близьким до народного, по більшій часті самі й працювали коло ґрунту, — та помогти народови вони в нічім не могли, бо й самі були невчені і супротив дідича села безсильні. Висше ж українське духовенство навіть не признавало ся до Українців, стояло за дідичами, і давило та кривдило і сільських попів і нарід.

Аж під Австрією зачали ми поволі оживати. Чоловіколюбні думки французьких учених, що голосили про рівність усіх людей і симбили головно против панщини, запали були також у голови деяких австрійських володарів, як Марія Тереса, а особливо Йосиф II., великий прихильник народу а противник шляхти й попівства. Народови нашому зачато звільняти по трохи тягар панщизняної неволі та заводити для його просвіти хоть які-такі народні школи. Подумано також і про права та освіту русько-українського духовенства. Від р. 1775 зачато приймати й галицьких та угорських Українців до віденської гр. кат. семінарії, відки вони ходили до віденського університету; а далі, 1783 р. отворено для них у Львові головну гр. кат. семінарію. Року ж 1784 заведено й у Львові університет, і через яких 20 літ (1787 — 1808) викладано в нім майже всю тодішну науку не тільки по латинськи та по німецьки, але й осібно по русько-церковному*). Окрім того австрійське пра-

вительство підносило в Галичині й середні школи — гімназії, а в браку їх стали й для Галичан на розтвір середні школи на Угорщині.

До шкіл тих та закладів повалили галицькі та угорські Українці всіх станів з великим запалом і вдачею. Головацький стверджує, що за одних десять літ під Австрією, тільки Українців вивчилось у Відни та Львові на докторів богословія, що заняли майже всі богословські катедри на львівськiм університеті. Окрім того Українці займали тут і сьвітські катедри. Між тодішними університетськими професорами у Львові мож було подибати хіба деякого Вірменина, Німця або Чеха — Поляка не було ані одного**).

Таким чином український нарід в Австро-Угорщині став у друге виділяти з себе інтелігенцію. Та тут скоїла ся для нас супротивна біда: і сама наука, і форма, в якій її зразу подавано в Австрії, могли тільки віучужити сю нову українську інтелігенцію від народу, а бодай зробити її зовсім безхосенною для народу. Наука бо та йшла тоді майже виключно про богословські справи та на церковний лад, а надто в мові або русько-церковній, або латинській, німецькій, а далі

комъ языкѣ въ всеучилищи Львовскомъ, заведенихъ всемилостивѣйшимъ Императоромъ Іосифомъ II (“Зоря Галицька”, 1851, чч. 61 — 64). Статя ся написана, як каже автор, “по точнымъ розсмотреніямъ сего вопроса”, т. е. мабуть на підставі університетських актів.

**) Як. Головацкій — О первомъ литературно-умственномъ движеніи Русиновъ въ Галици со временъ Австрійскаго владѣнія въ той землѣ — Львів 1865, ст. 13.

*) Про сі виклади див. статью др Ів. Гараевича — “О преподаваніяхъ на рус-

польській. Виробляюча ся українська інтелігенція намагала зовсім зрівнати ся з латинським духовенством та польською й мадярською шляхтою, і неминуче мусіла набратися від них всего незрозумілого та противного для нашого селянина — в бесіді, думках і житю. Сей противнародний нагін запанував серед української інтелігенції особливо від тоді, коли після смерти Йосифа II. (1790 р.), австрійське правительство стало тягнути в зад, і латинське духовенство та польська шляхта зачали брати в Галичині верх. Від тоді висше українське духовенство — єпископи й консисторії ще більше стали підлягати польщині. Вони стали покидати тими українськими попами, що вчили ся на руських богословських виділах, супротив тих, котрі вчили ся на виділах латинських. Бачивши таке, самі Русини потягли на виділи латинські, і русько-церковні виклади на львівськім університеті були скасовані. Самі ж консисторії скасували українську мову у себе і в львівській семінарії, заводячи натомісць латинську та польську. Львівська гр. кат. семінарія, в котрій невдовзі не позволено бути угорським Українцям, стала ся, — як каже Головацький *), — зборищем єзуїтських облудників та польських перекинчиків, людий без духа й думки, що дбали тільки про своє черево і рушали ся

*) Die Zustaende der Russinen in Galizien в "Jahrbuecher fuer slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft", Leipzig, 1846, чч. 9 і 10, стр. 371. З праці сеї я взяв кілька попередніх і слідующих даних.

після семінарського дзвінка. Єзуїтсько-шляхетський дух огортав помалу й низше українське духовенство, а наставники його робили далі своє.

Таким чином в перших десятках літ нашого століття польщина в'оралась була в жите галицьких Українців глибоше, ніж коли-небудь перед тим, і вони поділили ся на два осібні стани — попів та мужиків, котрі менше розуміли ся і менше навиділи ся, ніж коли небудь.

Та небавом зачало зоряти і для нашого народу в Австрії. Французська революція з кінця 18 століття, що стрясла основами панщизняного й самодержавного сьвіта в Європі та зазивала й простий нарід до жита, — викликала посередно й між Словянами могучий письменський рух до простонародної мови, поезії й жита, до вироблення окремого для кожної словянської народности письменства в простонародніх мовах.

Між Українцями сей словянофільський рух показав ся найперше та найяснійше на російській Україні. Там бо наш нарід закріпощений був до решти аж в кілька сот літ після Галичини — в другій половині 18 століття, значить, як раз перед французською революцією і не багато перед словянофільським письменським рухом. Почуте волі своєї особи й праці між народом на Україні від давна майже не затрачувалось. Адже ж іще в 17 століттю проявилось було воно дуже сильно й грізно в повстаню українського козацтва й народу против Польщі під Хмельницьким, а потім ще навіть в кінці 18 ст., в гай-

дамаччині. І не диво: на Україні до самого 1775 р. стояло гніздо русько-української вільності — козацька **Запорожська Січ**, котру аж того року зрадою зруйнувало російське правительство. Тим то думки **про рівність усіх людей**, ще в кінці 18-го і початках 19-го століття самі з себе широко носили ся між нашим народом на Україні. Нарід тямив ще своїх вільних та відважних козаків, сам нераз увесь хотів стати козаками; тямив добре, коли ще не робив панщини, і знав про ту свою кращу бувальщину багато

чудових пісень та оповідань, в чудовій українській мові. Отже під впливом сих думок, поновлених думками французької революції та письменського словянофільського руху, — світлим та щирим Українцям дуже навіть легко прийшло зрозуміти, що їм діяти. Вони й не задумуючи ся пристали до русько-українського мужика: стали записувати його пісні та розвивати в його мові русько-українське письменство.

Дальше буде.

Славне українське жіноцтво в Кіцмань-Райн, Саск.

Гетьман Ів. Мазепа.

(З дуже рідкої ритовини славного польського артиста).

НАШІ ПРЕДКИ ДОБИ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ.

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНА СТУДІЯ.

Написав

ДР. ОЛЕКСАНДР СУШКО.

**До Ясне Вельможного Єго Милости Пана Іоанна Мазепа Гетмана
Войск Єго Царского Пресьвітлого Величества Запорозких.**

“... что воздами Вельможности Вашей о всіх яже создал еси убогой обителі нашой? Украшая дорогоценним киотом Чудотворную Ікону Пресьвятия Богородици, докончевая немалим иждевенієм прекрасную каменну церков Живоначальнія і не іщетними добродіяніі устроая всю убогую обитель нашу: за сие воздаяніе віми (знаемо) яко злата і сребра от нас не требуеш, сего бо і сам нещадя обители сьвятіі обогащаеши, церкви Божіі созидаеши, нищих дарствуеши, убогих і странних удоволяеши: чтоже Вельможности Вашей воздами о всіх яже воздал еси нам...? Приносим Вельможности Вашей в дар (обор.) Руно Орошенное...”

Тиж, славний Гетьмане, “для защищенія православнія віри, для сохраненія Церквей Божіих

і Отчини своєю в трудіх воєнних нещадно сокрушаєши і мужественно врагов побіждаєши, гради їх низглаголаєши і преділи отческія распро-страняєши,” — тому й слава і дяка Тобі!

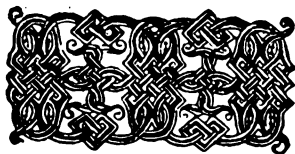

Випис з старинної української книги, що вийшла з друкарні Святотроїцького монастиря в Чернигові 1697 р. під заголовком “**Руно орошенное**”.

Є се зразкова сьогочасна передмова, написана книжньою мовою тодішних українських письменників.

Шановні Читачі звольте звернути свою увагу на кінцеві вислови “Передмови”, в яких яскраво заховали ся на віки високі думки сучасних українських людей про великі заслуги Івана Мазепи біля “отчини своєю” — України.

Випис зроблено з примірника сеї рідкої книги, що переховується в цінній збірці українських стародруків “Наукового Товариства ім. Т. Шевченка” у Львові, під числом 673.

ЧАСТЬ I.

ЗМІСТ.

Мої панегірики. — Панегіричний жанр в нашій літературі. — Погляд П. Куліша на “щедрівки”. — Генеза і значінне панегіризму в Польщі, погляд Йосифа Лукашевича. — Заціпленне панегіризму на Україні. — Велике багатство панегіриків у нас в XVII ст., голос Ореста Левицького. — Брак наукового огляду панегіричної літератури, голос професора Петца.

■ ■ ■

I.

Spytać by się: co iesteś waleczny Hetmanie?
Y iakie mądrych głów iest o tobie mniemanie?
Rzekną — że słońcem iesteś Nieba Rossyiskiego,
Swiatle(m) Herbowych Planet twych ozdobionego.

(З панегірика доби Мазепи).

У моїй збірці старинностей, яку я в цілості дарував був перед моїм виїздом до Канади “Національному Музеєви” у Львові, находився інтересний, оригінальний рукописний панегірик в честь гетьмана Івана Мазепи.

Зразу думав я скористати з гостинности нашого Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, яке 1909 р. приготувляло другу спеціальну ювілейну книгу, присвячену пам'яті Гетьмана Ів. Мазепи й його сподвижників, й напечатати там мій панегірик, разом з другою подібною памятною тоїж доби, а іменно — печатним посмертним панегіриком в честь і пам'ять київського митрополита

Варлаама Ясінського — пера славного Мазепоного сподвижника і наступника, гетьмана Филипа Орлика. На жаль — праця моя припізнілась, й наслідком того могла бути напечатана лише в скороченню. Та вжеж перевести скорочену редакцію моєї праці, у мене тоді не було часу, наслідком того й вона лишилась в рукописи аж по нинішній день.

Обі згадані памятки для нас тим більш цінні, що — як мені здається після докладного перегляду доступної мені спеціальної літератури — вони незвісні зівсім і в научній літературі і в бібліографії.

Зараз з першого погляду помітно, що обі вони належать до того

рода літературної творчості, що в історії літератури зветься панегіризмом, а який нашій літературі, головню XVII ст., надає спеціальної закраски й специфічної вартости і змісту.

Панегіристичний жанр в нашій літературі не уважається оригінальним витвором в народній, тим більше — схолястичній творчості: навпаки — його вважають штучною цвіткою, що виросла і культивувалась залюбки на шляхотсько-панським ґрунті сусідньої нам Польщі, в добі т. зв. макаронічно-панегіричній. Згодом ся польська цвітка заціпила ся і на буйній українській демократичній ниві, на якій вона — дивним дивом — не лише що прийняла ся, але й розросла ся не менш розкішно як і в Польщі.

Всеж таки не зайвим буде пригадати тут, що покійний П. Куліш добачував сліди своєрідного, специфічно українського панегіризму: ще в старій, княжій добі нашого історичного життя. І так він твердить, що “Слово о полку Ігоревім” се лише малесенький останок колишньої пишньої “старо-руської” поезії, плеканої залюбки на дворах наших князів, поезії, в якій невідомі нам “Бояни” оспівували славетні подвиги князів і їх дружини подібно, як се пізнійше, головнож, в XVII в., чинили “сліпці і кобзарі” в своїх думках в честь козацьких лицарів. “Про се ясно говорить ся в “Слові о Полку Ігоревім” — пише Куліш: “пісні пояше старому Ярославу, храброму Мстиславу, красному Романови Святославичю”... Або: “О, Бояне, соловію старого времени! абы ты сія

польки ущекотал!... піти било пісні Ігореві, того Олга внуку”. Самий кінцевий куплет поеми: “Слава Ігорю Святославичю, буйтуру Всеволоду, Владиміру Ігоревичу! Здраві князі і дружина, поборая за Христьяни на погания плъки! Князем слава, а дружині амінь!” дуже подібний до закінчень многих наших дум, а передовсім же до кінцевих стихів думи про Палія і Мазепу:

Дай, Боже, честь і хвалу
Сьвіт праведному Государю,
Та й Семену Палію превеликому
пану,
Що не дав Шведу христьян на
поталу,
Ой дай, Боже, усім Христьянам
многая літа,
Та щасливого прожиття у сім
сьвіті.

Та і досі остались в народі сліди старинних славословій князям, т. є. начальникам війська. В “Щедрий вечір”, в навечере Нового Року, юрба народа підходить під вікно дома, якого господаря називають, скажім, Олександром, співає так:

Славен, славен, да пан Олександра!

Щедрий вечір!

Ой чим же він славен? трома городами.

Щедрий вечір!

Трома городами, своїми синами.

Щедрий вечір!

Після того наступає вичислене городів (міст), якими звичайно бувають Київ, Чернігів і той, що найблизший до села. Сини сидять в городах, і кождий має своє занятя: один збирається на війну,

другий на лови, а третій у свати. На жаль, я не памятаю слів тої щедрівки, яку я чув за моїх діточих літ під вікнами батьківського дому. Одначе кождий згодить ся в тім, що вона представляє князя і його синів на уділах. Що ж значить припів: Щедрий вечір!—? Чи не було часом у старовині означених вечерів, в які князі слухали властивого славословія і щедро гостили або нагороджували співаків, як се чинить й тепер господар дому, якому “щедрують”?

Ось так пише покійний знаменитий дослідник нашої бувальщини, при чому додає (в примітці): (Французькі) Трубадури після укінчення своїх пісень кликами: *Largesse! Largesse!* (Дарунку! дарунку!)*)

В XVII століттю і пізнійше панегіризм розвинув ся в окремих, спеціальний літературний куншт й став просто суспільною недугою.

Се вже був такий “дух часу”, пише звісний історик польського шкільництва, Й. Лукашевіч, і то не лише в тодішній Польщі, але взагалі в усій тодішній Європі*).

*) *Записки о Южной Руси*. Издалъ П. Кулишъ. Т. I., С.-Петербургъ, 1856, стр. 195—6.

*) *Józef Łukaszewicz, Historia Szkół w Koronie i w Wielkiem Księstwie Litewskiem, Poznań, 1849, t. I. стр. 224.* — Чтенія въ Истор Общ. Нестора Лѣтописца, XI, Кіевъ, 1896, стр. 22—24, а також “*Кіевская Старина*”, 1896 р. ч. 52., стр. 378—398 (статя Ор. Левицького, Атаназій Заруцкій, малорусскій панегіристъ конца XVII и начала XVII в.

В Польщі головними розсадниками панегіристичної літератури були патри Єзуїти, а іменно єзуїтські колегії і академії. “Панегіризованем, читаємо у згаданого Лукашевича, еднали собі єзуїти олігархію, а академічні кольонії мусли їх неначе наслідувати”*) Так і заснітила ся панегіризмом уся Польща, а вслід за нею і наша Україна, де також львівські, київські, чернігівські та інші колегїясти і академісти стали єднати собі шумними панегіриками своїх рідних олігархів, а згодом натворили таку силу панегіричного сьміття, що тепер, як пише Ор. Левицький, “при найпобіжнійшій переглядї творів української літератури XVI—XVII ст., а навіть іще XVIII-ого, печатаних і рукописних, дослідник просто чудуєть ся незвичайним її багатством в панегірики найріжнороднійших форм і видів, в стихах і прозі. Бо незгадуючи вже про спеціальні твори того рода, сливе годї стрінуги печатної книги, будь вона чито богословським трактатом, чи церковно-полемічним твором, чи збірником проповідий, чи вкінци житїями сьвятих,— яка б не мала зівсім панегіричної закраски, коли вже не в самім текстї, то в передмові, присвяті, або “кскнлюзії”. Навіть чисто церковні і богослужебні книги української (“зап.-русскої і “малорусскої”) печати тих віків в більшій части мають підхлібгі “дедикації” якому небудь знатному “патрону” з надмірним виславленнем його воєнних й горо-

*) *Łukaszewicz, op. cit., т. I, стр. 224.*

жанських заслуг та “зацности и шляхетной старожитности” його “дома” та з традиційними “віршами” на його герб.*)” Ба — деякі автори не соромились навіть присвятити одної частини примірників тої самої книги одному потентатови, другогі — другому, а третогі ще кому иншому*)! Ось такі то літературні звичаї й такий жанр прийняв ся і розцвітав на Русі в XVI—XVII ст.

Всеж таки попри усю ту поразуючо велику обильність панегіриків та панегіричних елементів в українській літературі XVI—XVIII ст., Проф. В. Перетц не вагаєть ся сказати про неї в найновіших часах, що осьто “така цікава річ, як панегірична література — тільки почасті відома нам з відань проф. Студинського, проф. Голубева, а самий літературний жанр ще по-

трібує серйозних студій”,*) а в иншім місци, — що “українське панегіричне письменство XVII століття далеко ще не можна мати за досліджене літературно, а в значній мірі воно лишаєть ся цілком невідомим.”**).

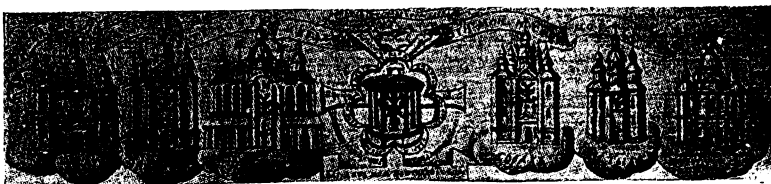
Тому то я і позволю собі подати ось тут загальний короткий і оскільки можна повний нарис генези і розвитку нашої панегіричної літератури, при чім звертати му більшу увагу на цілість і суть її, чим на подробиці.

*) В. Перетц, Найблизчі завдання вивчення історії української літератури, *Записки Укр. наук. Товариства в Київі, Київ, 1908, книга I, стр. 21.*

**) В. Перетц, Панегірик “Възєрунокъ Цнотъ Превел. о. Е. Плетенецкого року 1618. *Ibid*, книга VI, стр. 66.

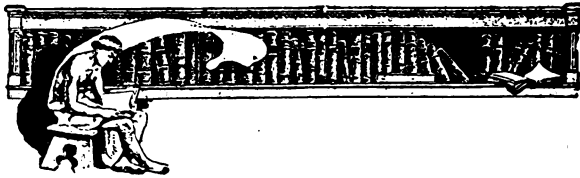
*) Ор. Левицький, *op. cit.*

(Дальше буде).

Мазепині церкви.

(З київської ритовини архидіякона Мигури 1706 р.)

З ЦАРСТВА КНИГ.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО РЕДАКЦІ.

У відділі “З царства книг” давати мемо огляд цікавих й не легко доступних книг з різних галузей людського знання, які вносять нові й оригінальні погляди в скарбницю дотеперішних людських відомостей. Протягом року наші огляди “цікавих й рідких” книг запізнають ВП. Читачів “України” з найбільшими сучасними творами людського духа, й в певній мірі заступлять не одному цілу бібліотеку, якої набути стояло би великі засоби гроша.

НОВИНИ З ПОЛЯ КРИТИЧНИХ СТУДІЙ НАД НОВИМ ЗАВІТОМ.

I.

The Restored New Testament, the Hellenic Fragments freed from the Pseudo-Jewish Interpolations, harmonised and done into English Verse and Prose, with introductory Analysis and Commentaries, giving an interpretation according to Ancient Philosophy and Psychology and a new literal translation of the Synoptic Gospels, with Introduction and Commentaries by James Morgan Pryse.

(John M. Pryse, New York, and John M. Watkins, London).

Преінтересна книга! Не диво отже, що і серед читаючої громади усього культурного світа викликала вона живе зацікавлення й порушення.

Ціль ш. автора була, доказати, що Новий Завіт св. Письма є нічим іншим як дуже а дуже ніжною алегорією, яка утерпіла дуже чимало під руками фалшивників й безсовісних полів.

Ради того ш. автор підняв ся великого й в високій мірі амбітного

завдання: підати Новий Завіт основної ревізії й викинути з нього усе те, що ш. автори видало ся псевдо-жидівськими інтерполяціями (вкладами). Усе ж те, що лишило ся, стараєть ся ш. автор пояснити на основі античної (старинної) філософії й психології, й вважає усі непідроблені й недодані частини Нового Завіта (з виїмкою кількох частин Посланій) звичайними плягіятами (запозиченнями) з старинних грецьких “святих” пісень та алегоричних драм, що творили поважну частину обрядів в старо-грецьких містеріях”.

(“The theory upon which this attempted restoration is based is that all those portions of the New Testament which may be regarded as genuine are, with the exception of a few fragments of the Epistles, prose plagiaries from ancient Greek sacred poems, the allegorical dramas forming part of the ritual in the mysteries...”)

Жидівський уклад Євангелій, і “усі уступи, при помочи яких мит

(казку) про Ісуса злучено з Старим Завітом, є підрібками (фалшованнем). Апокаліпса (книга Відкриття) є поемою Грецької Містерії, Послання є майже усі підроблені, а Апостольські Діяння є в цілості підроблені. Усіж ті оригінальні місця Нового Завіта, які ш. автор вважає не пофалшованими, пояснює він з **езотеричної точки погляду***)”

Ш. автор доповняє отже непевне езотеричне навчання в Новому Завіті з Упанішаде, запозичуючись чимало з релігійних поглядів Сходу.

Євангелія вважає д. Прайз в цілості алегорією, а дванадцять Апостолів є в його розумінню символами Зодіяку (звездяних консте

*) — “Езотеричний” — слово грецьке й означає: внутрішній, — в противенстві до “екзотеричний”, т.е. зовнішній. Є се поняття уживані залюбки в старині в грецьких містеріях (т.е. тайних обрядах) й звідтиля перейшли вони в ужиті фільософічних шкіл. Згодом поняття “езотеричний” набрало такого самого значіння що “тайний”. Говорили отже в старині, що подібно як в грецьких містеріях були деякі обряди, які заздро заховувано в найбільшій тайні перед невтаємниченими, так само й деякі фільософи як Пітагорас, Плятон, Арістотель і інші, мали передати деякі свої найтайніші науки лише своїм найбільше довіреним ученикам.

Наслідком того й звали ся в старині тії “знаючі” ученики “езотериками”, в противенстві до “незнаючих” або “екзотериків”.

лящий цілого року). Повстанне ж Євангелий поясняє він так:

Три Євангелія є нічим иншим як варіантами (відмінами) того самого тексту. Первісним жерелом їх написання мусіла бути якась алегорична драма, що творила частину тайних обрядів грецьких Містерій. Як алегорія уся та драма обертала ся кругом зодіякальних понять, й наслідком того вона має наскрізь **астрономічне значінне**. Героєм отже тої зодіякально-астрономічної драми був бог-сонце, одначе лише поверховно; в дійсности, в спірітуальнім значінню, він є неофітом (новиком), що переходить усі проби втаємничення (в містерії), й так уособляє (персоніфікує) бога-сонця. Судячи по частинах тексту, оригінальна драма мусіла бути чудовою поемою; одначе компілятори (складачі) Євангелий мали під руками лише неповні прозові частини її, до того списані з памяти, тай отримані з всякою певністю в нечесний спосіб.

Такий погляд є ш. автора на герезу Євангелий, одначе скільки згідний він з дійсним станом річи, на се можуть дати певну відповідь лише дальші совісні студії.

Відносно ж **Апостольських Діяній**, які ш. автор вважає в цілості підробленими, зауважила вже критика (і ми думаємо вповні справедливо), що погляди ш. автора противлять ся разячо преінтересним й дуже поважним вислідам наукових дослідів Сер Вілліама Мічел Рамсея, який — як відомо — вважаєть ся найбільшою повагою сучасного світа на полі наукових дослідів над Апостольськими Діяніями.

ми, й який з особливою совістю прослідив іменню усі місця згадані в описах Павлових вандрівок (Згадати тут лише того автора: St Paul the traveller and the Roman Citizen, Pauline and other Studies in the History of Religion і т.п. та найновіший його твір (1915 р.) з з.: The Bearing of the Trustworthiness of the New Testament).

Про Апокаліпсу, чи там Книгу Відкриття св. Йоанна, була вже згадка. Д. Прайз вважає її в цілості грецькою поемою, запозиченою з Містерий, про що свідчить увесь її зміст, мова, стиль і будова.

В цілості отже — як вже ми запримітили — д. Прайз вважає книги Нового Завіта одною великою алегорією, підробленою й підфальшованою спритними дурисьвітами для своїх цілей. В Ісуса — як історичну постать — він не вірить. Та вжеж — мимо усі дуже великі прикмети своєї знаменитої студії, разить в ній зівсім не науковий спосіб догматизовання. За се свою ціль, т.е. виказати містично-алегоричний характер Нового Завіта, ш. автор осягнув вповні.

Пожаданим одначе є, аби пересічний читач приймав виводи ш. автора з великою обережністю. Праця д. Прайза оперта на дуже поважних студіях й вимагає від читача рівнож великого підготовання.

Вкінці належить запримітити, що з друкарської точки погляду обговорювана нами книга видана бездоганно, а навіть люксово. Великий том (понад 800 сторін друку) є прикрашений надто двома кольорованими образками й многи-

ми прегарними і преінтересними ілюстраціями.

II.

New Archeological Discoveries and their Bearing upon the New Testament, by Camden M. Cobern, D. D.

Недавно видана книга найславнішого сучасного дослідника Нового Завіта, Сер В. М. Рамсея, п.з. The Bearing of recent Discovery on the Trustworthiness of the New Testament (Hodder and Stroughton, 1915) найшла знамените доповнення в цитованій висше цінній книзі Дра С. Т. Коберна.

Як довідуємо ся з самих заголовків — обі книги знаменитих учених посвячені одному і тому самому предметови, іменню прецікавому для кожного середно образованого чоловіка питанню:

Чи і в якій мірі потверджують останні великі археологічні відкриття правдивість чудних оповідань, зібраних в святих книгах Нового Завіта?

Відомо усім, що почавши від першої половини минушого століття аж по нинішній день найбільші учені усього світа старали ся усіма силами відгадати загадку святих книг жидівського народу, іменню при помочи розкопок в усіх тих старинних місцевостях, які згадують ся більше або менше визначно в книгах Старого і Нового Завіта. Розкопки сі провадили ся і провадять ся по нинішній день, великанським накладом казочних сум, й результати вікових майже зусиль великих учених Англії, Франції, Німеччини, Росії, Італії і Америки — є нині просто чудові.

Загально належить піднести, що останні великі археологічні відкриття в Італії, північній Африці, а передівсім же в Сьвятій Землі, Єгипті і Вавилоні — **доконали просто революції** в дотеперішних біблійних студіях, й змусили учених до цілком відмінної інтерпретації, т.е. до цілком відмінного розуміння й пояснювання усіх книг Сьвятого Письма, ніж до тепер. Має се величезне значінне для дальшого формовання християнського світогляду на усьому культурному світі, й відіграє вже в недалекій будучности рішучу ролю в конечнім творенню нових світоглядів.

Для пересічного читача отсі великі научно-археологічні відкриття мають особливо чарівний інтерес. І так на їх основі ми довідуємо ся, що — приміром — Сьвяті книги жидівського народу (Старого і Нового Завіта) були в цілості книгами **простого народа**. А в особливій мірі можна сказати се про книги Нового Завіта. Була се справдішна “народна книга”, — книга призначена до читання простого й невченого люду, написана простим і невибагливим стилем, й простою, невченою мовою. Вищих літературно-артистичних аспірацій автори тих книг не мали, й загально — цілюю їх було: промовити як найпростійше до простих сердець й не вишколених умів робучого люду. Наслідком того й ми стрічаємо в сьвятих книгах тільки вульгаризмів, а навіть простацтв, які мають місце лише на ярмарочних місцях.

Прецікавими виходять в світлі

говисших біблійних студій порівняння давніх часів й відносин з теперішними.

І так ми довідуємо ся, приміром, що в перших віках Християнства люди жили в таких самих каменцях, в яких і нині живуть люди в великих містах, що вже в тих давніх часах богачі уживали усяких хитрощів, аби звільнити ся від плачення доходного податку, що заможні й інтелігентні люди запрошували гостей на обіди й вечері в такий самий спосіб що й нині, що усякі родинні й товариські оголошення й запрошення (приміром на шлюб) стилізували ся тими самими майже словами, що і нині, та що вкінці завіщання (т.е. тестаменти) починали люди вже в тих давніх часах тими самими словами, якими ми й нині послугуємо ся — т.е.: “Будучи фізично хорим, одначе здоровим на умі”.

Тягар доріжні відчували тодішні люди так само діймаючо як і ми нині. І так, приміром, літ тому 1900 бушель пшениці коштував в римській Імперії \$3.36, а так само коштували високо й інші предмет поживи... За се учитель греки, латини або рахунків і геометрії працював цілий день за марних 87 центів... Зівсім так само, як нині за марну заплату працюють для українського народа наші редактори, та й ще до того ніяк не годні нікому догодити...

Одним словом — із останніх великих біблійних відкриттів і студій довідуємо ся дуже а дуже чимало, а передівсім же учимо ся цінити стару приповідку, що “не має на світі нічого нового”...

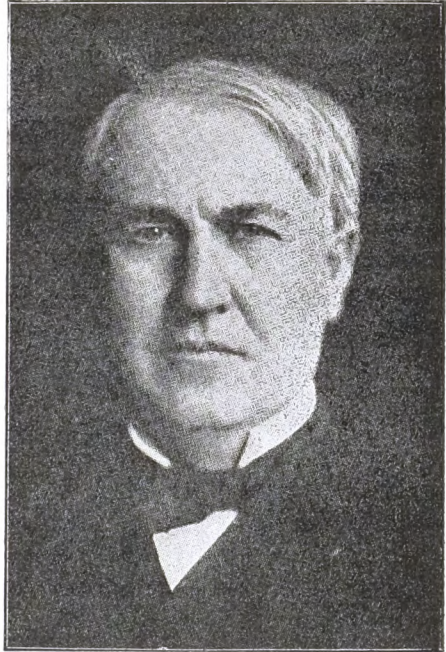
МРІЇ ВЕЛИКОГО ВІНАХІДНИКА.

■ ■ ■

Один з голосних американських дневникарів мав недавно дуже інтересну розмову з славним американським винахідником Едісоном. В розмові передсказав знаменитий винахідник незлічиме число великих й незвичайних винаходів, які в недалекій вже будучности принесуть усьому людству нечувані благодати.

Передівсім заповів Едісон, що вже незабаром люди будуть уміти виробляти штучне золото, яке нічим не буде різнити ся від правдивого. Очевидна річ, що нове штучне золото буде нечувано дешево. Подумати лише, що десять метричних сотнарів золота в будучности буде коштувати лише 25 долярів! Так отже се, чого не могли доконтати алхіміки середних віків, того Едісон доконає може за кілька найблизших місяців! Очевидна річ, що такий винахід викличе нечуваний переворот в усім світі.

Не менше живо інтересуєть ся великий винахідник і воздухоплавством. На його думку дотеперішний спосіб літання в воздуху є невластивий, бо не має ніякої запоруки перед упадком. Едісон твердить отже, що воздухоплавство не розвинеть ся так довго, доки люди не будуть мати зівсім певного забезпечення перед упадком. Одним із таких забезпечень перед упадком — на думку Едісона — є літане

Т. А. Едісон.

на взір хрущів. Хрущ подорожує на воздушних філях, які сам витворює. Крила хруща в порівнанню з величиною і тягаром тіла є незвичайно малі. А мимо то хрущ літає знаменито! А ся досконалість його літання полягає іменно на тім, що хрущ уміє дуже добре уживати своїх крил, якими бе воздуху з такою скорістю, що надає воздуху твердоту стали. Коли отже і ми хочемо пустити ся в воздушну подорож дуже далеку а при тім дуже скору і дуже певну, так мусимо рі-

шучо вчити ся від хруща, щоб літати в воздуху так само, як і він. При тім Едісон переконаний, що воздушні машини примінені до лету хруща, будуть могли перевозити подорожних зі шкоростю 160 кілометрів на годину.

Вже найближчі покоління людства в Північній Америці будуть знати локомотиви лише на основі науки в школах! Одним словом — залізниця щезнуть з лиця землі.

Дальше — говорив Едісон, — місто паперу появить ся нікель. Книжок вже не буде друкувати ся на паперових картках, але на нікльових. Буде се чудо далеко більше чим штучне витворюванне золота. Один аркуш нікльової грубости 120.000 цалей буде більш дешевим та тривким і гушчим, чим звичайний аркуш паперу уживаний до тої пори до друкування книжок. Книжка зложена з 20 тисяч сторін нікльових карток буде на один цаль груба і буде важити лише один фунт. Едісон вже нині може фабрикувати фунт нікльового паперу за 1 долар і 25 центів.

Рівнож перестануть люди уживати до вироблювання меблів дерева, його місце заступить сталь, яка буде практичнішою від дерева.

В дальшій своїй пророчій бесіді сказав великий винахідник, що цеглу і вапно заступить бетон. Очевидна річ, той бетон буде відносно твердим і сильним, з якого будівлі будуть вічними. За яких 30 літ усі будівлі почавши від приватних домів аж до великанських “хмародерів” будуть будувати ся лише з бетону.

Дальший розвій машин на думку Едісона є необмежений. Він осягне вже дуже скоро так високий степень розвою, що згодом вийдуть такі машини, до яких з одного боку буде вкладати ся сукно, гузики, нитки і т. п. а з другого боку будуть виходити вже готові убрания, ще до того запаковані в пачки.

Рівнож подібна метода буде приміненна в друкуванню книжок. З машин будуть виходити не лише друковані книжки, але рівночасно оправлені і понумеровані.

Рівночасно між иншими будуть такі машини, до яких з одного боку буде всаджувати ся сталь або дерево а з другого боку вже будуть виходити готові меблі. Одним словом вже в недалекій будучности будуть такі машини, що будуть виробляти не лише поодинокі части даного предмету, які відтак складає людська рука робітника, але вже будуть виходити з під машини зложені цілости. І тому усе на світі буде незвичайно дешево. І так, приміром, дамські сукні а також і мужеські убрания, будуть так дешеві, що кожда особа хочби й не богата буде могла купити собі що року кілька уборів.

Нинішнього рільника заступить практичний купець, який рівночасно буде і хеміком і рільником і банкиром.

Незвичайні удосконалення оружя просто унеможливають війну, а се іменно з тої причини, що при помочи нових смертоносних оружій в короткім часі можна би винищити мільони людей й усі здобутки

дотеперішньої матеріальної культури.

Рівночасно заявив славний винахідник, що мировий трибунал в Га-зі перемінить ся у всесвітний суд, бо інакше самі люди взяли би ту справу в свої руки ради поставлення кінця усякій війні та безумному проливи людської крові.

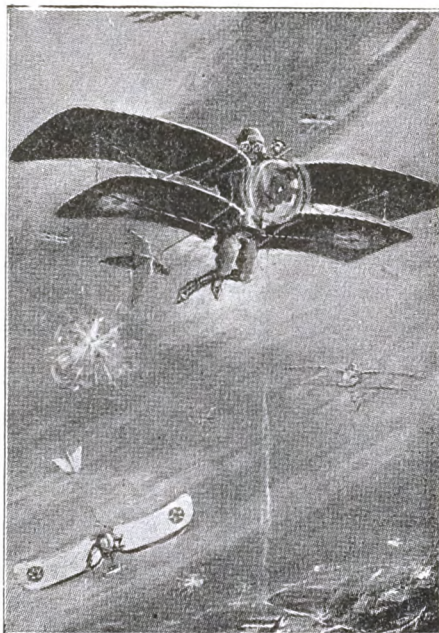
На самім кінці запрокував Едісон найкращі і найбільше взнесли здобутки людства, заявляючи до дневникаря ось так:

— “Запевняю Вас, що від нині за сто літ не буде вже на землі убожства ані бідних”.

Технічні науки разом з ними й ріжні машини й хемічні винаходи зметуть з лица землі того найбільшого ворога людства, яким є нужда, й серед нещасливого досі людства запанує вкінці вже раз на все горячо вижиданий й бажаний міліонами людських сердець -- мир і необмежене щасте.

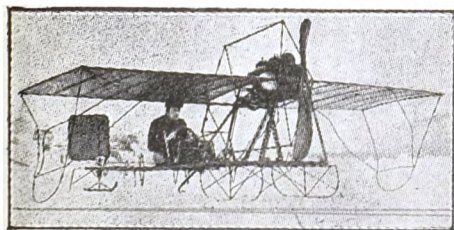
О, коби високі мрії геніяльного винахідника сповнили ся як найборше.

Ів. Туркевич.

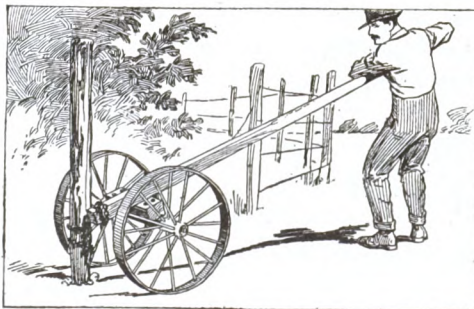
Жовнір будучности.

Новий, геніяльний винахід, що може змінити радикально дотеперішний спосіб войовання, а радше зробити в будучности всякі війни неможливими.

Санки-літак.

Винахід американського механіка.

Дешевий прилад до витягання стовпців.

Українські школярі.

Зібрані біля свого учителя, д. Гр. Г. Скегара, перед школою Кішмань 2400.

АРТИСТИЧНІ ЗМАГАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ.

Адміністрація "України" звертає ся отсим до всіх українських діточок, яких Родичі записали собі "Україну", з горячим зазивом, взяти участь в слідующих артистичних змаганнях дітей:

1. Хто з українських дітей, яких Родичі записали собі "Україну", перешле до Адміністрації "України" найдальше до 1-го лютого 1918 р. найгарнійше покольоровані понисші рисунки:

2. Хто в тім самім часі перешле нам найкрасше написане оповіданне під заголовком: "Різдвяна пригода медведика", і

3. Хто в тім самім часі перешле нам влучну відповідь на питанне: "Який з українських письменників написав велику й прегарну поему про чудні пригоди звірів?" —

Той отримає одну з слідующих нагород:

1. Щиро золотий перстень з гербом України, вартости \$6.50.

Є се нагорода за найкрасше виповнене усіх трьох условин змагань.

2. \$5.00 в золоті. — Друга з черги нагорода за другу з черги найкрасшу розвязку.

3. \$2.50 готівкою. — Третя з черги нагорода за третю з черги найкрасшу розвязку.

4—8. — Вкінци назначуємо іще пять нагород по \$1.00 готівкою, які розділить ся між тих діточок, які будуть заслугувати того своїми відповідями.

Імена побідників, і взагалі усіх тих, що надіслали відповіді, будуть напечатані на сторінках "України".

В змаганнях можуть взяти участь виключно діти в шкільнім віці.

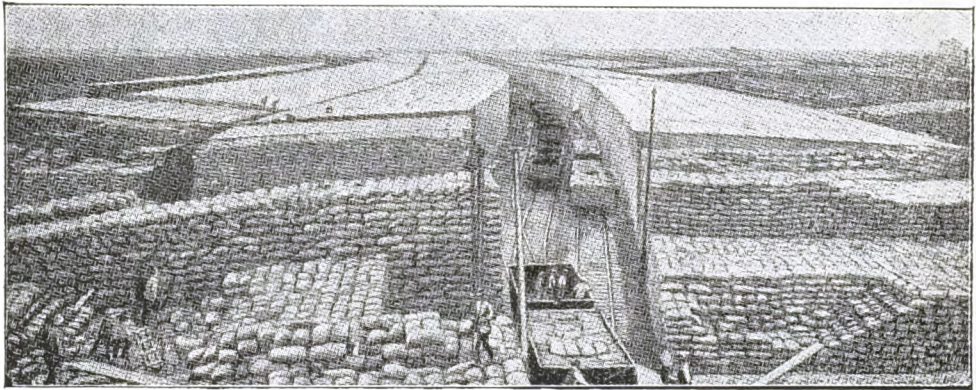
УКРАЇНСЬКИМ ДІТЯМ.

РІЗДВЯНА ПРИГОДА МЕДВЕДИКА.

Ті, що полягли коло Віми Рідж.

Великанські засоби пшениці в Австралії.

Сім мільонів мішків пшениці, кождий по 3 бушлі. Разом отже нагромаджено тут 21 мільонів бушлів пшениці, яких не можна вислати до Європи по причині недостачі перевозових кораблів.

СИЛА НАУКИ.

“Nam et ipsa scientia potestas est”.

Наука — се сила.

Roger Bacon, *Meditationes sacrae de haeresibus*.

Колиб хто спитав мене нині, що сильнійше на світі: гроші чи армати, — моя відповідь була би: **наука**.

Колиб хто спитав мене, хто виграє теперішню страшну світову війну: Англія чи Німеччина?, — моя відповідь була би: **наука**.

Колиб хто спитав мене, що визволить Україну з рабства й недолі, — моя відповідь була би також: **наука**.

Н О В І   К Н И Ж К И !

Приймає ся передплату
— на —
12 портретів українських
Гетьманів.

Усі портрети виконані в кольорах,
на знаменитім папері, величини
10 x 14.

Ціна усеї галерії в передплаті
\$6.00

Ціна поєдинчого портрета
\$1.00 з пересилкою.

Приймає ся передплату
— на —
знамениту працю покійного укра-
їнського Апостола Науки і Правди
МИХАЙЛА ПАВЛИКА

під заголовком:
Змагання Гал. Українців до
просвіти в ХІХ століттю.

Під редакцією Дра Ол. СУШКА
З ілюстраціями, 300 сторін друку.

Ціна в передплаті **\$2.00**

Приймає ся передплату
— на —
культурно історичну
студію пера

Проф. Дра Ол. СУШКА

під заголовком:
Наші предки доби Гетьмана
Ів. МАЗЕПИ.

З многими ілюстраціями,
250 сторін друку.

\$1.50 Ціна в передплаті **\$1.50**

Приймає ся передплату
— на —
невідомий в Америці знаме-
нитий твір покійного
Дра ІВАНА ФРАНКА

під заголовком:
Біблійне оповіданє
про сотворенє світа
в світлі научної критики.

Під редакцією
Проф. Др. Ол. Сушка
З ілюстраціями, 250 сторін друку.

Ціна в передплаті, єдино для
Вп. Читачів „України“ **\$2.50**

Ціна Галерії і всіх трьох повисших книг єдино для
Вп. Передплатників „УКРАЇНИ“

\$10.00

Замовлення слати на адресу:

THE UKRAINA

358 REDWOOD AVE.

WINNIPEG, MAN.

Репродукція буде
переслідована
судовою
дорогою.

Взірець патенто-
ваний в Канаді
і Злучених
Державах.

КОЖДИЙ ЩИРИЙ УКРАЇНЕЦЬ

і кожда щира Українка по-
винні носити на пальцях
одинокі щиро українські і
ЩИРО ЗЛОТІ

Перстені з Гербом України

т. е. **СВЯТИЙ МИХАЇЛ**
(Герб Київської України)

з щитом на лівій руці, на яким пишавсьь

ГАЛИЦЬКИЙ ЛЕВ
(Герб Галицької України.)

\$6.50 Ціна перстеня в гарній оксамітній коробці **\$6.50**

При замовленю просимо подавати міру пальця в той спосіб: Возьміть
стяжечку паперу, обвиніть навколо пальця і утніть так,
щоби кінці сходили ся докладно разом, а
опісля приложіть до понисшої
міри і найдете легко
Ваш номер.

Наша міра

13 12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

Наша міра

Инша біжутерія приготавлиеть ся.

Замовленя слати на адресу:

THE UKRAINA

358 REDWOOD AVE.

WINNIPEG, MAN.

F. D. Christie

“УКРАЇНА”

K.S.

Щоб і ми як другі в світі
Засіяли у просвіті,
Шляхом Поступу ішли;
А навчившись між чужими,
Працювали над своїми,
Кращу долю віднайшли.

К. М.

УКРАЇНА

The Ukraina

358 Redwood Ave.
Winnipeg, Man.
Canada

Гей у лузі червона калина похилила ся,
Чогось наша славна Україна засмутила ся.
А ми ж тую червону калину та підніmemo,
А ми ж свою славну Україну розвеселемо!

“УКРАЇНА”
не має нічого спільного з ніякими релігійними сектами
ані політичними партіями.

The Ukraina
WINNIPEG
CANADA

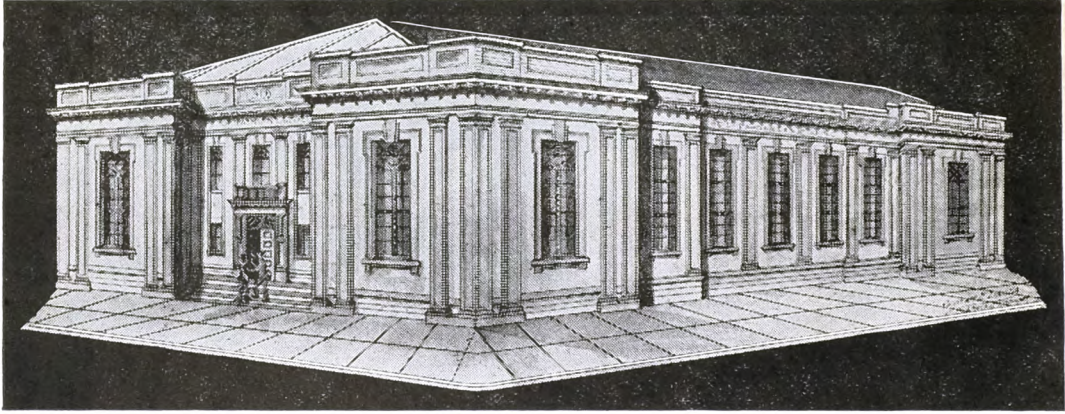
ЗМІСТ

ДРУГОЇ І ТРЕТОЇ КНИЖКИ “УКРАЇНИ” ЗА МІСЯЦІ
ЛИПЕНЬ І СЕРПЕНЬ 1918 р.

✠ ✠ ✠

	Сторона		Сторона
1. Укр. Роб. Дім в Вінніпегу	4	14. Поділе	37 — 45
2. Твердині темноти і немочи	5	15. А. Писаренко: Доробились ..	46 — 54
3. Церква і коршма	6	16. На дворі цариці Катерини II. . .	55 — 61
4. Ів. Нечуй-Левицький	7	17. Гальшка кн. Острожська	62 — 68
5. Памяти Карла Маркса	8	18. Остання любов цїсаря	69 — 75
6. Иди вперед!	9 — 10	19. Многоценство	75
7. Вол. Винниченко	11	20. Творчість Лесі Українки	76 — 82
8. Карикатури	12 — 13	21. З царства книг	83 — 86
9. Приятелі “України”	14 — 16	22. Ілюстр. Всесвітня Історія	87 — 94
10. М. Павлик: Змагання	17 — 27	23. Наші предки доби Мазепи ...	95 — 101
11. Сьвіжі праці д. Ф. Р. Лайвсей	28 — 30	24. Коли?!	102 — 103
12. Портрети Гетьмана Ів. Мазепи	31 — 36	25. Змагання дітей	104 — 106
13. Там!	36	26. Надіслані книги	106

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ ДІМ В ВІННІПЕГУ.

Будуєть ся заходом, трудом і коштом українського робітництва усєї Канади.
Містити ме друкарню і театральну галю на 1.200 місць.
Кошта будови виносити муть \$50.000.

Q. B. F. F. F. S.!

Перший день робіт при копаню землі.

Група українських робітників в Вінніпегу, що жертвували на будову Укр. Роб. Дому
не лише гроші, але й працю.

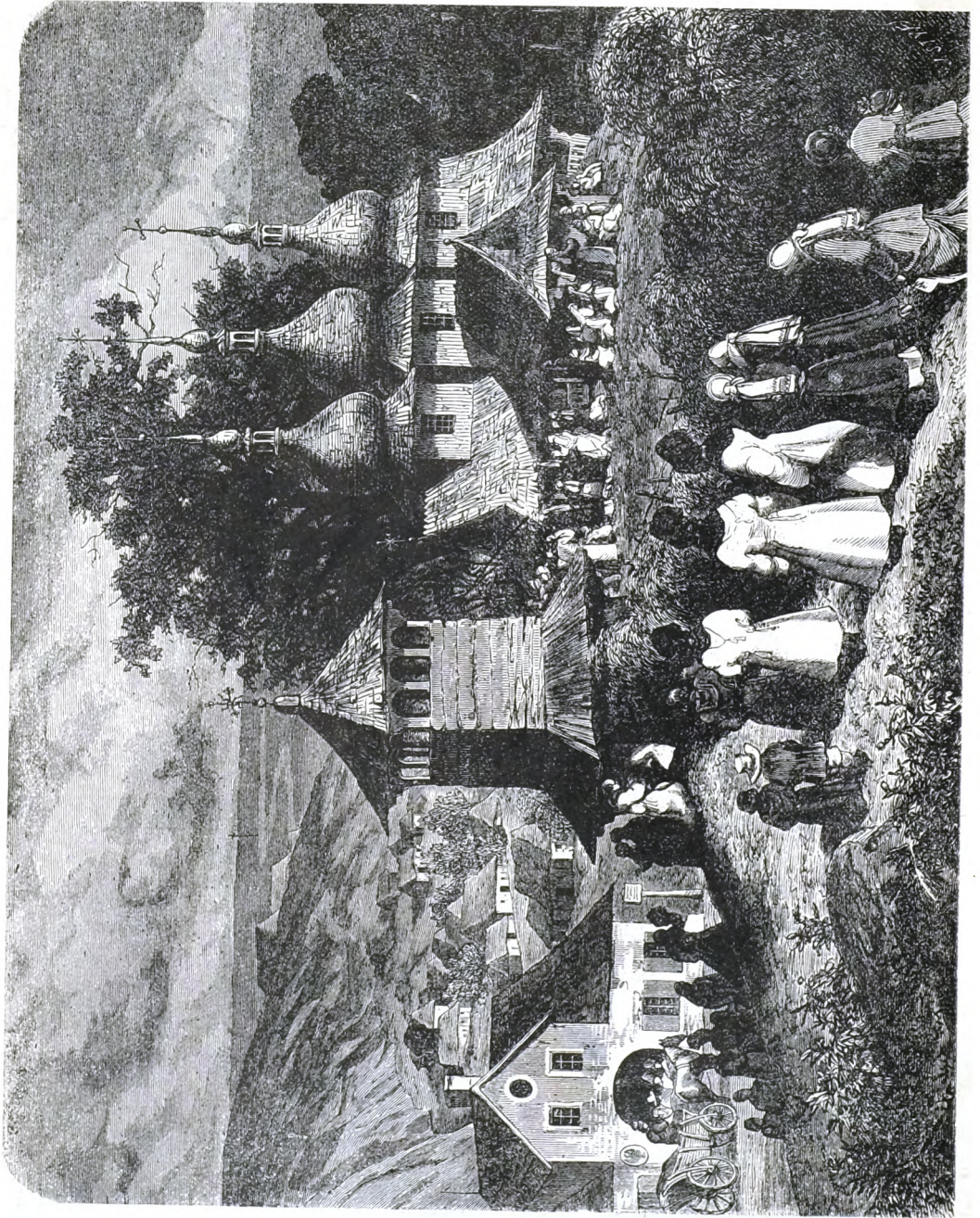
ТВЕРДИНІ НАШОЇ СТАРОКРАЄВОЇ ТЕМНОТИ І НЕМОЧИ.

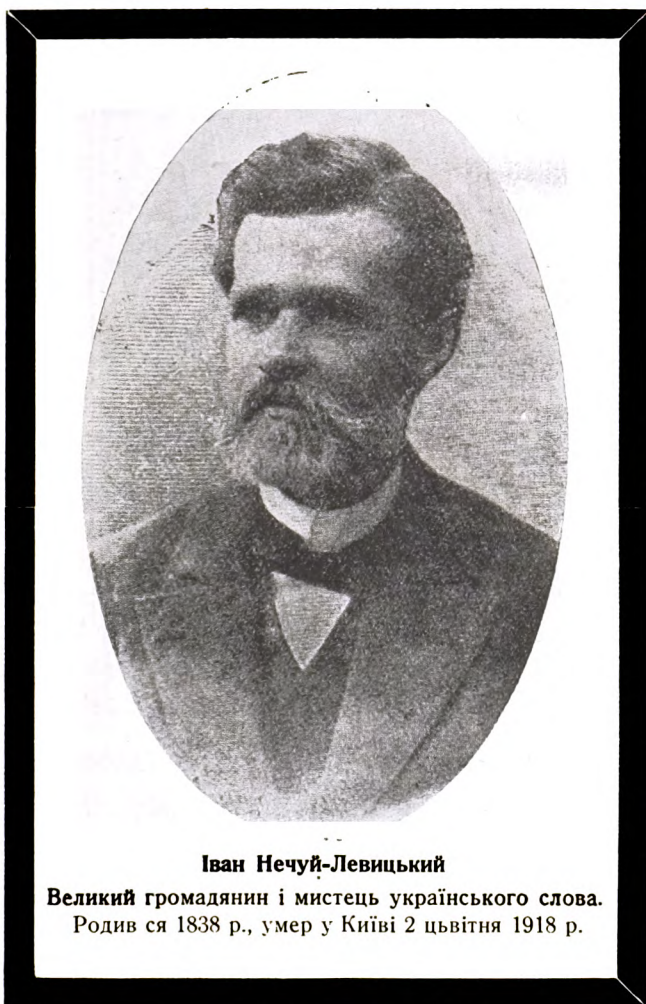
З нашого Поділя: Церква і Коршма.

Після рисунку Ю. Коссака, старшого.
(З колекції Дра Ол. Сушка)

✠ ✠ ✠

Польські пани тримали наших предків в панцизнянім рабстві і духовій темряві при помочи двох інституцій: церкви і коршми. Обі сі твердині польського пановання на українській землі будували на погибель нашому народови самі польські пани за власні гроші й з власного матеріалу. В церкві страшив наших бідних людей греко-католицький піп пеклом і чортом та учив їх панської “мудрости”, що — мовляв — “пан вродив ся до панованя, а хлоп до гарованя”, а в коршмі нещасний український мужик “топив” свое горе в чарці смердячої горівки. Так і зводили ся на нінащо козацькі потомки, поки вкінци, доведені в наших часах до жебрачої торби, не стали масово кидати рідної землиці, й не пішли в сьвіт за очи, скитатись на далекій чужині.

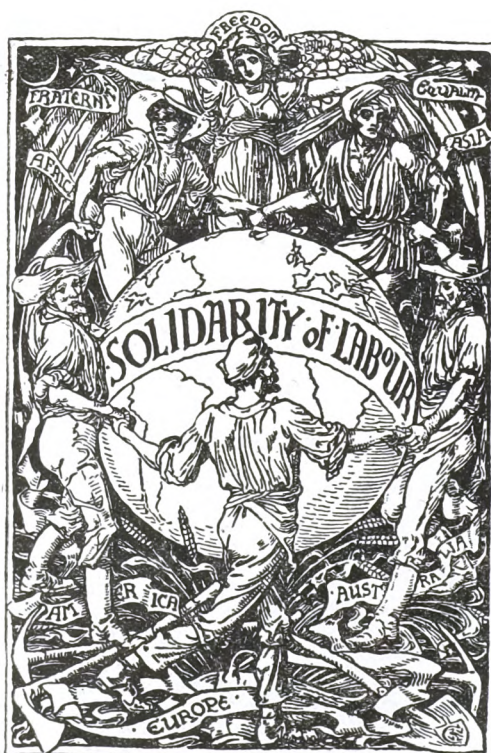
Іван Нечуй-Левицький

Великий громадянин і мистець українського слова.

Родив ся 1838 р., умер у Київі 2 цвѣтня 1918 р.

SOLIDARITY OF LABOUR.

(George Kent in the London "Herald").

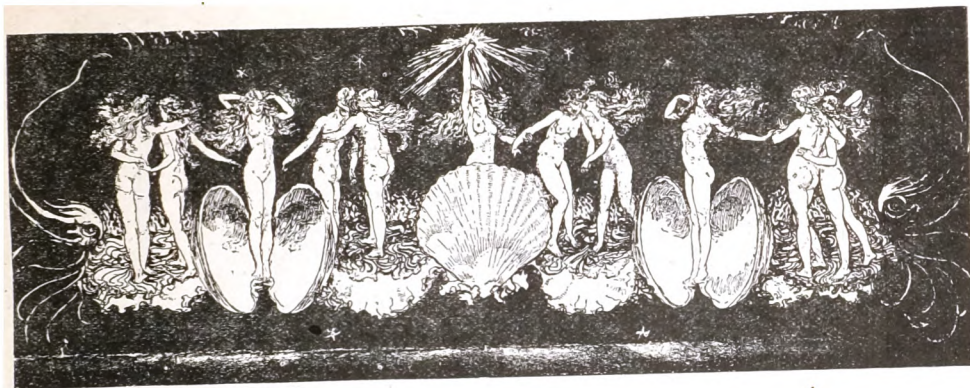

“РОБІТНИКИ УСІХ КРАЇВ! ЛУЧИТЬ СЯ РАЗОМ!”

В річницю столітніх народинь Карла Маркса.

1818 — 1883 — 1918.

ІДИ ВПЕРЕД!...

(З великоруського).

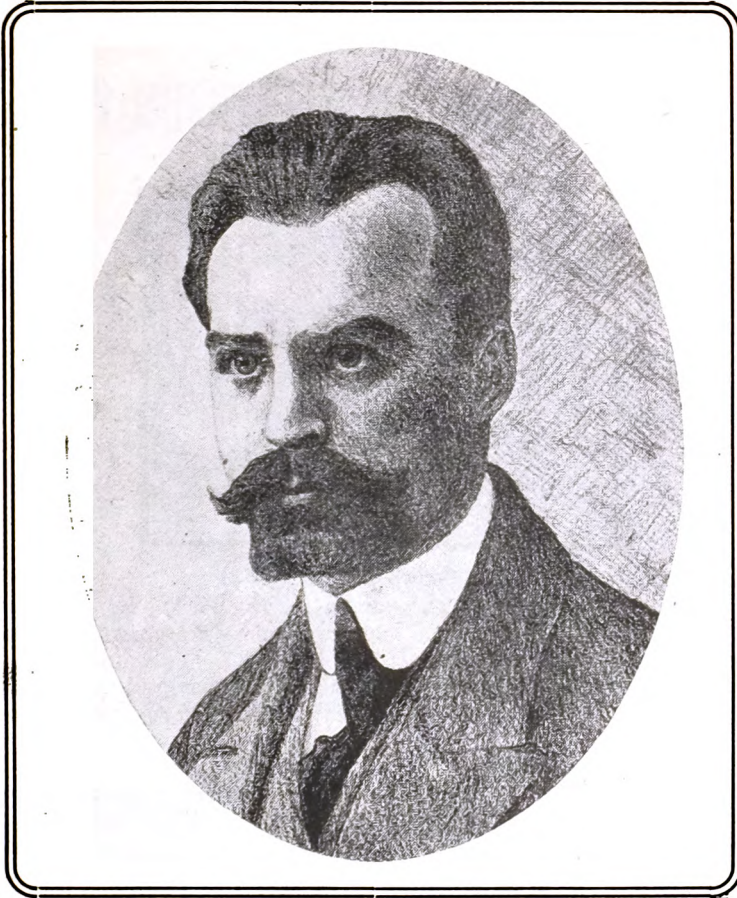
УЛО колись, — ми всі вступали
Сьміливо й твердо в сьвіт новий.
Й гіркі сумніви не лякали
Тоді наш розум молодий.
Й була в нас віра в щасте,
В науку, правду і людей,
Й стрічали всяке ми нещасте

Готові все на бій сьвятий.
Під небо думи наші мчали,
Служити другим, не собі, —
Й горячо ми усі бажали
Прожить не марно на землі.
І ми думали, що ми всюда
Вже скоро сьвітло розведем,
Що гніт кайдан соромних з люда
Й з думок ми скованих знімем;
Що вже ось-ось як зоря тая
Заблиснуть всюда по землі
Наука, Правда й Воля золотая,
І Праці овочі сьвяті.
На путь життя ми йшли з бажаннем
Принести людям щасте й рай,
Та так й дійшли важким блуканнем
Аж на дороги тої край...
Ми чесно йшли; і від зачала
Аж до останка наших днів
Звенів нам голос ідеала:
“Вперед за сьвіт і за братів!”
Но ті літа давно пімчались:
Своїм руслом плило житте...

На вік з минулим ми розпрощались
Й житем ми другим зажили.
Забулись наші бажання;
Вони минулись нам як в сні.
Й колишні наші сни й змагання
Нам видались чудні й сьмішні.
Ми йдемо в сьвіт, й ганим усеє,
Байдуже щастє нам усіх;
А глупий глум наш і сьвятее
Готов узяти все на сьміх.
Почувань сьвіт на глум ми взяли,
Сумніви грудь нам пригнітли;
Вінець із Муз нишком ми зняли
Й розпусту ним ввінчали ми.
І грязь презирства в тих кидаєм,
Що в них ще сильная душа,
Й жите кінчаєм і на знаєм,
Яка злочинна в нас рука!
Збудись же всяк, в кого бажання
Днів кращих, сьвітлих ще живуть,
Хто благороднії змагання
Узяв з собою в життя путь!
Йди вперед до Сонця-Мрії
Й борись з марою ночи-тьми,
Щоб Правди проміні яркії,
Опять заблисли на землі!...

С. Я. Надсон.

ВОЛ. ВИННИЧЕНКО.

Прімієр першого міністерства України.

Паперові гроші Української Республіки.

100 карбованців.

ЯК СВІТ ГЛЯДИТЬ НА ТЕПЕРІШНЮ РОСІЮ.

■ ■ ■

Сепаратисти.

На шпитальнім ліжку лежить смертельно недужа Росія. Кругом стоять “сепаратисти”, т. е. Фінляндія, Польща, Литва, Україна і Татарія й питають трівожно: “Бідна Росія! Чи вона умре?”

Лікар відповідає їм: “Коли вона умре, ви умрете разом з нею”.

(З “Нового Сатірікона”, що виходить в Петрограді).

Не письменний!...

Новітня Росія в постаті неграмотного мужика, що “читає” книжку, обернувши її до гори ногами...

(З гумористичного журналу “Муха”, що виходить в Москві).

Безголовий великан.

Велика Росія, але нещаслива та безпорадна, як той казочний великан, що блукає по світі без голови...

(Карикатура американського капіталістичного денника “Public Ledger”).

ЯК СВІТ ЗЕНАВИДІВ КАЙЗЕРА...

■ ■ ■

На Рим!...

Кайзер в постаті Гуна глядить лакомо в сторону старинної столиці Італії.

Новітні рабрітери.

Кайзер з синами вивозять скарби з пограбованої Венеції, чудового італійського міста, побудованого на міліні адрійського моря.

Пісня смерти.

Невмолимий музика — смерть грає кайзерови останню пісню, пісню смерти: "Цілий світ завоюеш, а смерти-кінця найшвидшим конем не обідеш"...

ПРИЯТЕЛІ І ДОБРОДІЇ “УКРАЇНИ”.

¤ ¤ ¤

На Пресовий Фонд “України” зложили досі більші жертви сліду-
ючі ВП. Добродії:

З Вінніпегу:		З Вегревіль, Альта.:	
І. Милянник	\$150.00	Петро Зварич	100.00
Я. Шасталь	100.00	З Транскона, Ман.:	
І. Крушельницький	100.00	Йосиф Тустановський	50.00
І. Ластівка	100.00	Прокіп Данилюк	50.00
М. Томачек	50.00	Мих. Смит	50.00
М. Княжевич	50.00	Вас. Черевко	25.00
Гр. Яловега	25.00	Ник. Різняк	10.00
В. Кучмій	25.00	З Елмвуд: Ман.	
Я. Томачек	25.00	С. Собеський	50.00
В. Коржак	10.00	С. Хоронжий	50.00
Ом. Хоміцький	10.00	І. Нагірняк	50.00
Н. Гандзюк	10.00	І. Корчинський	50.00
Д. Власюк	10.00	Л. Міхалінський	50.00
І. Король	10.00		

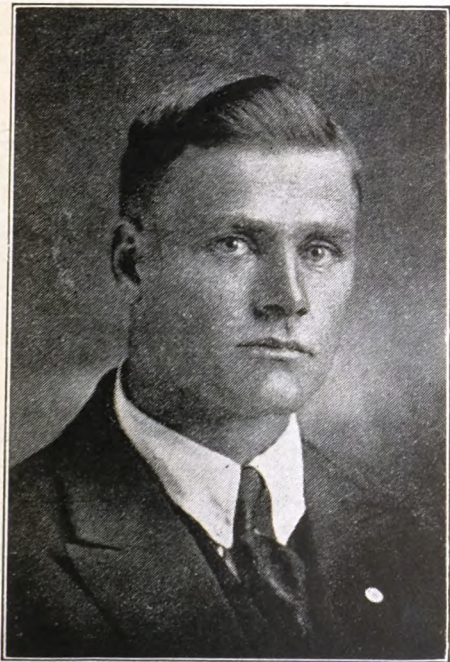
Усім своїм ВП. Добродіям складає Видавництво “України” тою
дорогою сердечну подяку.

“НЕ СЛОВАМИ, А ДІЛАМИ!”

Я. Шасталь
з Вінніпегу, Ман.

Н. А. Григорчук
з Етельберт, Ман. Визначний громадянин
і перший Рів-Українець в Канаді.

В. Мороз
з Теодор, Саск. Один з найщиріших і
найперших приятелів "України".

І. Милянук
з Вінніпеґу, Ман.

І. Корчинський
з Елмвуд, Ман.

С. Собеський
з Елмвуд, Ман.

ЗМАГАННЯ ГАЛИЦЬКИХ УКРАЇНЦІВ ДО ПРОСЬВІТИ В ХІХ СТОЛІТЮ.

■ ■ ■

Написав

МИХАЙЛО ПАВЛИК.

■ ■ ■

“РУСЬКА ТРИЦЯ”.

ІІ. **ГО**ГАТО жвавійший рух настав у початках 19-го століття між Поляками. Тямуща частина польської інтелігенції взяла ся громадно до науки та звернула ся до бувших під Польщею народів, шукаючи або в них самих сильнійшої, ніж була поль-

ська шляхта, опори для Польщі, або хоть в їх житю здоровійшої поживи для польського письменства. Таким чином повстали небавом великі польські поети, писателі й учені, і польське письменство розвилось небавом так, як ніколи перед тим. Рівночасно приготовлялись Поляки й до повстання против Росції. Воно й зірвалось у Варшаві в листопадї 1830 р. і зрушило й га-

I.

Володимир Шашкевич.

Син Маркіяна, якого портрет не заховав
ся до наших часів. Як свідчать сучасні
люди, син був дуже подібний до батька.

лицько-руську молодіж — семінар-
істів у Відні та Львові. Пішли го-
рячі спори про те, чи йти по-
магати Полякам, чи що іншого роби-
ти? Варшавське повстанє тягло ся
аж до осени 1831 р., і весь той час
вандрували тудя з Галичини Поля-
ки, ба й Русини.

Записаний 1829 р. на філософі-
ю (теперішна 7—8 кл. гімна.) у
Львові і яко будучий слухач бого-
словія прийнятий рівночасно до гр.
кат. семінарії на удержанє, та то-
го-ж таки року з неї прогнаний
Маркіян Шашкевич слїдив пильно
за всякими сими письменськими та
повстанськими рухами; зважив їх
добре в своїй голові і вже 1831 р.
загадав велике для українського

народу в Галичині діло *). Він по-
знакомив ся з слухачем I. року фі-
лософії, **Яковом Головацьким**, що

*) Див. Як. Головацького — **Во-
споминаніє о Маркіянѣ и Иванѣ
Вагилевичѣ** (Литературный Сбор-
никъ, 1885, I., ст. 10—36). Цінні да-
ні про відродини галицьких Руси-
нів у Волод. Коцовського — **Жи-
те і писаня Маркіяна Шашкевича** і
в додатку Матеріялы и замѣтки
до генезы руско-народного від-
родженя въ Галичинѣ” (Львів,
1886), а також “Введенє” до III. т.
“Рускої Бібліотеки” (Твори Мар-
кіяна Шашкевича, Ивана Вагилеви-
ча и Якова Головацького), видано-

II.

Яків Головацький.

Учений етнограф і історик. Вивчив ся був на греко-католицького попа, та згодом відрік ся і церкви і попівства.

також займав ся словянськими справами і ще в гімназії записував українські народні пісні, — і заявив ему, що він Українець, що молодим Українцям доконче треба оснувати тайне товариство, вправляти ся в українській народній мові, заводити її в розмовах серед української інтелігенції, підняти дух народній, просвіщати нарід і, супротив польщини — завести в Галичині українське письменство в мужицькій мові.

Головацький познакомив Шашкевича з своїм товаришем **Іваном Вагилевичем**, також слухачем I. року філософії, і від тоді ся, як їх жартом назвали “руська трійця” стала спільно думати й працювати для руської народної справи. Най-

смівіший з них, Шашкевич, зорганізував небавом із філософів та семінаристів більше товариство, до котрого належали: Лопатинський, Илькевич, Іван Головацький, Бульвинський, Острожинський, Покинський, Урицький, Минкевич, Кульчицький, Охримович, Гадзинський, Білинський, Козанович і інші. Вступаючи до товариства, вони мусли подати руку

го 1884 р. “Академичним Братством” у Львові.

Вкінці 1906 р. вийшла заходом львівської “Просьвіти” цінна книжка п. з. “Твори Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Николи Устіяновича, Антона Могильницького, 1906 р., сторін 624. — С.

III.

Іван Вагілевич.

Учений етнограф і історик. Подібно як Маркіян Шашкевич і Яків Головацький, вивчився був на греко-католицького попа, та згодом, переслідуваний немилосердно церковними властями, перейшов до протестантської церкви.

і заявити чесним словом, що обіцяють до смерті працювати для добра народу та відродин українського письменства в мужицькій мові. Окрім того, Шашкевич приладив чисту книжку (альбум) **“Руську Зорю”**, де кожний товариш мусів вписати українською скорописю власне імя й прізвище, а також додати який віршик або приказку. Острожинський написав: **Час вже Ляхам перестати, а Русинам зачинати.** Слова сі можна вважати за поклик галицько-

українських починів загалом, і вони показують, що від самого початку найбільше підбивав галицьких Українців до свого власне рух польський.

Провідник сего нового руху, М. Шашкевич без упину вводив свої думки в жите. Скінчивши філософію і ледви-не-ледви прийнятий назад до семінарії, він старався вводити українську мову не тільки в приватних розмовах між семінаристами, а й в публичних промовах і проповідях. Супротив поль-

ського революційного руху, що наплив до Галичини після впадку варшавського повстання і грозив захопити й нашу молодіж, старшина семінарська постановила була устроювати в ряди-годи в семінарії урочисті бесіди до всіх семінаристів про обов'язки підданих супротив цісаря. Бесіди такі, котрі виголошували старші, спосібніші семінаристи, говорено з разу по німецьки, по латинськи та по польськи. 1833 р. Шашкевич кинув між семінаристів думку, для чого би не говорити тих бесід в українській мові народній **). Старшина семінарська пристала на се, і Шашкевич перший сказав таку бесіду по українськи. Бесіда подобалась семінаристам незвичайно, і в них вступив руський дух. Семінаристи остатного року дали собі слово, що й проповіді в українських церквах у Львові будуть від тепер говорити по українськи. “Плешкевич перший, — говорить Головацький, — приладив руську проповідь для міської (волоської)

**.) Досить характерно для українського руху в Галичині, що вже перший великий його будитель зачав свою діяльність сею темою. Зрештою систематична проповідь австрійського цезарізму йшла між руським духовенством Галичини від самого того часу, коли Галичина підійшла під Австрію. Перед тим так само було між українсько-угорським духовенством.

церкви — та дивіть-но, яка була сила упередження й звичаю! Проповідник вийшов на казальницю, перехрестив ся, сказав словянський текст і, поглянувши на інтелігентну публику, не міг промовити українського слова. Зовсім збитий з толку, він узяв зошит і заікуючись переводив свою проповідь на польське та ледви її скінчив”. Семінаристи рішили, що у Львові годі говорити проповіді по українськи, хіба по селах, та Шашкевич таки доказав свого: трохи пізнійше він ще з двома своїми товаришами, **Николю Устіяновичем** та **Величковським** голосять у трьох львівських церквах рівночасно українські проповіді. Від тоді, мало-помалу й другі попи зачинають говорити проповіді по українськи й не тільки по селах, а й по містах.

Ще жвавійше йде Шашкевич наперед у головнім завданю свого життя — в розвою українського письменства в мужицькій мові. Спільно з Головацьким, Вагилевичем та другими товаришами він збирає руські народні пісні, щоби взнати добре українську мову й світогляд українського народу. 1833 р. Поляк Залеский (Wacław z Oleska) видає у Львові свій збірник польських і українських народніх пісень. Товариші, котрі від себе дали туди пісні, гордились тим, що Залеский ставить українські народні пісні висше польських, та розлютились за те, що українські пісні надруковані були в тім збірнику поміш із польськими, та ще й

PIESNI
POLSKIE I RUSKIE
LUDU
GALICYJSKIEGO.

Z MUZYKĄ INSTRUMENTOWANĄ
 PRZEZ
 KAROLA LIPIŃSKIEGO.
 ZEBRAŁ, I WYDAŁ
 WAGŁAW Z OLESKA.

Jeżeli dziś zaczynamy zbierać poezję naturalną, a często tylko niby naturalną, godną poznać naprzód te pieśni, które nie tylko, najwięcej zgodne są z duchem narodu, ale razem są najpiękniejszym tego rodzaju poematem.

Brodziński.

W W E L W O W I E,
 NAKŁADEM FRANCISZKA PILLERA.
 1833.

Титулова сторона збірника польських і українських пісень Залеского 1833 р.
 (З бібліотеки Дра Ол. Сушка).

латинськими буквами *), і що Залеский висказав ся за тим, щоби Українці і в письменстві тримались Поляків. Наперекір сему 1834 р., товариші рішили видати український народний збірник, похожий на той, який ще 1827 р. видав був

*) Супротив змагань Залеского, а далі й Русина о. Лозінського ввести для Русинів латинські букви, Шашкевич написав 1835 р. працю п. з. "Azбука i abecadło", котра була надрукована в Перемишлі за

Українець Михайло Максимович. Збірник сей мав називати ся "Зоря" і складати ся з руських народних пісень, власних віршів та оповідань у народній мові перекладів із чужих — словянських — мов. Між іншим мала там бути поміще-

гроші, зложені руськими академіками та семінаристами, і в 3000 при мірників розіслана на всі боки східної Галичини. Книжка ся також будила галицьких Русинів до життя.

РУСАЛКА ДНѢТРОВАЯ.

Ruthenische Volks-Lieder.

У БУДИМЪ

Письмом Корол. Всеучилища Пештагского.

1837.

“Угольний камінь галицько-українського письменства”.

Титулова карта першої книжки, надрукованої Галичанами в українській мові
(Поменшено).

(З бібліотеки Дра Ол. Сушка).

на стаття Шашкевича про Хмельницького, котрого образок мав також красувати ся в “Зорі”. А коли уряд цїсарський та львівська консісторія не дозволили видати “Зорі”, Шашкевич того ж таки, 1834 року немов похопивши ся, зложив віршик в честь тодішнього австрійського цїсаря Франца 1., котрого 66-ті роковини народин задумала обходити урочисто львівська гр. кат. семінарія. Се перший у нас вірш в мужицькій мові. Задля своєї поетичної краси та живої мови, вірш сей незвичайно подобав ся не тільки в семінарії, а

й в загалі в Галичині.**) “Въ той малой пѣсонцѣ, — каже автор статі “Молодая Русь”, запевне Устіянович, — отбївъ ся, якбы въ величавом образѣ высокой духъ и глубокое несровнаное чувство того молодця. Заспѣвав онъ въ нѣй по святоруску, заспѣвав зъ широкої украинской груди: взбївъ ся соколомъ по надъ днѣстряньскїи нивы, и взнесъ собою въ корот-

**) Порівнай: Др Василь Щурат Голос Галичан. Автограф першої друкованої поезїї Маркіяна Шашкевича, Львів, 1911. — С.

СПОСОБЪ

БОРЗО ВЫУЧИТИ

ЧИТАТИ.

ВЪ ЛЬВОВѢ

черенками заведенія спаврогійського.

1842.

Буквар Йосафата Кобринського

1842 р.

(З бібліотеки Дра Ол. Сушка).

комъ але високомъ возлетѣ руское слово въ нечаеміи свѣты. Якъ блискавицею шибла тая мала пѣсня по земли Галича и розмноживши ся въ тысячных перепискахъ (печатано ю (ii) ачейже только въ 300 отискахъ) и трафивши кождому до сердца розсвѣтила яснѣйше цѣль народного житя; и стала ся, кругло сказавши, **основным звукомъ для молодыхъ письменниковъ Галича**".*)

"Руська трійця" таки не покидає своєї думки видати український збірник, і він виходить 1837 р. в

Пешті п. з. **Русалка Днѣстровая**, за гроші старшого українського патріота, **Николи Верещинського**, дірктора головної міської школи в Коломиї. **Се перша у нас книжка в українській мужицькій мові — угольний камінь галицько-українського письменства.**

Та "руська трійця" іде ще далі: ще 1834 р. в згаданім семінарськім товаристві рішено іти між нарид, щоби його пізнати. Головацький зійшов пішки цілу східну Галичину й угорську Русь, збираючи тільки пісні, а Вагилевич проповідав при тім і самопізнане народне. Найдалі з них пішов знов таки Ша-

*) Зоря Галицька, 1850, ч. 88.

шкевич, бо став працювати і над народною просвітою. Він переклав на українську мужицьку мову частину євангелія і уложив першу українську читанку для молодіжи в мужицькій мові, а окрім того укладав для народу й проповіді церковні в тій-же мові.

В слід за Шашкевичем видав Йосафат Кобринський парох Мишина, в коломийському повіті 1842 р. у Львові для народу дуже розумну книжочку п. з. **Способъ борзо выучити читати**, котра й тепер ще могла би придати ся для тих наших неписьменних читальників, що хотіли би скоро вивчити ся читати. Того ж таки року видав І. Кобринський і другу важну просвітну книжочку — **“Букварь новимъ способомъ уложеный для домашной науки”**. В сих учебниках уперше введено т. з. **звуківий спосіб** та красше письмо, т. зв. **гражданку**, замість церковних букв*).

В загалі Шашкевич бажав через спільне з Українцями українське письменство з одного боку прихилити інтелігенцію українську до народу, а з другого боку двигнути нарід український в просвітті. Він стояв за самостійний розвій української народности, тільки ж думав, що розвиваючи своє осібне письменство, Українцям треба тримали спілку з усіма Слов'янами, т. є. був слов'янофілом-федералістом, як і його товариші. Особливо ж був Шашкевич переко-

наний, що в праці для народу Українцям треба йти спільно з польськими народолюбцями чи демократами, хоть мабуть противний був таємним змовам, що змагали до повстаня. Ще глибоше був в тім переконаний Вагилевич, котрий мало що не проповідував між українським народом бунту против Австрії й панщини, як се робили щиріші польські демократи. В загалі просвітні заходи М. Шашкевича таки йшли посередно против панщини, при котрій неможлива була ніяка народна просвіта. Та не солодко прийшли **молодій Русі** її щирі заходи.

Ще 1834 р. коли товариші думали видати “Зорю”, призначений правительством для світських українських книжок цензор, Українець, о. Венедикт Левіцький, професор богословія у Львові, не позволив, щоби книжка була друкована, через те, що зложена була в мужицькій мові та написана фонетикою*). Окрім того не подобав ся мабуть і зміст — наскрізь світський та ще й прихильний мужицтву. Та на сім не кінець. Поліція звернула увагу на товаришів, і за кілька день у Шашкевича зроблено строгу ревізію. На щасте о-

*) Товариші приймили правопись фонетичну на те, щоби тим різче відзначити українську мову від других слов'янських. Шашкевич і Вагилевич були переконані, що найліпша для Українців була би фонетична правопись сербська — така, яку потім від 1875 р. приймили русько-українські видання “Громада” й “Громадський Друг”.

*) Коцовський, Введене, стор. XXVII. та Іван Левіцький — “Галицько-руська Библиографія”, 1887, вип. I. ст. 21, 22.

соби його не ревідовано, а то, як би були найшли в кишені “Руську Зорю” зі списом товаришів та з покликами, — певне би були пропали всі, бо правительство було би переконане, що виловило небезпечне тайне товариство. А так сим разом скінчило ся на тім, що авторів “Зорі” поставлено під строгий поліційний догляд; коли-ж Вагилевич пішов на вакації між нарід, його арештовано і відставлено шупасом до дому та наказано, щоби не волочив ся по селах та не бунтував народу.

Рукопись “Зорі” окрім статі Шашкевича про Хмельницького, котра десь запропастила ся, — переписану Головацьким передано сербському патріотови й письменникови **Гр. Петровичу**, й прошено його, щоби в Пешті, де була вільніша цензура, займив ся друком книжки, котру з “Зорі” Шашкевич перезвав на “Русалку Дністровую”. Петрович зробив сю прислугу Українцям, і 1837 р. увесь наклад “Русалки” висланий був у сю половину Австрії, іменно 100 примірників до Відня, а решта, т. є. 900 примірників до Львова, на руки Головацького.

Та з сего знов вийшов не малий клопіт для товаришів. Ще перед тим демократам польським повелось було звербувати до тайного товариства 10 українських семінаристів для повстання против Австрії і, як їх запевнювано, против панщини. Та їх молодечий революційний запал швидко минув ся без сліду: вони скінчили богословіє, поженились і попували собі спокійно. Тільки ж на лихо, один

із них, **Дезідерій Гречанський**, бувши попом в Бережанах зійшов з ума на тім (характерно!), що задумував головну зраду. Він пішов до бережанського старости, наговорив сам на себе і видав всіх своїх шкільних товаришів: Минчакевича, Кульчицького, Крижановського, Покинського, Гадзинського ж інших. Їх арештовано — митрополит львівський, Мих. Левіцький з переляку зараз же скинув їх з попів і видав їх головному цісарському судови для строгого покарання. Суд засудив їх на много літ тяжкої вязниці в Шпільбергу — тоді пеклу для політичних преступників. Були се смирні, невинні люди, з котрими зносила ся “руська трійця”, і декотрі з них прислали були народні пісні для руського збірника, через що Шашкевич помістив їх прізвіща в передмові до “Русалки”, котра надійшла до Львова як раз в часи великої тривоги в східній Галичині з powodu згаданого процесу. Сего було досить львівській поліції. Вона й виступила против “руської трійці”, як против головних зрадників, що — ось — були в змові з арештованими. На щастє, цензор о. Левіцький, — що в душі мав бути навіть прихильний українському рухови, — виміг на правительстві, щоби слідство з винними зробила сама семінарська старшина. Надто Головацький, умівши найліпше виговорювати ся, взяв усе на себе. Трійцю помилювали через те, що не знала, що в Австрії інше печатне право як на Угорщині. Тільки ж саму “Русалку Дністровую” опять строго заборонили, і всі її примір-

ники відвезли на сховок до св. Юра.

Так засуджено на смерть українське письменство, котре, видно, ненаручне було і для австрійського правительства. Се прямо висказав в увазі про авторів “Русалки” тодішній діректор львівської поліції, **Пайман**: “Wir haben mit den Polen vollauf zu schaffen, und diese Toll-

koepfe wollen noch die todtbegrabene ruthenische Nationalitaet aufwecken! — У нас по горло клопоту з Поляками, а сі дураки хочуть воскресити й за-мертво поховану руську народність”.*)

(Дальше буде.)

*) Як. Головацький — Лит. Сбор. 1885, ст. 37.

ОБРАЗЦЫ

ЧИСТОПИСАНІА

українських

Якова Нероновича

Р. Б. 1835.

Взірці гарного писання Якова Нероновича, 1835 р.

Перша українська книжочка “чистописання”, з якої наші предки учили ся писати по українськи.

(З бібліотеки Дра Ол. Сушка).

F. Randall Livesay.

Авторка збірника: Songs of Ukraina.

СВІЖІ ПРАЦІ

д. Ф. Р. Лайвсей.

Добродійка Ф. Р. Лайвсей, відома вінпегська поетесса та письменниця, й талановита авторка цінного збірника "Songs of Ukraina", працює даліше невпинно над збагаченням англійської літератури зразковими перекладами з багатого скарбниці української поезії.

Останніми часами звернула ш. письменниця свою пильну увагу на поетичну спадщину покійного Іва-

на Франка. Його творчости посвятила вона окрему статтю, й зілюстровала її кількома дуже удачними перекладами найбільш характеристичних Франкових поем.

Рівночасно д. Лайвсей не спускає з ока пребогатого поля устної пісенної творчости українського народу, й переклала свіжо на англійську мову слідуючі наші чудові приколискові пісні:

1.

Ой ходить сон
Коло вікон,
А дрімота
Коло плота;
Питає ся
Сон дрімоти:
— Де будемо
Ночувати?
— Де хатонька
Тепленькая,
Де титонька
Миленькая.

2.

Ой спи дитя, колишу те,
А як заснеш, полишу те,
Заснеш рано, відійду те;
Відійду те під вербами,
Сама піду з козаками.
З козаками кашу їсти,
А з панами разом сісти.

3.

Ой лю, лю, малий Івасеньку,
Ой лю, лю, лю, лю!
Ой тато на Поділю,
А мамуня в полію!

4.

Поломала сі колисонька новая,
Ой забила сі дитинка малая:
Не так же ми жаль колисоньки нової,
Ой як же ми жаль дитинки малої.

5.

Спи моя дитино!
Місяць крізь вікно
У твою колиску
Свѣтитъ вже давно.

Спи моя дитино,
Нічоньки шкода,
Спи моя рідненька,
Гойдоньки-гойда!

6.

А ти поїхав,
 Мене понехав,
 а я бідная плачу;
 Сплакалам очи,
 Як в день так в ночі
 що світонька не бачу.
 Дурна пташина,
 Ой не величка,
 що по гіляці скаче:
 Дурна дівчина,
 Тай нерозумна,
 що за гультаєм плаче.
 Ой як же мені
 Тай не плакати,
 самі сльозоньки лють ся,
 Що від милого
 Вістоньки нема,
 а від нелюба шлють ся.
 Жадна пташина
 Без товариша
 не пробуває в лісі;
 А ти поїхав,
 Мене понехав,
 як ластівоньку в стрісі.

Повисші приколискові пісні вийняла д. Лайвсей з слідуєчих рідких збірників українських пісень, випозичених з багатої бібліотеки проф. Дра Ол. Сушка:

1. Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego. Z muzyką instrumentalną przez Karola Lipińskiego. Zebrał i wydał **Wacław z Oleska**. We Lwowie, 1833. (Гляди поменшену відбитку титулової карти на стор. 22).
2. Pieśni ludu ruskiego w Galicyi, zebrał **Żegota Pauli**. T. I — II, Lwów, 1839 — 1840.

В англійському вірному перекладі наша шеста приколискова пісня виглядає ось так:

A Lullaby of Past Centuries.

(Ukrainian)

You have gone away
 And you have left me:
 Wretched, I weep forsaken!
 All day, all night long,
 I cry my eyes out—
 The bright, dear world they see not.

O slighted nestling,
 My tiny, wee thing
 Which hops upon the branches!
 (Maid, disregarded,
 All senseless weeping
 For him who would desert her!)

Oh! why not weep then,
 Why not be mournful?
 Tears pour down of themselves now—
 No word my love sends:
 From him I love not
 A message comes each morning.

O, no one's nestling,
 Without companion,
 In woods may never wander:
 You are away now—
 Gone like the swallow
 Which leaves thatched eaves empty!

NOTE.—The sorrow of women—left to sit at home when lovers and husbands fare to the wars—is epitomized in this ancient lullaby of Ukraina. The deserted maid sings to her lover, to herself and to her infant in swiftly changing moods. And as she sings, she comforts her sad heart.—F.R.L.

Останніми часами збирає д. Лайвсей пісенні матеріяли до зілюстровання “жіночої неволі в народних піснях”. Хто з ш. читачів “України” посідав би цінну книжочку пок. Івана Франка під повисшим заголовком, зволить ласкаво надіслати її до нашої Редакції, яка зобов'язуєть ся передати її до рук ш. д-ки Лайвсей.

Вкінці вважаємо нашим милим обов'язком подати до прилюдного відома, що до пильної літературної праці біля перекладування перлин української літератури на англійську мову взяв ся в останніх часах наш талановитий земляк, д. Д. О. Мацко з Кепускейсінг, Онт., Канада.

Надто зазначаємо, що в дальших книжках “України” містити мемо цінні фольклорні матеріяли, як пісні, казки і т. п., надіслані нам нашими приятелями до опублікування в нашому журналі.

ПОРТРЕТИ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ.

(1629 — 1687 — 1709)

ЗАМІТКИ З НАГОДИ СЬОГОМІСЯЧНОЇ ДАРОВОЇ ПРЕМІЇ “УКРАЇНИ”.

БЕЗ УСЯКОГО сумніву гетьман Іван Мазепа се один із найвизначніших, а передівсім же один із найбільш осьвічених, й один із найбільш сьвідомих своєї мети і цілий гетьман України.

Початок гетьмановання Мазепи припадає на сумні часи злочасної памяти в історії України Руїни. Та вжеж дальші події в розвитку України за часів господаровання Мазепи сьвідчать проречисто про тее, що в його особі найшла була рідна країна талановитого й широкого опікуна, який з рідким і небуденним організаторсько-адміністративним талантом гоїв давні рани Вітчизни й будив усіх і вся до нового, кращого житя і творчої праці на всіх полях загально-народних змагань, виминаючи при тим з подиву гідним спритом незрівняного дипломата усї труднощі, які тоді стояли до поборення перед кождочасним гетьманом України,

в її крайню делікатних відносинах до Московщини і Польщі.

Горяча любов Вітчизни, й без всякого сумніву не лицемірне бажанне бачити її в повнім значінню слова **вольною і незалежною** країною, вольною передівсім від тугого й невимовно важкого ярма тодішньої Московщини, пхнула остаточно Мазепу до явного і отвертого бунту проти Петра Великого.

Повстанне при помочи шведського короля Карла XII — як відомо загально — не удало ся. Нещасливий бій під Полтавою памятного 1709 р. скінчив ся погромом Мазепинців — й в результаті доля України була припечатана. Московщина позбавила згодом Україну усяких прав вольної країни, й вкінци переїмнула її під кінець XVIII ст. в звичайну провінцію Росії, здавлюючи при тим безпощадно і немилосердно усякі прояви і змагання Українців до національного самоозначення.

В незносому Московському ярмі протерпіла Україна невимовні страждання протягом усього

Генералъ Иванъ Калашниковъ
В. П. Калашниковъ

XVIII й XIX ст. І аж велика війна збудила її до нового вольного життя. Правда — не довго втішалась і тепер Україна волею! — й скоро дуже на місце давнього московського ярма попала Україна в стократ тугійше й стократ небезпечнійше ярмо німецького мілітаризму й імперіялізму, та все таки сходяче ясно над усім світом сонце Соціалізму й вселюдського братання і волі каже нам надіяти ся, що теперішня неволя України скінчить ся скоро — разом з неминучим упадком імперіялізму, мілітаризму і капіталізму на усьому світі.

Якаж була фізична стать великого Гетьмана за його життя? Чи заховались по нинішній день достовірні портрети Мазепи?

“Мазепі — пише в одному місци шановний історик України, професор М. Грушевський, — на полі іконографії пощастило так, як ні одному з гетьманів, тай взагалі як ні одному з історичних діячів українських. Пощастило аж заможно, бо всього багатства і ріжнородности тих типів ніяк не можна прикласти до гетьмана і не легко уставити типи вповні достовірні та виробити собі певне понятє про фізичну стать оригінала.

Вже в доволі численних нині, популярних підручниках історії України пера М. Грушевського, М. Аркаса і Ол. та Б. Барвінських стрінете ріжнородні типи портретів Мазепи. В менше доступних широкій громадї наукових публікаціях, таких як “Кієвская Старина”, Записки Наук. Товариства Шевченка і пр. стрінете рівнож ті самі,

або свіжіші не менш інтересні відміни. В новіших часах цінну збірку важнійших портретів Мазепи опублікував 1908 р. талановитий шведський учений Др А. Енсен в своїй книзі про Мазепу під заголовком: *Mazepa, historiska bilder fran Ukraina och Karl XII dagar*”.

“Коли б зложити головнійші звісні нам портрети Мазепи в хронологічним порядку типів, то почати треба від звісного лаврського портрета, виданого свого часу Т. Лебединцевим, а недавно потвердженого нахідкою другого портрета тогож типу Д. Еварницьким в Катеринославщині. Як відомо, лаврський портрет не мав уже підписи, коли його видано, і про неї свідчила устна традиція. Катеринославський портрет, виданий Еварницьким (Вѣстникъ Екатеринославскаго земства, 1904, № 2) має ініціали, хоч не зовсім звичайні: И. М. Г. З. К. К. С. П. Л., і герб якийсь фантастичний (ініціали можна б прочитати як: Иван Мазепа Гетьман Запорожський Козацький (або кавалер) Ктитор Святої Печерської Лаври, припускаючи, що Катеринославський портрет стоїть в безпосереднім звязку з лаврським). Лебединцев поперав його автентичність подібністю з гравюрами лаврівського гравера Щирського з останніх років XVII в. На сім портреті бачимо досить молоду людину — на добре захованого чоловіка не старійше 40—45 літ, з лицем круглим, з легко зарисованими вилицями і невеликими усами, в українським убранню, без гетьманських

Гетьман Ів. Мазепа оточений алегоричними фігурами. На долі частина його гербу. — З ритовини архидіякона Мігури 1706 р.

клейнотів. Лебединцев здогадавався, що се постать Мазепи з перед гетьманства, перемальована пізнійше.

В 92-ім томі Записок Наукового Товариства імени Шевченка (1909, кн. VI.) подав був ш. проф. М. Грушевський новий портрет Мазепи. Образ представляє, фігуру більш тяжку, грубшу, що виглядає на добре захованого чоловіка коло 50 літ. Клейнотів нема, але стиль гетьманський — під звисній тип Богдана Хмельницького (уклад фігури, костюму і навіть традиційне пасмо волосся з під шапки); орденська стяжка св. Андрія виглядає як домальована пізнійш. Лице більш подовгасте, вилиці не виступають зовсім. Герб автентичний.

Досить підходить до нього портрет з Гріпсгольмської галереї, о-

публікований дром Енсеном — але там лице і стать худійші, чоловік виглядає молодше. На звисній гравюрі Галяховського 1708 р., де Мазепа також намальований в рикарській броні, як на Гріпсгольмським портреті, лице випадає худійше і старше; лице подовгасте і підходить під сю категорію.

Портрет Мазепи, який наше Видавництво розсилає з сьєю книжкою “України” в дарі своїм ВП. Передплатникам, зроблений також з портрету Гріпсгольмської галереї, лише з тим додатком, що ми взяли його з відомої “Всесвітньої Історії” Спамера (Липськ, 1902, т. VII, стр. 203). Чи Др Енсен знав про існування сього портрета в Спамеровій Історії, нам не відомо, бо — на жаль — згаданій Енсонової публікації ми під руками не маємо. При нагоді зазначимо ли-

Гетьман Ів. Мазепа.
(Після рідкої ритовини Норбліна).

ше, що під портретом Мазепа в Спамеровій Історії є подана й фотографічна відбитка “підпису” гетьмана; та вже ж се лише частина підпису, та ще й до того дуже неfortunно дібрана тим, що в дійсності є вона лише закінченням гетьманського підпису в польській мові: W(oysk) Zapog. В новіших ілюстрованих підручниках Все-світної Історії в англійській мові доводило ся нам стрічати той самий портрет славного гетьмана.

Другу категорію становлять портрети з бородою — почавши від портрета чернігівського музею і до підгорецького, опублікованого 1908р. Дром Б. Барвінським в його “Історичних Причинках” (Жовква, 1908, стр. 101); середину між ними займає гравюра в книзі Енгля; з них чернігівський має герб, намальований вірно, але аксесорії портрету показують на якийсь перемалюнок з памяти, і тому й риси облича не мають певности.

“Зовсім осібно стоїть варшавська гравюра Норбліна, дуже певна”, хоча Лазаревський вважає іменно сей портрет Мазепа “найболше достовірнимъ” За се на думку Лебединцева (бувший редактор “К. Старини”) портрет сей є “какое-то гороховое чучело, которимъ только воробьевъ пугать”.

На Норбленівській гравюрі бачимо надпись: ‘Mazepa aetatis 78’, т. зн.: Мазепа в 78 році життя. Се потверджувало б відомість, подану покійним М. Костомаровим, що Мазепа родив ся 1629 р. Відбитку Норбленівської ритовини подаємо повисше.

На самім кінці треба поставити відомий портрет Мазепа в петроградській академії, Нікітіна; його автентичність заперечено в останніх часах з дуже поважних сторін. Всеж таки його популярність незвичайна. Велике число портретів Мазепа, вже з часів після полтавської

катастрофи 1709 р., звернуло на себе увагу ш. історика України, М. Грушевського. "В сій популярности Мазепиного портрета — запримічує ш. учений — я бачив би певну патріотичну фронду українську против російського режіму, фронду характеристичну тим більше, що сама стаття Мазепа зовсім не тішила ся особливою симпатією, скільки можна судити". (op. cit., стр. 248).

І се не виключене, хоча ми позволимо собі зазначити, що і інші

українські гетьмани тішили ся не меншою популярністю серед українського народу, що й гетьман Мазепа, й їхні портрети рівнож дуже численні, — лише що — на превеликий жаль — не було у нас чимало богатих любителів рідної старини, які на збиранне дорогіших пам'яток нашої славної бувальщини зложили б мільйони фортуни... Та вже ж хто знає: може в далекій Америці виростають будучі Меценати української науки і штуки...

Може...

ТАМ!...

Там, де хвилею-горою
Море бє об береги,
Де над пропастю-скалою
Блєстять вічні сніги,
Де орел ширококрилий
Піднебесним морем мчить,
Де все мрачно і все сумно,
Де тиша страшна царить;
Там, де кодро бісів лютих
Гніздо своє розвели,
Де погана чарівниця,
Й клятї відьми й відьмуки,
Й де вся вража чортів сила
Свої танці почали, —
Де північною порою
Страшно виють опирі,
Й де все стогне і заводить,
Й де б і біс не ночував, —
Там — признатись не зашкодить,
Я ніколи... не бував...

N. N.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

ІТ тому 50 появилася була в великопольськiм мiстi Познани друком iнтересна книжка пiд заголовком: *Obrazy Rusi Czerwonej przez Władysława Zawadzkiego (z rysunkami Juliusza Kossaka)*, Poznań, 1869. — Nakładem Jana Konstantego Żupańskiego.

Книжка великого формату була видана незвичайно чепурно й автор прикрасив її знаменитими дереворитами рисунку славного польського маляра Юлія Коссака (старшого). Нині згадана книга є великою бібліографічною рідкістю, й находить ся лише в найбагатших старокраєвих бібліотеках. Один примірник її найшов ся в цінній бібліотеці Проф. Дра Ол. Сушка, редактора нашої “України”, багатій iменно рідкими стародруками, що відносять ся до історії українського народу.

На основі згаданої книги, й на основі інших описів рідної країни, які знаходять ся рiвнож в бібліотеці нашого ученого, й подаємо ось тут опис нашого Подiля так, як воно представляло ся очевидцям пiв столiття тому назад, отже в тих минулих часах, коли то ще не дiткнула його рука пiзнiйшої “цивiлiзацiї”, ані тим бiльше остання страшна руїна великої вiйни.

Колисав мою колиску
Вітер ріднього Поділя
І зливав на сонні вії
Степового запах зілля.

Колисав мою колиску
Голос недалеких дзвонів
І веселий сьпів весільний
І сумний плач похоронів.

Колисав мою колиску
Крик неволеного люду
І так в серце вколисав ся,
Що до смерти не забуду.

Богдан Лепкий.

I.

ЦЕРКВА.

ЕЛО.

На просторім місци, менше більше в самій середині села стоїть деревляна церква.

Тутешна людність є переважно греко-католицька; є і костьоли, але рідше, за се церква знаходить ся в кожному селі, а всі будовані на один лад, що нагадує византийську архітектуру (будівництво), о скільки простий сільський тесля умів її наслідувати. Збудовані з грубих тертиць, низкі, мають форму подовговатого хреста з коротко втятими поперечними раменами.

Три випуклі копули, середня висша, дві крайні нисші, криті гонтами, творять її дах. Від копул знижуєть ся піддаше аж до половини майже стін й обігає церкву доокола. Піддаше покрите також гонтами, так що уся церква вигля-

дає немов збита з самих гонт.

На копулах стремлять грецькі (трираменні) зелізни хрести; ушкоджені звичайно ржою і бурями, хилять ся вони на ріжні сторони. Де піп більш дбайливий, а громада богата, там церковний дах мальований на червоно, а церква окружена штахетами.

Місце наоколо церкви називаєть ся, як і в інших околицях, цвинтарем, бо давнійше ховано тут небіщиків. Сьвідчать про тее покриті мохами, напів запалі в землю камяні плити, з українськими написами викованими "кирилицею", а часом тут та не там стремить ще й досі пощерблений й похилий малий хрест з широкими раменами, витесаний з пісківця. Нині цвинтарі перенесли ся поза межі села й нікого не вільно ховати в сусідстві церкви. Одначе назва і памятка за ховались.

По рогах того "цвинтаря" стоять в певнім віддаленню від церкви старезні, розложисті липи, за-

саджені тут перед многими літами. І чито весною, прибрані пахучим цвѣтом, чи до пізної осені шумячи буйним, темно-зеленим листям, й заслонюючи віддаленому глядачеви стіни деревляної церковці, — надають вони усьому краєвидови незрівнаного поетичного чару й краси.

Недалеко фіртки (входової брами), при однім боці цвинтарної площі, звичайно напроти головних церковних дверей, зносить ся особливого вигляду одно-або двоповерхова дзвінниця, збудована з грубих платов, повязаних на вхрест. Під дахом, втритім гонтами сьвітить ся кілька невеликих спіжевих дзвонів. Дістати ся до них можна при помочи уставлених в середині одна над другою драбин. Декуди долішня часть дзвіниці є забудована ліпленими стінами, а тоді вона служить рівночасно в виїмкових випадках як трупарня. Тут містять ся також ноші, мари і інші похоронні знаряди. Там, де дзвіниця не забудована, згадані спрятки містять ся в передсінку церкви, або стоять під церковним піддашем.

КОРШМА.

В сусідстві церкви, в тім самім просторім осередку села стоїть по другій стороні дороги око в око з церквою коршма.

Є се велика поздовжна будівля з вигідним “підсінем”, опертім на деревляних стовпах. Звичайне се місце сходин й сільських забав. І коли церква зі старости часто дуже буває похилена, й коли з пови-

риваними гонтами і похиленою копулою носить на собі сліди занедбанья, так за се коршма, головно від фронту, сьвітить весело гарно побіленими й добре утриманими стінами, й старанно пошитим дахом. Справді — сумний се, але звичайний вид, який стрінете в кождому селі — се нерозлучне сусідство церкви і коршми, які перебувають з собою так, як в устах селянина є усе в купі молитва і слово проклону, як в його житю іде все в парі побожність з зіпсутем.

На підсіню коршми збираєть ся громада в сьвяточні дні, заки піп вийде до церкви і пічне “службу божу”. По “причастю” кождий спішить сюди чим скорше, аби, як каже, пополокати уста “півкватирком” горівки. Тут по “службі божій” збирають ся опять і запивають порожні жолудки. Кождий церковний обряд, хрестини, вивід, похорони, шлюби — усе мусить кінчити ся “трактаментами” в коршмі, в якій розсїв ся жид-арендар, хитрий і спритний, що уміє користати з кождої пристрасти й привички хлопа.

Досї іще, на жаль! — руський хлоп працю і забаву, усе те навить, що починає з Богом, кінчить келішком, топить в пиянстві. Коршма в нерозлучнім сусідстві церкви се видимий знак страшної гангрени, що затроєе житте того народа.

* * *

Ось так малює нам нашу рідну церковцю і сьвяту коршму очевидець з перед 50 літ, сентіменталь-

ний польський шляхтич, — забуваючи про тее, що і тая “наша” рідня церковця, і “святая” наша коршма — усе те дарунки “висшої” польської культури, яку вне-

сли у наші тихі й чисті села панове шляхта...

Та вжеж послухаймо дальшого оповідання нашого автора.

ВЕЛИКДЕНЬ.

I.

Великий Піст.

Почавши від сиропустної неділі починаєть ся “твердий” піст, т. е. так званий великий піст, або сорок днівка. Заховують його з найбільшою суворістю. Протягом усього того часу не їдять навіть набілу, не говорячи вже про мясо, яке і тее рідко коли гостить в хлопській хаті. Замість омасти уживають олію, а надто ще й постять цілковито в кількох днях тижня. Суворий сей піст спричинює наслідком обезсиленя і голоду усякі недуги, а передівсім так звану “курячу сліпоту”. Під ту пору недуга ся панує загально під хлопськими стріхами. Деякі зарікають ся пити протягом усього того часу горівки, і се є найбільшою жертвою з їхньої сторони.

Не диво отже, що пора так суворо заховуваного “великого посту” є найсумнійшою картиною в житю селянина, тим більше, що якраз тепер починають доскулювати усі недостачі “переднівка” й всякі інші клопоти гіркого селянського життя. Наслідком того усі очікують Великодня з неописаною тугою, а “Цвітна (шуткова) Неділя”, яка

заповідає недалекий вже Великдень, є першою веселійшою хвилиною того часу.

II.

Цвітна Неділя.

Вже перший промінь весни огріває землю і будить круженне животних соків в ростиннім сьвіті. Пукає верба і лоза, а в Цвітну Неділю спішить нарід весело до церкви й несе повязані галузки покритої “котятками” лозини — ради посьвячення їх в церкві. Після “служби божої” вертає люд з посьвяченими “пальмами” домів, й з щирою втіхою бють себе ними взаємно серед загальної радости і сьміхів, заповідаючи собі недалекий вже прихід Великодня. А чисячи при тім удари повторяють при тім прастару приговорку:

Раз, два, три...

Не я бю

Лоза (шутка) бє.

За тиждень

Великдень!

Після Цвітної або Шуткової Неділі слідує в Великім Тиждни ще більш суворий піст. Чимало люда “сушать” протягом цілого тижня, й окрім шматка хліба і во-

ди, і се аж після заходу сонця, не беруть нічого в уста. Тому то й цілий сей тиждень, чим ближше Великодня, тим більше сумний й жалібний. Нарід спішить до сповіди, газдині зайняті приготуваннями до Св'ят, білять хати, перуть біле і т. п. Почавши від Великого Четверга мовкнуть дзвони бо "Христос лежить в гробі", а зібрана під церквою громадка хлопців вибиває що мога деревляними молотками об стіни церкви й возвіщає таким чином усьому селу сумну вістку.

Се "калатанне" тріває аж до самого Воскресення, цілих два дні від ранного ранку аж до пізної ночі, бо справляє зайнятим при тім хлопцям особливу розривку.

III.

Великдень.

Щойно ранним ранком у Великодню Неділю ударять вперше дзвони та возвістять усьому хрещеному народови, що "Христос Господь воскрес із мертвих, смертю смерць поправ і суцим во гробі живот дарував".

Так і блисла усім радісна зоря великого св'ята бідного люду — Великодня. А тут та не там стріляють ще з того приводу з рушниць (звичайно дяк, або хтось з місцевих стрільців) або й з спеціально справлених для такої okazji мездів.

Тому то вертаючи з Утрені ви-тають ся люди веселими словами:

— Христос воскрес!

— Воїстину воскрес! — відпові-дає повитаний.

Возами і пішо везуть і несуть в

"нецках" усяку їду, та уставляють їх під церквою до "посвячення". Цілий цвинтар заставлений згодом рядами нечок, на котрих зносять ся піраміди яець, обведені наоколо звоями ковбас. Поміж білими яйцями тут та не там побачите ще й крашені на сино і червоно, а там й розкрашені усякими рисунками, узорами та символами, більш або менше удачно, відповідно до творчої уяви рисівника або артистки. Се славні українські "писанки" або "крашанки". Яйця і ковбаси творять головну й кінчену частину "св'яченого". У біднійших на тім і кінчить ся. За се у богатших, відповідно до заможности побачите ще ріжнородні додатки, в більшій або меншій скількості, як вепрове мясиво в ріжних видах, печене порося з хріном межі зубами, сир, масло і пр. "Св'ячене" убирає газдиня барвінком та укладає принадно у нецках, аби таким чином засвідчити свою господарську старанність й зручність.

Після "служби божої" виходить піп з церкви, та відчитавши молитву, ступає разом з дяками поміж рядами нечок й кропить їх "св'яченою водою". Після того обряду спішать усі, один наперед другого, з своїм добром домів, аби тут поділити ся "св'яченим яйцем", та вперше після сорокоденного по-сту наситити ся мясною їдою.

IV.

Гаївка.

Після св'яченого, кождий спішить по старому звичаю, до церковної дзвіниці, аби тут ударити в

усі дзвони, і се називається “розбиванням дзвонів”. І так розбиваються дзвони протягом цілого дня аж до вечірні. З усього села збирається на церковній толоці, або цвинтари громада. Сходять ся тут старі і молоді, муштини і жінки, діти, парібки і дівчата, — одним словом: усе що живе в селі спішить під церкву та ударивши кождий в дзвони, починають посполу забаву, зложену з свого рода танцю, хороводів і пісень — так звану “гаївку”.

Немає нічого веселішого, нічого свобіднішого в житю селянина як отся гаївка. Того дня і серед тої забави забувають ся усі турботи буденного житя. Як раз під ту пору будить ся з зимового сну природа та животворний повів весни вичаровує першу зелень. Весну чути в воздуху, чути в кождім теплім сонішнім проміню, видно в зеленіючій мураві — і грудь свобіднійше віддишає, око споглядає веселіше, — і все те настроює кождого до веселости, забави...

Усі убрані сьвяточно: дівчата з китицями стяжок (бинд), що вють ся на голові, окружених неначе вінцями буйно натиканим листем золоченого барвінку; хлопці в сьвя точних свитках, підперезані пишно червоними або синими поясами; господарі в баранячих шапках і кожухах; господині в білих і довгих “раньтухах”. Старші і діти громадять ся наоколо церкви, сидять або стоять в ріжних купках, й громадно заповняють усе окружене цвинтаря, коли осередок лишається свобідним для “гаївки”.

V.

“Зельман”.

Починають її дівчата. Пібравшись за руки, творять як найбільше коло; дві або одна стають по середині, інші заводять кругом них хоровід в одну і другу сторону, й співають протяжними голосами пісню:

“Їде, їде Зельман...”

Пісень, які співають при гаївках, оголошених друком в збірнику Жеготи Павлі, не чував я в тих околицях. Хтож би був той Зельман, і чому він іменно відграє таку ролю при великодній гаївці, з певністю знати того не можна, хоча учені ріжно се поясняють, та й кружать про се ріжні здогади (В слідуєчій книжці “України” вияснимо таємничість “Зельмана” нашої гаївки дуже докладно на основі історичних документів — Ред.).

VI.

Гусак.

Та Зельман хоча і їде, но все таки ніколи на місце не доїздить. Іменно уся забава полягає на тім, що хлопці не дають ніколи докінчити дівчатам ані танцю, ані пісні. Коли отже дівчата зібрали хоровід й почали пісню, хлопці збирають ся тайком за заулком церкви, або воротами цвинтаря й пібравшись один другого “гусака”, впадають несподівано з криком в танцюючий хоровід і розбивають його. Той, що їде передом, впадає в коло, вививаючи костуром в руці. Буцім то перелякані дівчата утікають, падають одна через другу, робить ся замішанне, крик — на пре-

велику радість побідних парібків, а на смуток розполошених дівчат, які буцїм то на правду сердять ся, а часом, коли того рода жарти повторяють ся за часто й надто псують дівчатам забаву, то приходять й до дійсних ударів, при чім найгірше виходять підрістки, що замі-

шали ся до парібків. Розбите коло збираєть ся опять, опять починаєть ся пісня про Зельмана, а тимчасом пакістники чатують та тайком збиратюь ся опять, аби перервати забаву й не дозволити докінчити пісню.

Б р а м а.

Після рисунку Юл. Коссака старшого.
З колекції Дра Ол. Сушка.

VII.

Брама.

Інші ж, зручнійші в рухах (гімнастиці) готують серед того зі-всім інше видовище. Двох або

чотирох хлопців беруть ся за рамена стаючи проти себе, інших двоох або чотирох стає їм так само на плечі, а іще двоох, як найдуть ся такі сьмільчаки, вилазять ще й тим на плечі, — і так творить ся одно-

або дво-поверхова вежа, яка обережно посуваєть ся наоколо зібраних, на велику радість старших, які з видимим вдоволенем приглядають ся й подивляють зручність молодого покоління. В дійсности ся вежа має представляти величаву браму, та тому і зовуть її “воротами”. Одначе головним завданням й головною приємністю тих воріт, чи там тої рухомої вежі, є, подібно як і гусака, розбити коло танцюючих гаївку дівчат. Після якогось часу, запримітивши відповідну хвилю, ударяє вежа несподівано усім розмахом розколиханого тарана в танцююче коло. Розумієть ся само собою, що як вежа Филистимів упадає зрушена тим ударом, й сама “брама”, а упавши справляє іще більше замішанне, крик і нарікання ніж знаний вже нам “гусак”.

Такі то є забави того люду. Вони вистарчають йому в простоті його душі, а передані давним звичаєм з покоління в покоління, справляють йому сердечну радість.

Так проводить нарід тутешніх околиць перший день Великодня. З ударом дзвона, що кличе розбавлений народ на вечірню, кінчить ся гаївка. Усі ідуть до церкви, а після вечірні розходять ся домів, або громадають ся в церкві.

VIII.

“Обливаний понеділок”.

Другого дня Великодня не танцюють уже гаївки. За се прастарий звичай передав народови іншого рода забаву, на якій дівчата виходять далеко гірше, чим на юнацтві пакістників в часі гаївки. Є

се так званий “обливаний понеділок”. Того дня часто дуже забава не кінчить ся на самім обливанні, але буває, що парібки поривають дівчину і затоплюють цілу в воді. А хоч як се немила несподіванка, що справедливо може побудити до гніву, мимо се гнівати ся не вільно, бо се звичай усьвячений прастарими часами. Та і гніви звичайно довго не тривають, а навпаки — в холодній весняній купелі запалюють ся найчастійше сердечні огні, які в осени кінчать ся щасливим подружем.

IX.

Поминки.

Так проводить молодіж ранок другого дня Сьвят. Пополуднева пора посьвячуєть ся іншому, поважнійшому обрядови. Старий звичай каже почитати память тих з родини, що ось колись проводили посполу сьвяточні дні, а нині вже перенесли ся в інші сьвіти... Роздумування на цвинтарі і молитва “за померші душі” кінчить великодні сьвята. Коли гарна погода, так другого, або третього дня Сьвят виходить місцевий піп “на могилки” і вудчитує на гробах евангелія. За ним іде уся громада. Кождий, що має там зложену у гробі дорогу і близку собі особу, (а хтож подібних втрат не має...) спішить на цвинтар і даючи попови умовлену заплату, провадить його на гріб свого небіщика і просить відчитати “евангеліє”. Нарід вірить, що се принесе небіщикам полекшу... В кождому разі звичай сей приносить напевно значну полекшу самому попови, бо

того дня він заробляє своїми “евангеліями” гарні гроші. Відчитування евангелій на гробах протягаєть ся до пізна в ніч. Колиж піп не встиг обійти усіх гробів, так се повтараєть ся іще в слідуєчих днях.

Відчитування евангелій на гробах померших, жалібне богослуження в “задушний день”, обходжене з великою врочистістю, й справлюванне правильно кожного року так званих “поминків”, усе те свідчить про тее, як глибоко вкорінив ся серед нашого народа прапрадавній, поганський іще звичай “почитання померших” (культ померших). Рівночасно се гарний доказ того, з яким живим пієтизмом, а навіть релігійною пошаною, переховує наш нарід память померших (згадати б тут лише загально відомі наші “помяники” або “грамоти”, то є списки померших, переховувані з великою пошаною по наших хатах). Жаль лише, що отсей прастарий, й високо поетичний звичай “почитання померших” перевернули на своє й використали для своєї брудної користи попи, й зробили з нього наскрізь купецьке “відчитування евангелій і молитов” буцім то за “спасення померших душечок”, а в дійсности собі на зарібок.

* * *

Годить ся ще запримітити при тій нагоді, що попи взагалі використовували правильно усі старинні гарні й високо поетичні народні звичаї — ради користи й лакіміства нещасного. Одним із таких

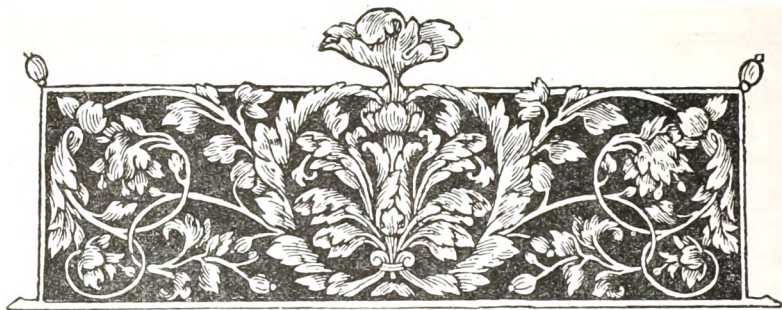
звичаїв, перевернених до гори дном попами, є й звичай сьвячення пасок, проти чого протестували не раз й самі єпископи. При кінци XVI ст. протестував, між иншими, проти сьвячення пасок й славний львівський єпископ Гедеон Балабан (православний) прилюдними грамотами з дня 22 марта 1588 року і з дня 1 цвітня 1588. В грамотах тих поучує ш. єпископ, що звичай великого сьвячення пасок є поганський, й його належить безумовно заперестати. Та вжеж з заведенням унії звичай сей за проводом польських католицьких “ксьондзів” вкорінив ся на Україні на добре, й наші попи не попускають ся його ради захланности й хапчивости й по нинішний день, і то навіть в далекій й вольній Канаді....

Що правда — в Канаді чимало помагають попівським ошукам усякі націоналістично-клерикальні газетки, які отверто, в едіторіялах, заохочують народ до “сьвячення пасок”, і то коли вже не самими попами, яким годі відвідати усі місцевости, то бодай... дяками... “Гріху за тее не буде ніякого”, — додає вам при тому з школярською наївністю побожний редактор, начеб він дійсно був не аби яким церковним або обрядовим авторитетом.

Та вжеж усе вказує на тее, що зоря кращих часів сходить і над нашим безталанним народом і на чужині...

Дальше буде.

ПЕРВІСТКИ.

✎ ✎ ✎

НІД повисшим заголовком отвираємо в нашому журналі свіжий відділ, в якому печатати мемо перші проби наших молодих авторів.

На початок містимо гарне оповідання “з канадійських гараздів” пера д. А. Писаренка.

Легкий і займаючий спосіб оповідання й гарна українська мова, якою наш молодий автор володіє, кажуть нам бачити в ньому чимало заповідаючу силу на полі рідного письменства.

На шляху гіркої письменської праці серед рідного народа на чужині бажаємо йому усього найлучшого!

* * *

(Редакція “України” застерігає собі право починити в надісланих її рукописах довільні стилістичні й правописні поправки).

✎ ✎ ✎

А. Писаренко.

ДОРОБИЛИСЬ...

Образок з канадійських гараздів 1914 р.

І.
ОРОЗ злив ся, тріщав і осипав ледяно-пекучими іскрами прохожих, що, позакутувались з головою в теплі шуби, спішили скорим кроком домів.

Знакомі здибаючись не ставали перекинутись кількома сло

вами, але процідивши крізь зуби “зимно”, або яке небуд поздровліне неслись далі.

Із за вугла одної вулиці показав ся чоловік в коротенькій, полатаній свитині і в літніх черевиках. По його скорім ході можна було догадувати ся, що ся мізерна одіж не гріла його на сім лютім морозі, і було видно, що він всіма силами старав ся зменшити той простір, я-

кий, правдоподібно, відділяв його від теплої хатини.

Скорим кроком він пройшов кілька кварталів, звернув в бічну вулицю і небавом опинився перед дверима чепурної хоч і маленької хатини.

Почувся скрип дверей і він ввійшов.

В середині було темно. І тільки вечірнє світло, що ледви-ледви пробивалось крізь два маленьких віконця, зраджувало в однім із кутків кімнати, постіль, на якій лежала купа лах.

Лахи заворушились і з під них показалося бліде, знеможене лице жінки, яка тихим болючим голосом спитала:

— То ти Максиме?

— Я, Ганю, — була відповідь.

— Може де робив, що так довго не було?, — тихим, безнадійним голосом спитала жінка.

Максим мовчав. Він схилив голову і думав, як відповісти жінці, щоби її не вразити. Але її не треба було відповіді. Мовчанка чоловіка казала все і нещасна з стоном прошептала:

— Ой, Боже, Боже, мабуть подохнемо із голоду і холоду як ті мишенята...

— Не турбуйся, Ганю, — винувато похиливши голову озвався Максим, — якось то воно буде: може знайдеться скоро яка робота...

І, щоби змінити тяжку неприємну розмову, він спитався чого так зимно в хаті, чого не палять?

Бліде лице Ганни скривилося. Сльози виступили в очах і наче про сили ринути по змарнілим лицям... Та вона збрала всі сили, щоби

стримати їх... Її не хотіло ся вразити чоловіка своїм горем і вона відповіла тихим голосом:

— Петруньо цілісенський день бігав по залізницях та вулицях, але як на гріх нема ніде й кусочка вугля... Тільки дурно намерзся.

— Там жеж було іще кілька дощинок.. Чи може ти вже їх спалила?, — в задумі спитав Максим.

— Ще ні... Завтра рано чим запалю?... Ніч якось і так переспимо... Там десь ще є кусочок хліба... Бери їж. Завтра зварю знов тіста... Там ще буде на раз муки... Ох, Господи! — тяжко зітхнула Ганна.

— Не хочу... Де мішок? Якось треба буде, хоч трохи роздобути вугля... А то ще діти подубіють від зимна...

— Деж ти його візьмеш? Хиба підеш до якого складу? То ще й попадешся... А тоді... Що я сама буду робити з дітьми?, — говорила Ганна.

Але вона не стримувала його, бо знала, що вугля треба непременно.

По хаті вів зимний вітер, а рука, яку вона витягнула з під лах, косянїла. Діти кулились і тулились одно до другого шукаючи таким способом захисту від чим раз гірше доскулюючого зимна.

Максим не відповідав. Він здивав мішок, рипнув дверима і вийшов.

II.

Він знав де було багато вугля і в ту сторону направився. Але його ноги поступались якось поволі... Перший раз в життю примусила його нужда іти і брати чуже, не плативши нічого...

І ось нечайно видало ся йому, наче якийсь голос питав його:

— Куди ідеш?! Вернись!...

Але тут зараз відкликавсь другий:

— За вуглям... Для бідної недужої жінки, для діточок!

І він ішов. Ішов поволі, але рішучо.

От він вже й коло складу.

Кругом темно і тихо.

Мороз ще сильніш розлютував ся ніж з вечера і нікому не було охоти вештатись по вулицях.

Оглядаючись на всі сторони, Максим помалу підійшов до вікна: відсунув заставу, вліз в середину, і, через кілька хвиль, повний мішок глухо стукнув об землю...

Максим виліз, засунув заставу на місце і, взявши мішок на плечі, з поспіхом пустив ся до дому.

— Стрівай! Що несеш? — почув він нараз за собою грімкий голос, а вслід за сим перед ним з'явилася грізна постать, полісмена.

Максим здрігнув ся... Хотів кинути мішок і втікати, але в ту мить полісмен схопив його мов кліщами за рамено.

— Що несеш? Питаю ся, — грізно повторив своє питання сторож громадського порядку.

— Вугля! — сердито озвав ся Максим.

Його взяла досада... Досада на той клятий мороз, що пік його з усіх-усюда; досада на се вугля, що миляло й давило його плечі; досада на себе, самого, що так легко спіймав ся; а найбільш усього, досада на сего полісмена, що заступив йому дорогу і стримував тоді,

коли йому треба було як найскорше спішити до дому.

— А-а-а... То ти ходиш красти чуже вугля?! Стрівай... Ми тебе навчимо як красти. Рушай!...

Максим стояв не поворухнувшись.

— Пане, — озвав ся він дріжучим голосом, — вірте мені, що се перший раз я вкрав мішок вугля.. Але мене примусила до того нужда... Я більше року без роботи... Гроші всі до цента розтрачені... Доки міг, позичав, а тепер вже і позичити нема де... Я не ішовби красти вугля, якби мав за що купити, але щож робити, як нема ні цента, а в хаті цілий день не палено? А в мене недужа жінка, діти... Якже...

— Чи ти думаєш, що я буду стояти і слухати твоєї брехні? Рушай!.. Завтра розкажеш перед судією. Я немаю часу слухати брехні першого-ліпшого волоцюги... Знаю я вас добре, знаю...

— Паночку! Мене ожидає жінка... Що вона буде думати, коли я не прийду до дому?... — з мольбою в голосі озвав ся Максим.

— Се не моє діло. Най думає що хоче... Рушай!...

Нічого було робить. Максим мусів іти.

Тяжко стало Максимови на серці, коли прийшлося іти за полісменом. Він знав добре, що жінка буде виглядати його всю ніч... Буде журити ся, побиватись, жახати ся, а діти будуть дрожати і плакати від холоду і голоду...

— Щож зробиш, — думалось йому, — якось перетерплять... А завтра рано мене напевно випу-

стять. Розкажу судії свою долю, а сей як би то не було—чоловік... не без серця... Зжалують ся над моєю недолею і випустять.

То знов брала його люта досада:

— Біс би його взяв — сего полісмена!... І нанесло його, в такий мороз, на мою біду...

З такими невеселими думками підійшов Максим до в'язниці. Тут його привітали з насмішками і замкнули в міцну в'язничну кімнату.

III.

Ганна лежала, вдивившись в стелю очима повними страждання і болю, і журила ся нещасною долею своєї родини.

І ось нечаяно пригадалися їй дівочі часи. Правда — доводилось і тоді так само тяжко працювати, але всеж таки се були веселі часи... Через день тяжка праця на панських ланах, але вечером: хлопці, дівчата, співи і жарти, — та так дні за днями минали мов сон...

А потім настали дні щасливого кохання...

Одного вечера Максим, хоч бідний парібок, але тихий і добрий, пригорнув її до себе і цілуючи почав нашептувати чарівні слова любові.

Вона вже давно любила його і не одно зітханне вирвалось за ним з її дівочих грудий, що палали щирою любов'ю...

Ах! Якаж щаслива була вона тоді, коли він обняв її, та пригорнув до себе міцними руками так дуже крепко, крепко...

О, тоді вона забула про усе на світі, забула навіть, що вона є в

обняттях любимого хлопця, і що по винна вирватись і втікати, аби подочити його...

А ось вже і весіля і вони злучені на віки!...

Жило ся бідно, но за се весело.

Навіть не оглянулись, як минуло три роки.

Але настали прикрі часи. Хліб не вродив. Роботи не було. А гроші, зложені за три щасливих роки, почали таяти, як сніг під подувом теплого весняного вітру...

Стало годі жити. Треба було щось робити, аби зовсім не збідніти і не піти з торбами...

Так і рішили їхати до Канади.

Приїхали. Максим зараз же наїшов роботу і помалу стали доробляти ся. Купили землі, побудували отсю хатину, і, здавало ся, що ще й на їх вулиці всьміхнеть ся щастя, що ще й вони заживуть, хоч і не розкішно, то вжеж і не бідно.

Ще треба було зложити трохи гроший, і ось земля з хатою будуть виплачені.

Але на раз не стало роботи!... Люди кинулись, почали бігати, шукати за роботою, — але, зі всіх усяда їх наганяли з нічим... І ось вже більше року Максим з дня на день шукає за роботою і не може найти...

Хата і земля не виплачені... Компанія тисне, впоминаєть ся за гроші, але чим заплатиш? Гроші, що були трохи зложили, розійшли ся... Вже й позичили не мало, а тепер і позичити нема де, бо й хто позичить, коли в кожного голод за плечима?

Довго лежала Ганна і думала над

своєю бідною, а Максим не вертався!...

Згодом почала безпокоїти ся...

— Чи не стрінула його яка лиха пригода? — з тривогою подумала вона.

І бідна жінка прислухувала ся до найменшого шороху; зривала ся кілька разів; ставала, дивилася в вікно; виходила на вулицю, — але Максима як не було так і не було...

— Доле моя нещаслива!... Що могло з ним стати ся?

Думки, страшніші одна від другої, почали тривожити її зболілий мозок...

Ось, здавало ся єї, Максим лежить пошматований на кусочки поїздом, який несподівано налетів на него, коли він спішив по залізниці до дому. То знов привидлось їй, що його злапали, побили і він лежить на холодній як лід землі благаючи помочи, — а вона не може піти ратувати його, бо боїть ся, що діти, лишившись самі, повідкривають ся і померзнуть...

В такім безпокійнім очікуванню і хвилюванню Ганна перемучилась всю ніч, і тільки перед ранком коли на сході показав ся сьвіт, що возвіщав прихід сонця, сон переміг її і вона потонула в страшних привидах...

Її сніло ся, що вона з дітьми блудить в якімсь ярі...

В тім звідкись з'явила ся вовчиця... З страшним криком смертельного переляку кинула ся вона між вовчицю і дітей, щоби захистити їх від нападу лютої звірини, та перше ніж Ганна вспіла опам'ятати ся, вовчиця вхопила найстаршого

хлопця і митю зникла в гушавині... З криком розпуки кинула ся Ганна в слід за нею — і пробудила ся...

Дріж страху ще перебігала по її тілі... Вона зірвалась і раптово відкрила дорогу дитину, аби перекопати ся, що се був тільки страшний сон.

Мов тяжкий камінь спав з її грудий, коли побачила, що хлопець лежав біля неї, — але серце мимо усе чогось дуже болючо защеміло, наче чуло якусь надходячу біду.

Хлопець пробудивсь, підвів голову і його погляд зупинивсь на матері, яка старанно накривала дитий.

— Мамо, я хочу їсти, — ледво чутним голосом промовив він.

— Щож я тобі дам, сину? — з жалістю в голосі відповіла заклопотана мати. — Зажди трошки... Я зараз встану і зварю тіста.

Зараз таки Ганна і встала і боязно глянула по хаті. Максима не було!

В хаті повів приймаючий до коханий вітер. Лихорядка почала трясти нею, але вона не зважала, накинула на себе теплу хустку і побігла до сусідів. Розказала їм своє горе і з сльозами в очах випросила кілька кусків вугля.

Прийшла, розпалила, замісила тісто і почала його варити.

Максим не приходив.

Хата почала потрохи ogrівати ся. Діти обступили кухню і з жадністю поглядали на баняк, в яким варило ся тісто.

Петруньо тряс ся, кашляв і жалів ся на біль.

Тісто зварило ся і діти з жадністю голодних вовчат накинули

ся на поставлену перед ними їду. Тільки Петруньо їв мляво, кривився і взявши кілька разів, поклав ложку... Заточуючись мов паний, відійшов від стола і ляг на постіль.

Засмучена мати підійшла до него, поклала руку на чоло і затремтіла: голова Петруня була мов в огні.

— То тобі так тоє вугля вчера наробило, мій любий сину.

Хлопець мовчав.

— Може хочеш вмирати?... Не вмирай, сину... Бачиш, яка біда... Кусочка хліба нема за що купити... За щож ми тебе поховаємо?.. Навіть сорочки тобі на смерть не буде за що купити... Ой сину, мій синочку, — і, пририта лютим горем мати заплакала...

IV.

О десятій годині рано покликали Максима перед судію.

Прочитали акт обжалювання і судія спитав:

— Чи почувашся до вини?

— Так, — спустивши очі в низ відповів Максим.

Він хотів розказати свою долю, але його перебив прокуратор, який встав і почав оскаржувати Максима

Він казав, що вугля в тім складі і в інших пропадало через довший час. Поліції про се було донесено і вона довго слідила, але тільки вчера пощастило ся одному полісменови спіймати сего злодія на горячій вчинку.

І тут він показав на мішок вугля, який лежав перед судією.

— Не знаю, чи він ніс сей мішок минувшої ночі першим, чи ні, але

знаю, що колиб його не спіймали, то він, я певний, украв би за ніч кілька таких мішків, а сьогодні був би продавав по нищій ціні, ніж по складах і рівночасно був би посьміхував ся з поліції і права, яких йому так хитро вдавало ся обманювати. Але, не дивлячись на ту осторожність, з якою поступав сей злодій, його вдало ся зловити і він не повинен уникнути рук справедливости. Я вношу післати його на два роки до вязниці з додатком тяжких робіт.

Мов грім вразила Максима промова прокуратора... Усім його тілом трясло і він ледви міг втриматись на ногах.

Та тут судія дозволив і йому сказати своє слово і бідний Максим почав так:

Признаюсь до вини... Так, се вугля вкрав я. Але я не є злодієм, як се каже сей пан... Я вкрав се вугля лише тому, що мене примусила до того крайня нужда... Вже більше року я без роботи... Гроші, які тільки були, розійшли ся... Я вже й позичав доки міг, а тепер і позичити нема в кого. Вчера цілий день я вганяв і шукав за роботою, але не міг найти так само як не можу найти більше року. А в дома — нетоплена хата та жінка і діти на постелі недужі та голодні... А на дворі лютий мороз... Щож мені було діяти?.. Просив я вже помочи у всіх сусідів, та вони і позичали мені, доки могли. Але тепер вже й вони не мають, не тільки щоби позичити комусь, але навіть для себе самих. Один і тільки один вихід лишив ся мені, щоби спасти свою сімю від смерти, а се їти і вкрасти

вугля, бодай один мішочок, бодай на кілька днів. І я пішов... Решту знаєте... Та коли вам не жаль мене, то помилуйте бодай моїх діточок... Коли ви засудите мене, то засудьте на смерть, — неминучу смерть моїх діточок!...

Максим скінчив і похилив свою горем прибиту голову...

— Усе, що казав підсудимий, видумка, якою послуگують ся все злочинці, аби уникнути заслуженої кари. Я ще раз заявляю, і я є певний, що сей чоловік крав вугля довгий час, по кілька разів за ніч, а в день продавав і сьміяв ся зі справедливости. З тяжким трудом вдало ся його спіймати і було би великою небезпекою і кривдою для суспільности, колиб його випустити не покараним. Я стою при своїй заяві, що його слідує покарати як найтяжче і два роки, на яких я вношу його засудити, є нічим в порівнанні з тим злочином, який він поповнив.

Голова сів, а судія нахмурюючи брови почав читати вирок.

— Факти є занадто явні, аби вас можна було увільнити від заслуженої кари. Мені так само не хочеть ся вірити в справедливість вашої промови, але факт, що ви признали ся до вини, зменшує вашу кару і замість року, якого ви своїм вчинком вповні заслугуете, ви дістаєте тільки шість місяців тяжкої вязниці. Се все, що я можу для вас зробити.

Мов ножем кольнув Максима вирок судії. Він не сподівав ся такого засуду. Його уста тремтіли, а сам збілів мов стіна. Міцно заціпивши з великого болю зуби він

пішов за полісменом в свою комірку, де гірко залив ся слізми.

V.

Рипнули двері і в хату ввійшов сусід.

— Ну що, ще Максима не було?

— Максима?... А хиба що?... Може ви знаєте, де він? Кажіть!.. Кажіть!.. Не мучте мене!.. — зірвавшись з постелі, зхвилювала ся Ганна.

— Та Бог з вами... Що я маю вам казати? Вспокоїте ся... Хиба скажу, що чув...

— Шож ви чули? — побілівши мов стіна, ледво чутно перебила Ганна.

— Та чув, що ніби Максима сьогодні рано засудили на шість місяців. Але я не знаю, чи то правда, чи ні. Мені так...

Ганна мов підстрілена пташка впала на постіль і голосно заплакала.

— От тобі на! Чогож ви плачете? Ще нема чого плакати... Може то якраз не правда...

Ганна не слухала. Тепер для неї неприсутність Максима була ясна як день. Вона зрозуміла, що Максима спіймали, коли він брав чуже вугля, і за се його засудили на шість місяців.

— Ох, Боже, Боже, за що ти нас так тяжко караєш? Шож я тепер сама буду робити?.. Діти мої, діти, по що ви на сьвіт народили ся? Хиба щоби поздохати із голоду та холоду?.. І поздохаете... поздохаете, як ті мишенята... Хтож вас буде годувати, коли нема тата?..

Діти плакали.

Ганна зірвала ся, схопила хуст-

ку і хотіла бічи в тюрму. Але діти з криком вчепились за неї: вони поперелякувались і боялись лишитись без матери. Петруньо також підняв ся, зліз з постелі, затряс ся, протягнув руки на перед себе, мов би за чимсь шукав, і з глухим стоном упав на діл.

Мати скрикнула, діти втихли, але хлопець лежав не рухаючись. Сусід підійшов, підняв зімлілого хлопця, положив на постіль і почав клопотати ся коло него.

Прибита горем мати впала в роспуку... Вона вже не плакала, але дивилась на недужого хлопця погаслими ,мутними очима, ломала руки і мов божевільна щось шептала. Потім пригорнула до себе дїтий, які зі страхом тулились до неї, схилилась над ними і тихо заплакала. Діти мовчали і сумними очима дивились на свою нещасну матір.

Після якогось часу хлопець прийшов до себе і повів мутними очима по хаті. Мати зраділа, кинулась до него і припала головою до його грудий.

Сусіди, пчувши про нещастя, яке спіткало Максима, почали навідувати ся до горем повитої хати, потішали Ганну і помагали, хто чим міг. Принесли трохи вугля, продуктів, нагодували голодних дїтий і радили післати за доктором.

— Післати за доктором? — обізвала ся Ганна тихим, прибитим голосом. — Сама знаю, що треба післати... Але як післати? Чим йому заплатити, коли в хаті немає одного centa? Ще як би був Максим, то можеб... А то... Господи...

Сльози не дали її скінчити і, схилившись над слабим хлопцем, вона довго і гірко плакала.

Настала ніч. Петруньо лежав мов в огні... Мати не спускала з него очий, прикладала до голови мокрі платки і гірко плакала. Хлопцеві чим раз робилось гірше.

Настав ранок... Хлопець стратив память; стогнав, перевертався і кидавсь по постелі від страшенної болі...

В роспуці бігала нещасна мати по кімнаті, ломала руки, плакала, і молила ся, щоби вменшили ся його страждання.

Вибігла, покликала сусіда і попросила збігати за доктором.

Вона вже не думала, чи буде чим заплатити чи ні... Що її то обходить?.. Вона рада віддати своє життя, аби тільки спасти свою дитину.

Прийшов доктор, оглянув слабого хлопця, похитав сумно головою і вілляв крізь міцно стиснені зуби якогось лікарства.

Хлопець через кілька хвиль при тих.

Обрадована мати радісними очима гляділа на сина і тихо дякувала Бога.

Але на лиці доктора не було видно надії. Він підійшов до приявного сусіда і проомвив тихо:

— Я рад би зробити усе що можу, щоби вратувати від смерти сего хлопця, але тепер нічого вже не pomoже... Він вмере перед полуднем. Приготовте до сего нещасливу матір.

Він ще раз поглянув на хлопця, подивив ся сумним, співчуваючим поглядом на матір — і вийшов.

По виході доктора хлопець я-

кийсь час лежав спокійно, а потім нараз скрикнув, здригнув ся і забив ся ще сильнійше як попередно.

— Ой, Боже, де доктор? Покличте доктора!.. — загомонила налякана мати.

— Доктор вже пішов... мабуть така воля божа, — потішав сусід.

— Яка воля божа? — спитала Ганна.

— Та я так... собі кажу, — почав відмовляти ся сусід. Йому було якось боязно сказати страшну, неминучу правду страдаючій матері.

— Кажіть, не мучте мене! — простогнала Ганна. — Кажіть, що казав доктор?

Її уста тремтіли і вона уся дрижала усім своїм тілом.

— Та нічого,.. Казав, що він рад би допомогти, та... годі, — винувато схиливши голову відповів сусід.

Широко відкритими очима вдивилася Ганна в сусіда, наче не розуміла, що він каже... Але сей погляд трівав тільки хвилию. Нараз важкий стогін вирвав ся з її грудий, і вона припала до грудий си-

на і важко-важко заплакала... Аж тепер вона зрозуміла, що для него нема поратунку.

— Ой сину мій, сину, ти вмираєш? Ти покидаєш нас?.. Тобі зле з нами жити?.. А хіба я винна, що нам так зле жиєть ся?... Не вмирай, сину! Не вмирай! Бо й я за тобою піду в могилу... Ох, Боже, Боже, за що ти так тяжко мене караєш?

Після якого часу хлопець затріпав ся мов рибка, посинів — і широко відкрив очі. Смерть зближала ся...

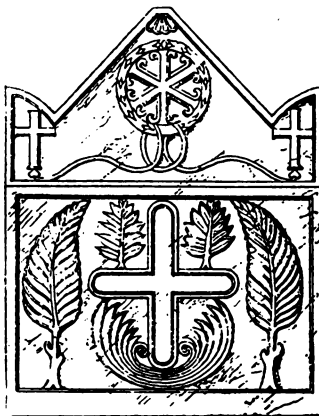
Мати скрикнула, схопила його за головку і мов божевільна, вдивилася в його личко.

Смертельна дріж пробіжала по всьому тілу хлопця і він застиг.

Мов підкошена косою трава впадала нещаслива мати на мертве тіло сина.

В хатині счинив ся крик... Діти заплакали; жінчини заголосили...

Тільки зомліла мати лежала тихо в німій роспуці... Вона на хвилию забулась, при холодному тілі помершого сина.

НА ДВОРІ ЦАРИЦІ КАТЕРИНИ ІІ.

(Початок оповідання в першій книжці “України”).

✂ ✂ ✂

КАЗАНО вже, що Корсаков був низшим офіцером в кінній гвардії, а опісля зістав перенесений в кірасієрський полк, й в тому полку відзначив ся в замітний спосіб в часі польської заверюхи. І хоча своєю службовою “рангою” він не стояв дуже високо, та проте він був молодий, здоров та відзначав ся замітно чудовою будовою тіла. Одним словом — Корсаков був красавець на увесь полк, якого врода впадала кожному в очи.

Одного разу лучилось отже, що на нім спочили очи “її імператорської Величності”...

А після того пішло вже усе справді так як в казці.

Раз якось, в часі одного двірського балю, почув Корсаков, що хтось вложив йому щось тайком у руку...

Зацікавлений глянув молодий офіцер у руку й спостеріг малесеньку карточку.. Була се коротка записка, в якій говорилось ось так:

“Коли бажаєте, досягнути висші ступені щастя, так будьте завтра в такій і такій годині в тій а тій алеї (доріжці) царсько-сільського парку (города). До вас підійде дві дами; ви їм поклонитесь, одначе розмовляти вам з ними не вільно”.

Ось таку вістку передано так

несподівано і незвичайно молодому й гарному офіцерови... Річ зрозуміла, що сьміливий й честилубивий Корсаков не відмовив царським запросинам: в означений час він справді і явив ся в назначеному місци — в усій пишноті свого блискучого кірасієрського мундура, — а передівсім же в усій пахучій принадности своєї чудової молодечої краси.

Зараз після того і явили ся біля нього обі дами, як було заповіджено в таємничій карточці.

Одна з них була висока, худа видимо вже в літах; друга — менша ростом, молодша й заживніша від першої. Обі були замасковані.

Корсаков мовчки поклонив ся “достойним” дамам... А ті зблизились до него, обійшли його поволі дококола, оглянули докладно й відійшли, продовжуючи свій прохід.

Другого дня отримав Корсаков другу карточку.

Йому писали:

“Ви подобались... Одначе треба, щоби ви подобались іще більше. Приходіть отже нині в повній парадній формі на карточний вечір цариці і станьте проти неї в пустім місци, що відділює карточний стіл від товпи придворних гостей”.

Корсаков виповнив новий розказ в усій повноті.

Коли ж він в означений час явив

ся на двірських “вечерницях” в блискучій парадній формі, хоча двірський обичай велів тоді являтися на таких вечерницях в звичайнім мундурі, товариші зробили великі очі й усіми силами старались переконати його, щоби він зараз таки опустил царські тереми.

“Ти хиба збожеволів, що прийшов в так незвичайнім строю — говорили йому інші офіцири; — тебе напевно посадять в арест!”

Та Корсаков не звертав на насмішки товаришів найменшої уваги. Бадьоро станув він на середині назначеного йому місця й сьміливо зносив зачудовані погляди численної двірської громади, яка просто не спускала з нього своїх очей протягом довгих 15 — 20 минут, т. є. аж до кінця карточної забави, на яку цариця любила запрошувати кожного вечера своїх двораків, котрим бажала показати свою особливу ласку.

Слідуючого дня отримав Корсаков сьвіжу карточку:

“Коли ви рїшаєтесь перейти усі необхідні досьвіди (проби), так звольте запускати в такій і такій годині в ті а ті двері палати”.

Що й казать! Корсаков рїшив ся вже давно!

В означеному отже часі він заупукав до назначених дверей...

Йому отворили, й він найшов ся в ярко осьвіченій кімнаті — в прияві незвичайно чемної й солодко усьміхненої старухи.

Була се “госпожа” Перекусіхіна, та сама, що супровожала замасковану царицю в царсько-сельському парку.

Лїт було її з шістьдесять, й в сво-

йому ремеслі достарчування й іспитовання любимців цариці — була вона незрівнана.

Після найчемнійших повитань Перекусіхіна спитала Корсакова:

“Чи справді рїшились ви неохитно не уступати перед ніякими пробами?”

“Так, рїшив ся,” — відповів він.

“Ну — то в такому разі прошу вас, розберіть ся ласкаво до нага”.

Корсаков розібрав ся...

Що й казать!... Чудово виглядав Корсаков в своєму гвардійському мундурі, но і тепер, опинившись несподівано в “строю Адама”, його молодеча краса видалась на тлі розкішних шовкових драперий царського будуару казочно принадною.

Ні, то не Корсаков стояв серед пишно умебльованої сьвітлиці під яркими лучами стораменних кришталових канделябрів (сьвічників), — ні! Се стояв грецький божок мужеської краси і сили Аполльо!...

“Харашо”, — прошептала одушевлено сама Перекусіхіна, — “харашо... Тепер можете опята одянутись”.

А після того вона подала йому на малесенькому дорогоцінному столику рїзнородні найдобірнійші присмаки — й відійшла.

З того часу минуло кілька днів... Несподівано довга мовчанка почала вже Корсакова непокоїти, коли нечаяно подано йому опята сьвіжу карточку.

Його просили явити ся до останньої проби в иншій вже кімнаті, означеній докладно в карточці.

Він явив ся. Та тут ждала його

нова, дійсно незвичайна несподіванка.

Його запросили до малесенької напів-освітленої кімнатки, щось в роді розкішного жіночого будуару, — але замість старої “госпожі” Перекусіхіної перед ним стояла висока і кремезна 30-літня козир-дівка, по імені “девіца Протасьова”.

Був се преінтересний тип заводої “дівци”...

Вона прийняла Корсакова з уданою встидливістю, й буцім то червоніючи та опускаючи в діл очі стала говорити перериваним від уданого зворушення голосом, що ось то стара Перекусіхіна мала до сповнення зівсім не трудну задачу, яка полягала лише в оглядинах його особи; та вжеж її задача, т. є. дівиці Протасьової, є так незвичайна, що наслідком своєї дівочої встидливости вона просто навіть не знає, як пояснити йому свою крайно делікатну місію й ту незвичайну пробу, якій вона мусить його піддати...

Корсаков зрозумів...

.....

“Харашо, очень харашо” (гарно, дуже гарно) — похвалила молодого офіцера дівиця Протасьова й посадила його старим звичаєм до стола з обильними й найдобрішнішими присмаками.

Після того пішло вже усе звичайнішою дорогою.

Минуло ще кілька днів, й Корсаков отримав останню карточку, в якій короткими словами просили його запускати в назначені двері.

Корсаков послухав. Та тим разом вже не піддавали його ніякій

пробі. Він перейшов весь їх кружок.

В величаво умебльованій кімнаті прийняв його камердінер цариці, людина в повнім значіню слова рідка і незвичайна. Був се з роду пів Француз, а пів Англієць, тип покірної та вірної до самовідречення собаки в людському тілі, що служив своїй високій пани до кінця її життя з сліпою відданістю.

Він поклонив ся з глибокою пошаною своєму новому панови, якого насунула йому сьвіжа примха “найдостойнішої” цариці, попросив його здійснити з себе мундір й одягнутись в приготовану для нього одежу, що лежала на софі.

Була се дійсно чудна одежа: широкі козацькі шаравари з жовтого шовку й шовкова коротка юпка без ковніра.

Не даючись довго просити Корсаков перебрав ся скоро в приготовану одежу, й почув себе в ній легким і сьвіжим, тим більше, що саме тоді стояла на дворі невиносима жара.

Убраний в такий костюм і пішов послушний Корсаков за камердінером через цілий ряд коритарів до маленьких тайних стінних дверей, що провадили до будуару цариці.

Тут вони пристанули...

“Будьте сьміливі, дуже сьміливі!” — шепнув йому до уха його провідник й виливши йому на голову і плечі скляночку дорогої перфуми, отворив двері і впхнув його до середини.

Корсаков побачив перед собою Катерину.

В простім, но гарнім і дорого-

цінним раннім костюмі з білого мусліна (тонесенький шовк) сиділа вона при малесенькому столику і, здавалось, писала.

Гарний офіцир прикляк перед своєю панею і любовницею й гамуючи з трудом своє зворушене повитав її ось такими принагідними словами:

“Ваша імператорська Величність посьвячуєте усе своє жите щастю ваших підданих; та вже ж чи не слідувало б подумати вам і про власне щастє? Тисячкратно буде щаслив той, що зуміє зробити вас щасливою!”

Катерина перестала писати, обернувшись лицем до свого обожателя, підняла свою чудову пухкеньку ручку, й усміхаючись ласкаво, муснула його легонько пером по лицю...

Твердиня показала здобутою!. Тепер не лишалось Корсакову нічого іншого, як “бути сьміливим, і то дуже сьміливим!”..

* * *

Другого дня Корсакова авансовано до ранги генерала, іменовано камергером, надано ордер св. Анни, даровано 3.000 душ кріпаків (панщизняків) з просторих коронних посіlostий, й на початок виплачено йому 100.000 рублів (в тих часах великанська сума) ради приличного вивіновання в його новім помешканню в Зімном Дворці, куда йому належало зараз таки перебраться.

Ранним ранком у нього був вже свій маленький двір, зівсім так само як у титулованих метрес французських королів, Монтеспан або Помпадур, й в його сальонах вва-

жали своїм обовязком являлись найвисші достойники держави, як, приміром, знаменитий в тих часах канцлер князь Безбородко (Українець), або генерал Суворов, що вже тоді носив почетне імя “Римнікского” за побіду над Турками, а опісля названий “Італійським” за побіду над Французами під Нові.

* * *

Ось так жилось колись в Росії за пановання “богохранимої” цариці Катерини II.

— Що за часи, що за обичаї! — кликне тут з обридженнем зачудованій читач.

Та одначе не думайте собі, що в богоспасаємій Росії діялось таке лише за пановання цариці Катерини II.!

Не инакше діялось і за пановання її попередниць.

Правда — цариця Анна Івановна протягом свого десятилітнього пановання не міняла так часто своїх любовників як цариця Катерина II. Так за се вона приковала себе на усе своє жите до одного і того самого фаворита, відомого некультурного німецького конюха Бірена, який велів іменувати себе Біроном на тее, аби тим самим пустити блахмана, буцім то він походить від славного а нещасливого друга Генрика IV. Жорстокі ж діла того негідного фаворита, яких він допускав ся в імени доньки Івана IV, що дріжала як осиковий лист перед тим нелюдом, надто відомі в історії Росії, аби про них писати тут обширнійше.

Безпосередна ж попередниця цариці Катерини II., цариця Елісавета Петровна, просто перевищала

її в своїм крайно розпустнім життю

Елисавета Петровна мало мішалась в державні діла; їх лишала вона вповні своїм міністрам. За се у неї було три пристрасти: побожність, горівка і розпушта.

Ні один з російських царів не побудував тільки церков і величавих каплиць, й ні один не захував так правильно усіх свят російського календаря, що вона. Но рівночасно вам і досі покажуть ще на одним із петроградських островів струпишїлу деревляну хатинку, яка була для Елисавети тим, чим для французьких володарів і панів передминулого столїтя були їхні “*petites maisons*” (маленькі хатки), і тим, що цариця Катерина II називала своїм “ермітажем”.

Після заходу сонця Елисавета удавала ся туди тайком, без всякого товариства. А тут вже дожидало її пять до шість молодих гвардейських салдатів — і водка...

Зараз і починалась оргїя якої не годне описати ніяке перо, тай якої соромить ся переповїсти історїя...

Ранним ранком цариця була мертвецьки пїана.

Як про римську Мессалїну можна було і про неї сказати за поетом:

Et lassata viris, sed non satiata recessit... — “Хоча умучена мужами, одначе не насичена відїйшла”.

І аж тепер приїзджали по неї на лодці її придворні дами.

Царицю загортали в її занечисчену одежу, таскали напів мертву до палати, клали в ванну, опїсляж до ліжка, і аж вечером вона могла яко тако піднятись, хитаючись, на ступенї золотоковансго трона, аби

виставити на показ своїм підданам ради доземних поклонів і просто ради богопочитання імператорський фетиш, загрязнений усіма мерзостями найплюгавїйшої розпусти.

А про саму царицю Катерину II сучасний французський очевидець, що прослужив в російській гвардії повних вісім літ (1786 — 1796), висланий з границь Росії царем Павлом, пише в своїх “*Memoires secrets sur la Russie pendant les reines de Catherine II et Paul I*” (тайні мемуари про Росїю, що відносять ся до панування цариці Катерини II і царя Павла I) ось так:

“Елисавета англїйська, Марїя скатлендська, — всі російські цариці і більша часть жінок, що були самі собі володарями, мали фаворитів і любовників. Уважати їм се злочином, було би надто суворо. Но із цілого ряду тих постацій лише одна цариця Катерина II, палена невпинно ненаситною фізичною потребою, скористала з своєї неограниченої просто царської власти, щоби дати свїтови єдиний в своїому родї примір: — вона не соромилась піднести службу своїм тілесним похотям до гідности придворного достоїнства з помещканем, місячною платнею, почестями, гонорами, титулами і прерогативами та точно означеними функціями... При всім своїм високім розумі і генїяльности, при всїй своїй зовнішній приличности вона, кажесть ся, знаменито знала й гляділа з глибоким презирством на російських людей того часу, коли стрїнувшись й звязавшись на короткий час з першим лїпшим своїм любовником, сьміла вимага-

ти для нього поважання й поклонів від усієї нації без найменших причин, — крім хиба тих, що від них вона повинна була радше палятися з сорому. Бо чейже вона не могла уявляти собі, що уміти подобатись їй, се ще не значило уміти управляти державою! А тимчасом доволі було одної ночі для її любовника, щоби зараз таки другого дня зайняти поруч неї місце на троні! (Mem. secr. sur la Russie pendant Cath. II et Paul I, Masson, Paris, 1859, стр. 94 — 95).

“Так, — читаємо в одному місці, — бували всякі царі на світі, но царів, які в такій ступені гордили б народом й суспільством, що вони навіть неначе б забували про їхнє існування, можна найти лише в нашій нещасній країні. І треба сказати, що ми, на жаль, самі укріплюємо їх в таких почуваннях, не проявляючи ніяких признаков власного існування або протесту...

“Правда — тепер вже немає у нас (писано в одній із революційних брошур 1901 р.) Протасєвих і не чувать вже нічого про Перекусєних; до того ж ми жиємо в часах панування мушин (царів, не цариць), а Протасєві мужеського рода були би новиною надто сьміливою навіть для руської царственної безцеремонности...

“Часи змінились... Немає вже тепер давньої прилюдности і торжественности, но торговля тілом цвите все таки дальше в елегантних сферах, що окружують царський двір.

“І як давнійше, так і тепер найпевнішим середником до набутия богацтва, почестий, губернатор-

ського або генерал-губернаторського крісла є оказанне ріжного рода делікатних услуг “височайшему сладострастю”, в роді, приміром, женитьби на вислуженій царській любовниці...

“І хоча отже тепер і немає Протасєвих, ані Перекусєних, но за се є достойники, і то дуже високі достойники, наділені дуже високими й дуже важними державними гідностями, які здобули собі славу іменно тим, що уміли зручно кільчити того рода подружя — ради ушасливлення руської землі... мудрими правителями!...

“З рядів таких “правителів”, виходять й найгорячіші сторожі і оборонці сучасного проклятого ладу. Купивши собі такою ціною своє високе становище їм і не лишаєть ся нічого иншого, як лише і лише боронити його аж до смерти найскаженішою ненавистю до всяких пріб замінити той порядок новим, при якому державні гідности діставали б ся дійсно заслуженим людям, а не рабам царської розпусти.

“І з того погляду ми все ще живемо в часах... Катерини тому, що живемо при самодержавію”.

* * *

Ось такі думки насувались на уми російських патріотів до революційної доби на спомин давно минулих й невимовно соромних подій в історії Росії. Та нині вони глядять на світ зовсім инакше. Велика російська Революція змела вже без сліду давній перегнилий лад соромного самодержавія й перед Росією отворилась нова доба державного й суспільного житя.

Правда — будучність Росії не стелить ся **хвилево** рожами. — Та вжеж якою б вона і не була, й як не уложили б ся вже будучі її внутрішні відносини, одно лишить на віки певним, а іменно тее, що **часи соромного самодержавія в Росії не повторять ся вже ніколи, й нова і вільна Росія піде вже дальше побідним шляхом творчої праці в душі правдивого демократизму й соціалізму.**

ЖЕРЕЛА.

Жерелами отсього оповідання були слідуєчі, рідкі нині видання:

1. "Общее Дѣло", 1879, № 29.
2. Высочайшіе амурь (Les amours souverains). Carouge-Geneve, M. Elpidine, Libraire-Editeur, 1901.
3. Masson, Memoires secrets sur la Russie pendant les reines de Catharine II et Paul I, Paris, 1859.
4. Русскіе Избранники. Георгъ фонъ Гельбигъ, секретарь саксонского посольства при дворѣ Екатерины II. Переводъ и примѣчанія В. А. Бильбасова. — Берлинъ 1900.

АЛЬШКА

КНЯЖНА ОСТРОЖСЬКА.

Історична повість.

Написав

Олелько Боньча Хоботовський.

И И И

II.

КНЯЗЬ ІЛЛЯ збудив
ся раннім ранком
виїмково сьвіжим,
здоровим та виїм-
ково вдоволеним,
і навіть щасливим.

Чи стало ся се під впли-
вом добре переспаної но-
чі, чи під вражіннем мило
переведеного вечера в королівсько
му замку, чи вкінци наслідком ча-
родійного ділання цвітучої моло-
дости князя, хто се може збагну-
ти?...

В кожному разі князь Ілля встав
з вигідного ложа в рожевім на-
строю, та витягнувшись роскі-
шно неначе молодий пард, пішов
зараз до приготованої заздале-
гідь горячої купелі. Після купелі
убрав ся скоро при помочи старо-

го, сивоусого слуги, Остапа, й
вступив бистрим кроком до ідаль-
ні.

Була се простора кімната збудо-
вана з тесаного каменя, в простім а-
ле шляхотнім готицьким стилю, з
гарно орнаментованим склеплі-
нем. По середині стояв великан-
ський дубовий стіл, різьблений хи-
тро та прикритий білою як сніг
льняною скатертю. Три остро
склеплені вікна допускали до кім-
нати доволі сьвітла й отверали чу-
довий вид на ледом сковану Вислу,
передмістя Кракова і гень далеко-
далеко на снігом вкриту краків-
ську рівнину. Під напрутивною сті-
ною стояв рівнож великанських
розмірів креденс, т. є. гарно різь-
блена в темнім дубі шафа, в якій пе-
реховувалось усяке столове княже
начинє, як золоті і срібні пугарі,
миски, кубки, ложки і проче. Над

креденсом пишав ся високо на стіні великанських розмірів образ Спасителя, виконаний мозаїкою в суворім византийським стилю.

На князя ждали вже з сніданком: була се звичайна княжа челядь, яка усе супроводжала його в його подорожах й товаришила йому у всіх добрих і злих пригодах житя.

Найперше місце займала отже се ред челяди стара але кремезна пані Лободиха, вдовиця по покійному ровенському попови Лободі, яка разом з своїми двома молоденькими й на причуд гарними донями, Оксанною і Василюю, доглядала княжої кухні, біля і пр., а дальше знаний нам вже добре полковник надвornoї княжої міліції пан Семен Гулевич-Вютинський, і вкінци превелебний учений дидакал отець Гедеон Гераклід, старий грецький емігрант й надвornoї учитель двох генерацій князів Острожських.

— Здорові були, панове-брата, — повитав князь зібраних, а звертаючись окремо до старої попаді спитав ласкаво:

— Як жеж почуваетесь, пані-матко, нинішного ранку?

Княжа челядь вклонилась низенько князеви, а стара Лободиха не втерпіла, та зараз і поспішила пожалуватись перед своїм молодим паном:

— Погано, пане мій і князю!... Цілий Краків збігала і огірків квашених з бідою великою найшла. Ось раз клятї Ляхи! Живуть як нелюди... Де, де їм до нашого Острога.

Усі мимоволї сердечно розсьмі-

ялись, а князь зараз і сїв на першім місци при столі в вигідному, шкірою оббитому стільци, який з повагою подав йому старий Остап.

Превелебний учений дидакал Гедеон і пан полковник Семен пішли зараз його слідом й засїли по обох боках князя, перший право, а другий лїворуч него.

Стіл був заставлений усякими присмаками, зладженими умїлими руками старої Лободихи, не диво отже, що і потрави щезали скоро в жолудках шановних гостей. А вона, знай, ще й припрошувала їх старим прадїдівським звичаєм, при казуючи при тїм зручно, интересно та дотепно.

— Живїть ся, ясний пане, живїть ся, — припрошувала вона. — Отся шиночка се наша таки, острожська, а ту, що прислали з королївського замку, дала нашим козакам. От раз погані Ляхи... Навїть шинки путньої не вмїють зладити.

Князь заїдав шинку, аж за ухами лящало, та сьміяв ся щиро, не відповїдаючи умисно на терпкі докори старої на адресу Ляхів.

— Правду кажете, пані-матко, — підхопив пан Семен. — Немає то над нашу Україну. Я й самий далї розхорїюсь між тими Ляхами! Ти у них навїть меду гідного не дістанеш, а все лише вино та й вино, та й то не їхнє, а угорське, та ще й до того квасне тобі як дубенський борщ.

— А ти менї, пане полковнику, дубенським борщем не крути голови, — буцім то розсердилась Лободиха, — але коли ласка покушати нашого меду, то скажи просто,

не обходячи поза чужі плоти, як звик блукаючи за чужими молодіцями...

А звертаючись до князя додала:

— Позвольте і ви, ясний паноньку, старого медку... На силу всалашила на віз перед відіздом з Острога бочівочку, яку зладив був тому з 30 літ ще мій небіщик отець Дамян. Мальвасія, не мід... Остапе! А попроси-ко паннів, щоб внесли меду!

Остап не дав ся два рази просити. Він метнув ся до дверей, та отворивши їх впустив до середини панночок.

Були се на причуд гарні дівчатка, літ сімнайцяти, убрані в розкішні українські убранства, мережані багато ріжнокольоровими шовками і золотом. Такі кралі виховують ся лише на розкішних ланах нашої України.

Одна з них, чорнява Оксанна несла на срібній підставці дорогий напій в багатім золотистім збані рідкої італіянської роботи, а друга, білявка Василина, подала гостям на такійже самій підставці золотисті кубки.

— Вітайте, мої пташечки, — звитав ся з ними князь, та підняв з милим усміхом подану йому чарку.

— А не забудьте, пані матко, купити нашим соловіям усякого добра в місті... — звернув ся він до щасливо усміхненої старої Лободихи. — Скорож другий раз тут не будемо. А ти, пане полковнику, не пожалуй, пані-матці гданських ортів! (срібні гроші, чекані в Гданську над Балтійським Морем).

Стара Лободиха і дівчата раділи як діти, а стара попада, знай,

ще горячійше припрошувала своїх любимців до старого меду.

А вони усі три попивали поволі та з належною повагою смакували поданий дорогоцінний напій з оче видною ознакою старих знавців, які на своєму віку спорожнили вже не одну бочівчину..

— Славні меди умів варити покійний пан-отець Лобода, — промовив по хвилі пан полковник, обтираючи мережаним платком довгі вуси, — а чував я на королівському замку, що навіть самого покійного Його Милість короля Олександра і теперішнього Його Милість короля Жигимонта гостював був покійний наш князь Константин отсим самим медом... Щой казать... королівський мід!

— Гостив, не гостив, — підхопила жартівливо Лободиха, — але Василина подасть пану полковникови іще одну чарку...

Усі засміяли ся, а пан Семен з отвертою і щирою втіхою старого жовніра прийняв подану йому свіжу чарку.

— Я й не жартую, пані-матко, — сказав він, — бо що правда то не гріх! Таки то не має на світі нічого кращого над наші українські меди, хиба що одна грецька малвасія їм в дечому дорівнює.

— Вино веселить серце чоловіка — підхопив поважно превелебний і учений дидакал, отець Гедон Гераклід, випорожняючи свою чарку. — І немає на всьому світі вина понад нашу малвасію. Але й бо понад українські меди немає також на всьому світі кращих медів. Одначе все таки, пане полков

нику, не має в світі друга понад добру книгу...

Пан Семен не відповів і слова. Він в книгах не любував ся. Його кунштом була вояцька служба, а козацькою забавою були лови, пированне — і дівчата. Та і то з останніми він жартував лише з далека, присягнувши досмертну вірність одній, що з тугою очікувала його повороту — там, далеко, серед дрімучих борів надбужанської землі.

— А як жеж випали ваші польовання на книги, отче Гедеоне, — спитав князь.

— Чудово, чудово! — відповів учений. Я обійшов вже усіх книгопродавців в місті та придбав вже цілий стіс прецінних книг.

— Невжеж? — спитав з зацікавленням князь, який видимо одідичив після свого вітця не лише лицарську вдачу хороброго жовніра, але також очевидну пристрасть до книг.

— Ваша княжа Милість подякують мені в Острозі, як розглянуть ся в них... І чого там між ними не має? Є чудові праські видання, рідкі венецькі друки, і ще рідші чорногорські, славянські, та цінні твори незрівняного Еразма Роттердамського... Навіть — (тут учений Грек стишив голос) — навіть заборонені королівським мандатом Лютрові писання удало ся мені роздобути...

Князь слухав з нетаєним зачудованнем.

— Певно що моя ласка не мине вас, любий отче дидаскале, — промовив князь. Лише, прошу тебе, не жалуй мошонки! За добрі кни-

ги не жаль заплатити й щирим золотом. Та памятай при тім, що за книги, які мій покійний отець велів печатати у сьому місті ще 1491 року, а які як вам відомо заборонив був ширити краківський архиєпискуп, я заплачу тобі червінцем за кожду книгу.

— Памятав я і про них, ясний пане, памятав, — відповів зажурено отець Гедеон. — Лише що ще не натрафив на слід... Але натрафити натрафлю певно! Аджеж під землю їх не закопали, та й у Вислу не кинули. Десь вони певно є заховані, лише...

— Ех, отче Гедеоне! — промовив пан полковник. — Коли вам так дуже розходить ся дістати в руки якісь там книги, то найкраще поговоріть про них з краківськими жидками. Се вам насіне, що з під землі птичого молока роздобуде...

— Правда ваша, — пане полковнику — підхопив князь. — Не зашкодило б дійсно спробувати помочи місцевих жидків. Я й самий переконав ся вже нераз, що се найхитрійший народ на світі.

— Повірте мені, отче Гедеоне, — промовив ще пан полковник, — як вам краківські жида не допоможуть, то не допоможуть вам вже й святі печерські угодники, а навіть самий святий Микола чудотворець...

— Га, спробую ще й того, хоч видить Бог, як ворохобить ся мое серце проти усяких зносин з невірними...

— Встидайте ся отче Гедеоне, — перервав бесіду сердечно усміхаючись князь. — Як можна бути в нинішних часах так нетерпимим?

В землях князів Острожських Жиди тішать ся повними свободами, і я самий високо ціную великі спосібности того народа...

Полковник і Грек глянули з щирим подивом на молодого князя, коли нечаяно хвилеву мовчанку перервав старий Остап:

— А тих Жидів зібралась тут вже повна почекальня. Усі намагають ся говорити з ясным паном.

Князь глянув значучо на пана Семена:

— А піди но, пане полковнику, та розмов ся з ними!

Полковник встав, перехрестив ся побожно, вклонив ся усім з глибокою пошаною й вийшов до почекальні.

*Стара Лободиха вийшла була з дівчатами вже давно. При столі лишив ся самий князь з Греком.

— А які вісти зібрав ти, отче, про церковні справи на Заході, — спитав князь притишеним голосом, оглянувшись вперед обережно кругом себе.

— Не злі, ясновельможний князю, не злі — відповів рівнож притишеним голосом Грек. — Скрізь у німецькій, французській, а навіть італійській і англійській землях церква римська паде, а науки Лютра, Кальвіна і інших великих учених беруть верх. Загально кажуть усі, що римській церкві приходить кінець...

— Можливо, — задумано промовив князь. — Аджеж навіть і тут, на королівському дворі, аж кишить від італійських нововірців... А кажуть, що і самий королевич склонюєть ся в сторону нововірців, то що навіть серед самих бі-

скупів є чимало явних ворогів католицької церкви... Га — видно усьому на світі приходить свій кінець...

— Ні, князю — промовив поважно Грек. — Се не природний кінець зближаєть ся католицькій церкві, але кара божа паде громом на стару грішницю! Лютер, Кальвін, Еразм Ротердамський і прочі більші і менші вороги Риму — се страшне оруде в справедливих руках всемогучого Бога, який зіслав їх на погибель римського антихриста за усі страшні і незлічими гріхи новітнього Вавилону!

Князь усміхнув ся.

— Говориш, отче, неначе б самий перейняв ся вже науками німецьких учених..

— Ні, князю, відповів скоро Грек. — Я до смерти позістану вже вірним православній Церкві моїх батьків, та сподію ся, що і ти, найдостойніший мій князю і пане, стояти меш вірно на сторожі святої православної віри на Руси, та вжеж — скажи самий: — як не годити ся мені з ось такими гадками знаменитого Еразма?

І тут учений дидакал добув зараз з фалдів своєї широкої киреї невеличку книжку, оправлену чепурно в телячу шкіру, прикрашену гарними витисканими орнаментами, серед яких пишались мініатюрні (маленькі) образочки Спасителя, окруженого дванайцятьма апостолами.

— Ся книжка варта пів твого князівства, — промовив з очевидним запалом Грек. — Се знамениті уваги Ротердамського Еразма над Новим Завітом.

— І що ж так цінного найшов ти в сій книзі, — спитав князь з замітним зацікавленням.

— Послухай, достойний пане — відповів Грек, і став читати зачеркнені вже ним заздалегідь уступи.

Князь нахилив ся до старого й з нетаєною увагою слухав невимовно сьміливих гадок...

А Грек читав, виголошуючи знаменито чудну латинську мову великого ученого:

“Я бачив на власні очі папу Юлія II в Больоні, а опісля в Римі, як він ступав на чолі тріумфального походу, неначеб він був Помпеем або Цезаром (славні римські полководці). Св. Петро підбивав сьвіт вірою, а не оружем, або жовнірами, ані тим більше военними машинами. Але наслідники св. Петра могли б вибороти тільки саме побід, що св. Петро, коли б у них був Петрів дух.”

Князь забув ся цілком. Оперши голову на обох руках, він жадно слухав читання дидакала, й думками, здавалось, гостив не на тім сьвіті.

А Грек глянув значучо в очі князеви, не начеб хотів промовити: “А що, неправду я казав?”, — і читав дальше в другому місци:

Сказано в евангелию від св. Матея 19, 12: — “Єсть бо скопці, що з утроби матерної родились так; і є скопці, що скопились од людей; і є скопці, що скопили себе задля царства небесного. Хто може змістити, нехай містить”. — Еразм же запримічує до тих слів ось так:

“А тим часом в католицькій церкві змушуєть ся або приваблюєть ся муштин до шлюбів безженства

(целібату). Вони можуть мати до звіль ходити з блудницями, одначе вони не сьміють женитись на чесних жінках. Вони можуть тримати собі наложниць, і все таки бути попами. Але коли вони женять ся, тоді кидаєть ся їх в полонінь (караєть ся страшною карою смерти на стосі дерева).”

Що за глупота: “Королі мають слухати папу. Попи мають слухати своїх єпископів. Монахи мають слухати своїх ігуменів або протів... Може одначе лучитись, що й дійсно дуже часто лучаєсь, що якийсь ігумен є скінчений дурень або пияк. І ось він проголошує братії розказ в імя “св'ятого послушенства”. А який се буде розказ? Що до заховування чистоти? а може що до заховування тверезости? або розказ говорити усе правду? Деж там! Се буде розказ, що братчик не сьміє учити ся греки; не сьміє образувати ся і т. п. Але за се він може бути останньою п'ячиною. Може волочити ся з блудницями. Він може бути найгіршим чоловіком. Йому вільно не заглянути ніколи до св. Письма. Байдуже! Він не зломав ніякої присяги. Він є знаменитий член брацтва. Але коли б він лише важив ся не послухати розказу першого ліпшого простака-ігумена, тоді зараз таки на місци приважують нещасливого до паля або вкинуть до вязниці.”

— Правда, сьвята правда, — прошепотав князь.

А Грек одушевлений своєю нахідкою читав дальше:

Відносно 23 глави св. Матея, пи-

ше Ротердамський мудрець осьтак:

“Ви можете тут то там найти епископа, що учить по св. Письмі, хоча його жите і навчанне зівсім не годять ся (не гармонізують). Що ж одначе належить нам сказати про тих, що нищать саме св. Письмо, роблять закони після власної волі, старшують над народом, та мірять добро і зло після постанов, зложених ними самими?... Що сказав би Еронім, коли б він побачив молоко Пречистої Діви виставлене по церквах народова на показ за гроші, й почитане так само як освячене тіло Христа? Що сказав би він, коли б побачив “чудотворне” миро, частиці хреста, на якому ніби то мав бути розпятий Христос; а є їх тільки, що коли б усіх їх зібрав до купи, то наладував би ними цілий великий корабель! Там показують нам опанчу св. Франціска, там спідницю Богородиці, там гребінець св. Анни, а там знов чоботи св. Томи з Кентербори. І то показують нам усе те сьміте не як невинний спосіб до підтримання релігії, але як властиву суть самої релігії, — а усе наслідком захланности попів й фарисейства монахів, що користають з темноти і легковірности народа. Навіть єпископи беруть участь в тих фантастичних виставах (відпустах, та похваляють їх і опирають на них свої доходи”.

— Знамените, знамените, — ледви чутно прошепотів зачудований безмірно князь.

А по хвилі промовив трохи голоснійше:

— Аджеж мені самому показували тут краківські попи того рода

чудасії, а в костелі св. Андрія то показали навіть *неро* з крила архангела Гавриїла, що пустив його на землю, саме тоді, коли благовістив Марію...

Грек засьміяв ся.

— Я й самий не знав, що ангели “пірять ся”, — промовив він з сарказмом.

— Бачу, — перервав князь, — що сьмієш ся, превелебний очте, з дурнощів католицької церкви. Але чи ж в нашій, православної церкви немає такого самого дурисьвітства?... Згадати б ось хочби так дуже поширені між нами “чудотворні ікони” ріжних сьвятих... Яка твоя думка про усе те?

Учений дидакал видимо запугав ся... Він оглянув ся обережно кругом себе, а побачивши, що в кімнаті немає крім них обох нікого, прояснив своє лице, та сказав ледви ледви чутно князеві в ухо:

— Я вже давно прийшов до переконання, що усі ті чудотворні ікони нашої Церкви се найзвичайніша ошука темного народа, за яку наші попи відповідать колись страшно на страшнім суді справедливого Господа...

Останні слова сказав Грек виїмково урочисто. Мимо волі оба мужі встали від стола, а князь глядячи горячо в очи старого грамотія подав йому руку та стискаючи її кріпко промовив:

— Отче Гедеоне! Я все цінив ви соко вашу глибоку науку, і вас самих як мужа рідких чеснот. Та віднині я ціную вас безмірно більше...

Оба мужі були видимо зворушені до глибини своїх сердець.

(Дальше буде).

ОСТАННЯ ЛЮБОВ АВСТРІЙСЬКОГО ЦІСАРЯ.

■ ■ ■

I.

Зі всіх незлічимох любовниць покійного цїсаря Австрії, Франца Йосифа I, здобула собі без всякого сумніву найбільшу “славу” бувша акторка віденського театру, пані Катерина фон Шрат. А “славу” сю здобула собі вона не так тим, що була цїсарською любовницею (бо таких покійний Франц Йосиф I мав на своєму віку — як сказано — незлічимо число), як радше тим, що вона одна потрапила не лише на довше приковати до себе цїсарське серце, але навіть позістати його досмертною подругою, й єдиною розрадницею та опікункою аж до самого його скону.

Інтересне явище, що цїсарське серце полонила раз на все жінка, яка, як запримічує княгиня Катерина Радзівіл, не відзначала ся ані високим уродженням, ані незвичайним талантом, ані тим більше виїмково замітною вродою. За се була у Катерини весела вдача, звінкий та принадний голосочок, що брелів особливо розкішно в її срібнім сьміху — й взагалі усе те, що Німці називають: “дас іммер вайблїхе” (щира жіночість). Одним словом Катерина уособляла собою скінчений тип віденської красавички, замітної своїми повними формами тіла, буйними русими косами, великими синими очима та напричуд милим личком, при-

крашеним пристрасними й червоними як кров устами.

Родилась Катерина в Бадені, коло Відня, й будучи акторкою віденського театру зарабляла гарні гроші. Одначе в своєму приватному житю не була щасливою.

Скоро дуже звернув на неї свою увагу збанкрутований мадярський аристократ, Аладар фон Кіс, і попровадив її під вінець. Колиж одначе Катерина повила сина, він її зараз таки і кинув, хоча і не перестав видурювати від неї безпощадно все більше і більше гроша, яких потребував невпинно на своє крайно розпустне й гуляще житє. Як се часто між аристократією дієть ся, пан фон Кіс став глядіти на свою жінку-акторку як на звичайне жерело все і все сьвіжих доходів.

II.

Гіркі хвилі переживала молода, нещаслива мати. Та вжеж вона мужно зносила всі житєві невзгоди, находячи свою єдину розраду в своєму маленькому синові й в своїй доволі щасливій сценічній карїєрі.

Аж тут неначе грім з ясного неба звалилось на неї сьвіже нещастє.

У Катерини був єдиний брат, молодий студент університету. Стало ся отже одного разу, що молодий, палкий та недосьвідчений чо-

ловік висловився образливо в публичній бесіді про цїсаря Франца Йосифа. В обличчю суворого австрійського закона він допустився страшного злочину, так званого “образу цїсарського маєстату”. В результаті молодого чоловіка арештовано, поставлено на суд, й скоро дуже засуджено безмилосердно на кілька літ тяжкої вязниці.

Можна уявити собі тепер вітчай Катерини. І чого вона не пробувала вже, аби за всяку ціну увільнити любимого брата!... Не помагало ніщо... Лишала ся лише ще одна єдина дорога: просити ласки самого цїсаря, який єдино міг в подібних випадках помилувати “переступника”.

Катерина рішила ся попробувати на кінець сього останнього способу.

Одного гарного дня зявила ся отже в цїсарській почекальни серед товпи інших інтересованих й Катерина.

Хвилі видались їй роками... Вкінці діждалась і вона своєї черги.

— Катерина фон Кіс-Шрат, кликнув голосно цїсарський слуга, й пустив її до цїсарського кабінету.

Дріжачи з великого зворушення на усім тілі, упала молода жінка на коліна перед молодим цїсарем й подала йому свою письменну просьбу.

Цїсар перебіг скоро письмо очима й промовив так до неї:

— Я вволю вашу волю, пані, однак буду надїятись, щоби ви особисто заявили мені свою вдячність...

Неначе очарована вийшла Катерина з цїсарської канцелярії...

Що з нею діялось тоді, й які мрії перебігали через її головку, вона сама не могла того збагнути...

III.

Та вжеж Катерина була чесна жінка, й цїсарські надії не сповнились... Франц Йосиф думав, що після того, що сталось, вона впаде без всяких застережень в його обійми, як се чинили сотні інших цїсарських любовниць, і то не лише з акторських кругів, але навіть з кругів найвисшої аристократії, а тим часом — що за диво? — Катерина не спішила зівсім піти слїдом незлічимих дотеперішних цїсарських фавориток...

Колиж вірні цїсарські “прислужники” дали Катерині до пізнання, що “найяснійший пан” бажав би бачити її в іншому місци чим на сцені (в театрі), тоді вона відповіла отверто, що вона ані думає стрічати ся тайком з цїсарем в якому небудь місци поза своїм домом, а в своєму власному домі не може його прийняти з тої простої причини, що її дїм за скромний, аби вона могла прийняти в ньому так високого гостя...

Відповідь акторки подразнила в найвисшому ступені цікавість непогамованого розпустника... Він ніяк не міг забути милого образу її принадної постати й її на причудилого личка з чудовими великими синими очима.

Й хто отже зможе описати незвичайне зачудованне Катерини, коли вона одного пополудня стрінула в своєму домі молодого й стрункого офіцера, який просто на силу вїшов до середини... Був

се самий цісар Австро-угорської монархії, Франц Йосиф I., який — по турецькому звичаю, — бачучи, що гора не хоче прийти до Магомета, рішив, що треба конче, аби Магомет прийшов до гори...

За сею першою візитою пішли далші, а згодом молодий цісар переконав ся, що йому гірко пережити один день не видівши принадної Катерини й не чуючи її милих речей й її розкішного сьміху.

Скоро після того покликано Катерину в склад надвального театру (першого театру на усю австро-угорську монархію), а цісар обсилав її безцінними дарунками. Згодом — дозволено Катерині замовляти свої дорогі строї в тих самих надворних модистів, які доставляли строїв самій цісаревій Елисаветі...

IV.

Нешаслива цісарева Елисавета давно вже відчувала ся від свого мужа. Все ж таки княгиня Катерина Радзівіл оповідає, що цісарева заінтересувала так дуже свіжою фавориткою свого крайно непостійного мужа, що одного разу рішила ся побачити її особисто.

Вражінне, яке викликала на цісаревій молода акторка, було незвичайно корисне. Її подобалась отверта і щира вдача Катерини, й вона переконалась, що вплив її на цісаря не лише що йому не пошкодить, але навпаки вплине дуже корисно на його непогамоване й крайно самолюбне серце.

В своїх думках цісарева не завелась цілковито.

Катерина оказалась згодом дійсно незвичайно розважною жінкою,

яка мимо виїмкової визначности свого положення в австро-угорській монархії, ніколи не пробувала використати його на свої особисті цілі, ані тимбільше не поспробувала ніколи вмішатись як небудь в державні справи, й грати амбітну ролю "the power behind", т. є. сили поза плечима монарха.

Се і забезпечило раз на все Катерині її виїмкове становище "приятельки" цісаря аж до останка його днів.

З того погляду являється Катерина рідкою жінкою. Вона потрафила переконати кожного, навіть найбільш непримиримого аристократа-дворока, що вона зівсім не шкідлива нікому, та що вона ані думає кому небудь шкодити, ані тим більше впливати як небудь на хід державних справ. Згодом отже й привикли усі до неї й двірські круги, включно з цісарською родиною почали глядіти на неї як на єдину особу, що може належно розраджувати крайно самолюбного монарха, й потрафить зготовити йому ілюзію (ману) домашнього щастя в його безперечнім сирітстві. Її приявність при цісарському боці остала отже конечним й ніким не оспорюваним, а навпаки загально признаним фактом.

V.

Засьвідчивши таким чином свою абсолютну безкористність й виказавши свою повну нешкідливість, Катерина стала в дійсности великим чинником в житю самолюбного австрійського монарха. Він в заміну за її любов й безперечно ве-

лике самовідречене й безумовне віддане своїм пристрастям і примхам обсіпував її невпинно незлічними доказами своєї ласки. В Гіциг, передмістю Відня, купив він її чудову віллу, та прибрав її найдорожчими меблями і дорогоцінностями, які лише можна дістати за необмежено високі суми. А надто і окрім того купив її цісар величаву палату у Відни при Рінгштрассе та розкішну віллу в Боале на французській Рівієрі (при побережжю Середземного Моря).

В слід за тим появились у цісарської приятельки дорогі повозки, расові коні та безліч безцінних дорогоцінностей. Надто він купив її в Ішлю, в своїм улюбленім літнім резиденційнім місті розкішну палатку, й проводив тут разом з нею чудові дні забутя і роскоші — далеко від шуму і виру державних занять і клопотів.

Муж пані Шрат показав ся дуже “розумним” чоловіком. В нагороду за втрату жінки обдарував його цісар високою сумою й високою річною “пенсією”. Хлопи австро-угорської монархії заплатили усе... В слід за тим пан фон Кіс уважав найвідповіднішою речію “щезнути” з границь австро-угорської монархії, а сина пані Шрат віддано на науки до найбільш аристократичної школи в цісарстві, до так званого “Терезіанум” (там учать ся лише діти цісарські, княжі, графські — ну і — як бачимо — діти панських любовниць).

VI.

Після трагічної смерти цісаревой Елісавети, яка, як відомо, пала

жертвою невідповідального фанатика, вплив Катерини на цісаря став ще могутішим. Вона старала ся усіма способами розрадити нещасливого вдівця, забавляла його веселими анекдотами, читаннем та терпеливим слуханнем його нарікань, — й взагалі старала ся усіма способами уприємнити йому гіркі хвилі його довгого а так нещасливого життя.

Усі привикли цілковито до неї й зжили ся вповні з її виїмковим становищем. Навіть цісарська родина не пробувала як небудь протестувати проти її всемогучого впливу на цісарському дворі — з виїмкою одної архикнягині Валерії.

Послідня бачучи, що Катерина зайняла при цісарському боці просто місце її покійної матери, робила старому цісареві незлічими сцени, заявляючи, що вона зірве просто усі зносини з цісарським двором, доки він не віддалить від себе приятельки.

Відносини між батьком а донькою стали невиносимі. Що правда — цісар в своїй самолюбности не дозволив рідній донці робити собі докорів, та вжеж коли вона загрожувала йому, що опустить раз на все цісарський двір — разом з своїми дітьми, — старий цісар змяк: він любив горячо своїх внуків, — самотні може на світі людські істоти, яких наділював дійсною й вповні безінтересовною любовю.

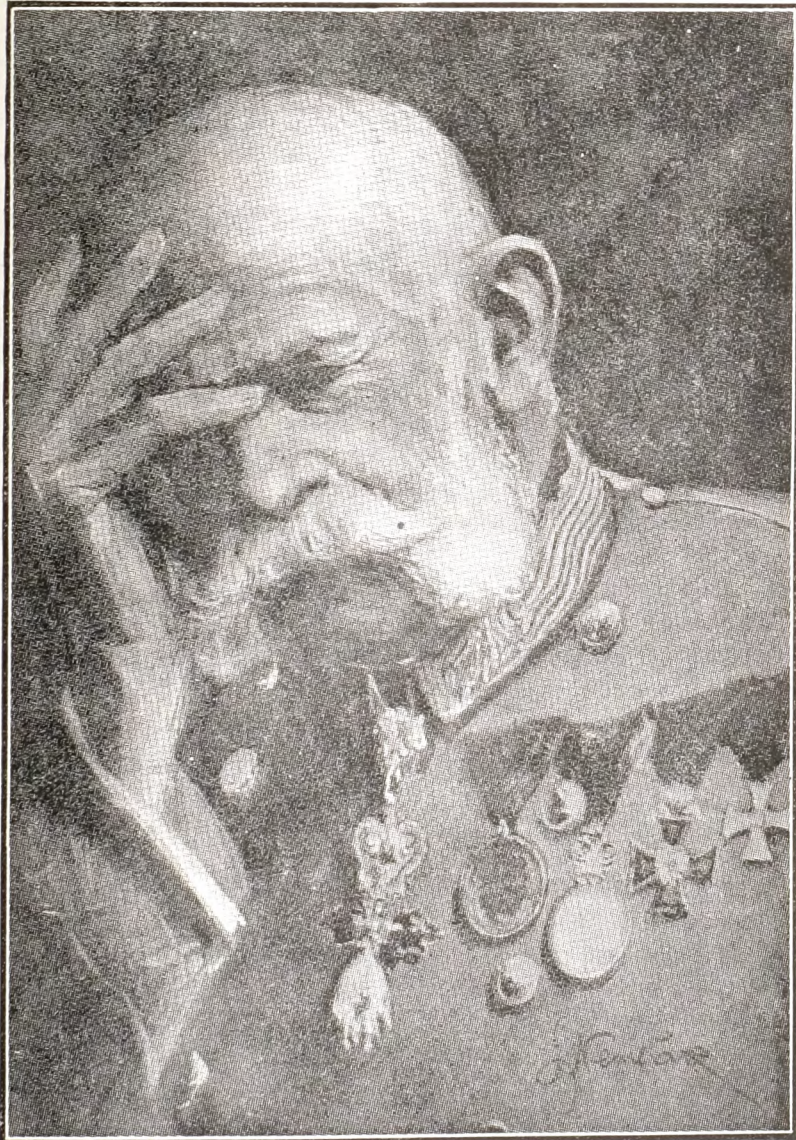
Остаточно цісар заявив отже донці, що віддалить від себе Катерину, одначе під тим услівем, що вона, т. є. Валерія, займе її місце як його опікунка й жити ме постій-

но з старим цісарем разом з усею своєю родиною.

Втіха Валерії була безмірна. Вона зараз перенесла ся на постійний побут до Шенбруна, — але — вже після двох місяців спільного жи-

тя просила старого батька, аби він опять покликав до себе свою стару фаворитку, Катерину... Архикнягиня переконала ся іменно, що бути постійною товаришкою старого, незгідливого і крайно само-

Пок. цісар Австрії Франц Йосиф I.

Останній портрет цісаря, знятий коротко перед смертю.

любного чоловіка — се справдіш-на мука, якої вона ніяким чином не могла довше зносити.

Так отже в слід за тим Катерина вернула назад на своє старе місце, й з того часу ніхто вже навіть не думав усувати її на бік... Усі переконали ся, що більш терпеливої і вірної розрадниці над Катерину не найти вже старому цїсареві в усій державі.

VII.

Кажуть, що були хвилі, коли Франц Йосиф I думав поважно про тее, аби тайком подружитись з Катериною. Богато про се писалось в австрійській й заграничній пресі, та вже ж княгиня Радзівіл, яка — як показуєть ся — посїдає доволі докладні відомости про усякі двірські тайни австрійського цїсарського дому, твердить, що того рода думка ніколи не збудилась в голові Франца Йосифа. На думку ш. авторки — він безмірно високо цїнив сплендор свого старинного дому, й в своїй безмежній гордості і самолюбстві не міг навіть подумати про можливість того рода “ганьби” для своєї високої родини.

Та зрештою — хто знає, чи на таке подруже згодилась би була сама Катерина... Вона була надто розважною й надто розумною жінкою, аби не зрозуміти того, як безмежно небезпечною грою й просто фатальною помилкою було б її подруже з монархом одної з найбільших держав на сьвіті.

По нинішній день оповідають собі Віденці чимало вельми забавних анекдот з життя Франц Йосифа і Катерини. Одну наводить графи-

ня Ляріш, яку одначе княгиня Радзівіл вважає апокріфчною.

Оповідаять атже, що одного вечера виходив цїсар пізно з дому своєї приятельки. В передпокою стрінув його новоприйнятий слуга, який — на нещасте — не був втаємничений в ніякі тайни дому, й був отже крайно зачудований, бачучи в домі своєї пані незнамого офіцера — в так пізній порі. Крайно занепокоений счинив вірний слуга алярм. Та тимчасом — хто може описати безмежне зачудованне слуги, коли його погамовано й сказано, який то високий гість гостить в домі його пані...

В мить вірний слуга і підданий випрямив ся як струна — й почав співати перед лицем свого монарха цїсарський гимн “Боже буде покровитель”...

Коли літ тому далі чотири вибухла велика війна, Катерина Шрат посьвячувала чимало часу доглядуванню ранених жовніврів у шпитали, який вона построїла власним коштом. Та вжеж усі вечері вона посьвячувала дальше старенькому цїсареві в цїсарській палаті в Шенбруні, якої він не опускав вже аж до своєї смерті.

Ось такою вірною й безмежно терпеливою слугою і пістункою старого і здитинілого цїсаря позїстала Катерина вже аж до кінця його життя. Вона і була тою, що замкнула йому своїми руками його очи...

* * *

Які думки тиснули ся до голови старої цїсарської приятельки Катерини Шрат, коли вона заплаканими очима гляділа на його мертве

тіло, що спочивало в багатій до-
мовині?

Хто се може збагнути... Можли-
во, що думала вона... про свій не-
далекій вже кінець житя, — а мо-
же... може й шептала зівялими у-
стами:

— Богу дяка, скінчилась моя му-
ка... Лише... лише... як жеж довго,
як довго ти, Франце Йосифе, жив

на тім світі — на мою і свою му-
ку...

* * *

А скоро лише в злото і срібло у-
брана служба, попи і князі винесли
мертве тіло старого грішника до
цісарської гробниці, цісарська ро-
дина веліла Катерині виноситись
зараз таки з цісарської палати...

У "вдячності" за її собачу вір-
ність цісарському самолюбви...

МНОГОЖЕНСТВО.

(З великоруського).

На балю однім блискучім
В домі перського посла
Цікавенька одна дама
Річ такую почала:

— Excellence, pardon... скажіть нам,
Невжеж справді по сей час
Многоженство — отся погань —
Цвите в Персії у вас?

Усміхнув ся Перс проворний,
Дипльомат вам хоч куди!
Лиш в очах його пречорних
Блиски злоби іскорки.

"Так, сказав він, — многоженство,
Тая погань -- і у нас
Цвите собі преспокійно
Геть достоту як і... в вас!

Но услівно многоженство
Дозволяє нам закон:
Своїх мусим прокормити,
Від чужих жінок — нам вон!

Ну — а в вас мужі безправно
В многоженстві жиють всі,
Чужих жінок люблять тайно,
Тай не дбають про них, ні!"

В. Величко.

ТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.

Критична студія.

Написав

ОСТАП ГРИЦАЙ.

ЧАСТЬ II.

■ ■ ■

ОЗУМІЄТЬ ся, що гаки і тим подібні звуки мусимо нині остро відрізнити від того, що в Українці є глибше та з видатнішою індивідуальністю артиста зачеркнене. А є спроби його вже і в першій збірці.

Думаю тут про оповідаючі ескізи: “Конвалія”, “В магазині квіток”, “Сон”, “Сон літної ночі”, “Завітання”, “Остання пісня Марії Стюарт”, “Самсон”, “Місячна легенда” та “Русалка”. Ті оповідаючі вірші є на мою гадку першими проблемськими пізнійшої драматики Л. Українки і їх треба всеж таки висше поставити як патріотичні згуки в сторону України. Правда — драматичний конфлікт тут дуже блідий іноді так блідий, що стає тільки лірикою і з психологічного боку є мало уваги гідний (“Конвалія”, “В магазині квіток”, “Остання пісня Марії Стюарт”). “Місячна

легенда” — се дуже розводнена варіяція гадки:

“Хай я загину, та хай сяє мило
Над людьми сонцем правда і надія” —

а “Сон” та “Завітання” — се прозові алегорії побідоносної любови до людини та — надії. Сі песи може красше робили би вражине, колиб дикція поетки відповідно до драматичного сюжету орудувала замістно драматичними аксантами. Та бесіда Українки навіть в найбездоганніших своїх зразках отулена є все мягким серпанком ліризму, зза чого драматичний настрій оповідаючих пес майже всюди слабкий. Слідно се головно в поемі в народнім стилю “Русалка”, в якій поетка цілком є в оковах балакучого стилю давних баляд та малює героїв своєї казки таки зовсім шабьоновими реквізитами колишньої романтики русалчино-козацького сьвіта. Те, що в тій поемі є складником народної пісні, — не представляє поза тим ніякої

вартости, а те, що належить тільки до авторки — не має в собі нічого з новітнього артизму.

“Любий козаче, чого ти ходиш
Смутний по темному гаю?
Слухай, козаче, пісню русалки.
Тож я для тебе співаю!
Ой, чи забув ти, серце козаче,
Пісню, що мила співала?
Ой чи забув ти тую дівчину,
Що тебе вірно кохала?
Коли забув ти, чого ж ти ходиш,
Дивиш ся пильно у воду?
Наче шукаєш у тій водичці
Згублену милую вроду... і т. д.

Подібно і оповідаюча поема “Самсон” вдовольнить нині тільки того, для кого римоване переповіджене біблійного подання є заразом і артистичним обробленем його. Українка не розрізняє ще іменно між драматичною анекдотом, а одуховленем тої анекдоти якоюсь глибшою гадкою, так, щоб Самсон і Даліля могли стати незалежно від біблійної висшими символами про себе (“Judith” Геббеля, “Salome” Wilde’a); вона не вихіснує тут нпр. так близько лежачої гадки про відвічну боротьбу між жінкою а мужем. Не робить отже мотивом поступку Далілі якийсь вселюдський чинник, який би мав своє значінє і поза случайною враждою між Філістимами а Жидами, тільки робить з Далілі оруде Філістимів, вдаривши таким чином і тут в улюблену собою патріотичну струну. І подорожні образці, як сказано, — “Подоріж до моря” та “Кримські спогади” — починають так часто а мрійливо-ліричну струну, що на самостійні малюнки даних краєвидів мало лишаєть ся місця, а коли вони є, то є бліді та повні іноді таки все цілком безжурної реторики найпримітивнішого почування. Називаю то-

му сі подорожні образці найслабшим складником збірки “На крилах пісень” — і вони є мені доказом на те, що ся збірка — се плід цілком ще нерозвиненої індивідуальности, яка поза кількома щирішими згуками суспільницького вдиховеня і симпатичного оптимізму та слабо здраматизованими оповіданнями могла справді як свій найвисший атут кинути перед читача тільки те слово: щирість.

За теж о много виразнійше зачеркненою являєть ся мені лінія гадки в збірці “Думи і мрії”. Згуки поетової душі де-не-де кріпшають, світогляд кристалізуєть ся, вислів поважніє. Місцями епічний тон бере перевагу. Менше також стрічаєть ся оншальянтність дикції, як се ми бачили в першій збірці. Спитаймо одначе: що тут є провідною гадкою артистки? Яке становище її проти появ істнованя? На те може найкращу відповідь дає Леся Українка в однім із стихів пєси “Давня казка”:

“Не поет, у кого думки
Не літають вільно в світлі
А заплутались на віки
В золотій тонкій сітї (?)
Не поет, хто забуває
Про страшні народні рани,
Щоб собі на вільні руки
Золоті надів кайдани”.

Так суспільницька струна в Лесі Українки --- се її е pour si muove. І ся струна характеризує замітно цілий внутрішній зміст “Дум і мрії”. Не находить ся тут — як би може хто сподівав ся — глибокої сповіди дівочого серця. Інтімнійші з того згляду “Мельодії” за мало мають внутрішнього змісту, не дають найглибшої бесіди серця, а з формального боку є — як біль-

шість віршів Лесі Українки — за мало викінчені. Дивна річ — ся жінка не мала визначного дару тої солодкості ліричного зітхнення, яку ми так обожаємо у великих ліриків. У Лесі Українки є де-далі в її творчість якийсь силувано мужеський тон, який не в силі викликати в нас повного вражіння її душевного пережиття, бо чуєть ся іноді дуже виразно, що се, — що так скажу — транспозітура тону. Леся Українка мов нарочно покидає співати про себе, щоб в силі була заспівати укохану нею пісню про волю, братерство та драму поневолення. Тому в неї розмірно мало тих малих, кілька стрічкових віршиків, в яких силою внутрішнього пережиття поети звикли замикаєть цілі світи, а за те, що раз більше довших та білим віршом писаних драматично-ліричних етюдів, де розбираєть ся, значить алегоризуєть ся великі суспільні питання. Тим то і щораз яркійше зарисовуєть ся в Українки творчість з глибин свідомої себе інтелігенції, а не творчість з глибин того демонічного власного пережиття, яке ніколи не позволить творити поетови виключно *sub specie phantasiae*. Коли є іменно артисти, в яких ціла творчість є тільки одним одиноким свідчадом власного внутрішнього життя, то є другі артисти, які теж до своїх творів шукають не в своїм живучім почуваню, а в інтелігентній уяві, — і до сих других я зачисляю Лесю Українку, о скільки йде о її більші концепції. Її ціла драматична творчість докаже вправді о много красше, як її лірика перемогу тої інтелігентної уяви в її по-

етичній індивідуальности, але і два послідні томи лірики дають принайменше значні аргументи з того згляду. Коли одначе говорю про замітну роль уяви в творчости Українки, то хочу тим сказати, що даний твір є менше або більше вдатним фантазованем на дану тему, а не скінчено артистичним її обробленем. Не думаю іменно, щоб ми нині могли дві перші більші поеми “Дум і мрій” — а іменно: поему “Давня казка”, та поему: “Роберт Брюс, король шотландський” назвати чимсь більшим над фантазованем на тему: поет і тиран, з одної сторони, — та цар і герой, — з другої сторони. В концепції — “Давня казка”, є глибша від концепції “Роберта Брюса”, яка просто в обробленю Лесі Українки сходить до ряду історичних анекдот. Коли іменно розумію “Давню казку” добре, то ходить тут навіть о щось в роді історіософічного малюнку боротьби між поневоленими а панами. Скажу також, що добір героїв: лицар Берголь з одної, а поет з другої сторони, досить щасливий і давав артистці можливість справді могутніми картинами контрастувати два вічно поконуючі себе світи. Та ідейний бік сюжету подавляють тут майже в цілості анекдотичні подробиці, ведене акції не виказує ніяких льогічних пропорцій, характеристика осіб з початку пів-гумористична (вірш до Ізидори), а тим сценам, де маємо ся додумувати внутрішньої перпетії, брак того, чого Леся Українка не мала майже ніколи іменно справжнього трагізму слова, та брак їм внутрішнього тепла.

Нпр. слова Бертольда в сторону поета:

“Ви скажіть сьому зухвальцю,
Що тепер настав день суду,
Що терпів його я довго,
Але більш терпів не буду.
Коли він складання віршів
Бунтівничих не покине,
То в тюрму його закину,
Там він, клятий, і загине!”

Або відповідь поета:

“Тай в темниці буду вільний, —
Маю думи чарівніші,
Що для них нема на світі
Ні застави, ні границі.
І мого прудкого слова
Не затримає темниця,
Полетить воно по світі
Наче тая вільна птиця і т. д.

Очевидно, я ні на хвилю не сумніваюся, що в нашої поетки були найшляхотніші наміри дати один зразець боротьби вічної людини. Але в молодій Лесі Українки артистична воля не йде в парі з артистичною силою. Ось в “Роберт Брюс”. Коли би нам прийшло шукати за починами внутрішнього звороту в душі героя, то ми найшли би його хіба в сій сцені, де Роберт Брюс стежить за роботою павука, бо все проче се анекдота і тільки анекдота, закінчена до того якось надто — дидактично:

.... І за те хвала Роберту Брюсу, —
Він борцем за рідний край з'явив ся.
Так! одваги та завзяття в праці
Він з малого павука навчив ся.
Він здобув собі велику славу,
І не вмре та слава, не поляже,
В пісні, в слові буде вічно жити
І про себе світові розкаже.

Так трагізм — ся найкардинальнійша признака всякої великої штуки — в “Давня казка” сильно затемнений другорядної вартости подробицями, а в “Роберт Брюс” — о скільки не назвемо боротьбу народа за свободу трагізмом — цілком немає його — тимпаче, що

вислід Брюсової боротьби є додатний, отже більш в нім мельодрами, як трагедії. Тим то і глибше як сі що так скажу помпатичні концепції вражає читача справді любий віршик “Давня весна” — може один із тих нечисленних віршів Лесі Українки, де є щось в роді безпосередної солодкости строго особистого почування, без тої трохи нахабно у неї звенячої суспільницької струни. Але вже слідуючий по “Мельодиях” цикль нашої збірки: “Невільничі пісні” (1895 — 1896) те на мою гадку найсерйозніший суспільницький цикль в Українці. Тут вже справді мало первісної наївности з “На крилах пісень” — гадки зарисовані гостро і сильно держать структуру слів. Симпатично вражає також те, що первісний трохи дитинячий оптимізм тут і там захмарений тіннями більш зрілої в думи про біль життя, хоч все таки і тут треба добачати брак животворного тепла почування. Навіть, коли абстрагувати від більших концепцій, то вислів коротких віршів має о много більше внутрішнього змісту, як вдохновені patriotica першої збірки.

“І все таки до тебе думка лине,
Мій занапащений, нещасний краю,
Як я тебе згадаю,
У грудях серце з туги, з жалю гине.
Сі очи бачили скрізь лихо і насилля,
А тяжчого від твого не видали,
Вони-б над ним ридали,
Та сором сліз, що ллють ся від безсилля,
А сліз таких вже вилито чимало,
Країна ціла (наголос!) може в них
втопитись;

Доволі вже їм литись, —
Що сльози там, де навіть крові мало!

Або таке інтересне визнане в “То-

варишці на спомин” як спроба сінтези української душі:

Ні, жаль мені, що й сей порив погасне,
Як гасне все в душі невірничій у нас.
Ох, може б не було життя таке нещасне,
Як би вогонь ненависти не гас!
Лагідність голубина, погляд ясний,
Патріція спокій — не личить нам,
Що вдіє раб принижений, нещасний,
Як буде проповідь читать своїм панам?
Так, ми раби, не має гірших в сьвітї!
Феллаги, парії щасливіші від нас,
Бо в них і розум і думки сповиті,
А в нас вогонь Тітана ще не згас.
Ми паралітики з блискучими очима,
Великі духом, силою малі,
Орлині крила чуєм за плечима,
Саміж кайданами прикуті до землі....”

В поетки несвідомо будить ся туга за — трагізмом слова, за тим дужим словом поета, яке не тільки потрафить висьпівати солодкавий роман між козаком а дівчиною, а являєть ся потугою про себе:

“Слово, чому ти не твердая криця,
Що серед бою так ясно іскрить ся?
Чом ти не гострий, безжалісний меч,
Той що здійма вражі голови з плеч.....?”

Таке бажане в Лесі Українки треба сильно підчеркнути як несвідому автокритику її перших віршів. І треба сказати, що головню “Fiat pox” — а далі “Ангел помсти”, “Хвилина роспачу” — се вже виразно трагічні звуки — навіть попри те, що сі трагічні звуки не пливають з вселюдської, а все з патріотичної української душі. Менш ціню драматично-ліричний ескіз “Грішниця” та “Доет підчас облоги”, які є гарно зложеними фантазіями та розчаровують у своїм переведеню та finale браком глибше поставленого трагічного проблему. Але все таки наша поетка до кінця тої збірки стоїть на замітнім становищи вибагродненої терпінем думки та дає у “Відгуках” багато дечого інтересного, хоч мало скристалізованого. Ось драмати-

чна сцена “Іфігенія в Тавриді” — страшно студена і тим, що поетка робить Іфігенію тільки представницею тут за вітчиною, в концепції зівсім не інтересна. За теж чудова є своєю ідеєю “Забута тінь”, де поетка згадує тихим словом Дантову жінку, притемнену зівсім промінною постатю Беатрічи. Я думаю, що колиб Леся Українка сю гадку була обробила справді артистично, ось нпр. римованими строфами та з повним заокругленем кожного образу, вона би була тут сотворила щось більше над поетичний — натяк. Але зовнішня форма у неї не все бездоганна, чому можна дивувати ся хочби вже тому, що Леся Українка як перекладниця Гайного могла прецінь звернути увагу на непорочну зовнішню форму його віршів. У неї одначе — головню в білих римах — є щось в роді хаосу слів. Інколи, але дуже часто наголос у неї просто варварський, слова дібрані здебільшого без великої уваги на їх римічну і ритмічну стійність, хід гадок нервозний і нагальний, — взагалі перше вражінє, яке відносить ся в неї, се вражінє — бруліону. Те відносить ся так добре до збірки: “На крилах пісень” як і до збірки “Думи і мрії”. А трета з ряду збірка “Відгуки”?

Сю збірку вважало ся свого часу за вислів модерністичного перевороту в творчости Лесі Українки і були читачі, які читаючи її — жалували за авторкою пісень двох перших збірок. Чи слушно? Я думаю, що ні. Те правда, що суспільницька струна губить ся тут майже зівсім, уступаючи місця ти-

хим, якимось дивно одуховленим на-
строєм, а проте, а може саме ізза
того Леся Українка осягає тут та-
кі чисті артистичні відгуки своєї
душі, що той, який не є поклонни-
ком шабльонової поезії поневоле-
ня — мусить признати деяким сти-
хам “Відгуків” дуже високу арти-
стичну стійність. Є тут — на мою
гадку — той одуховлений спокій
артиста, якого Українка майже ні-
коли не осягнула в двох перших
збірках. Рід святаї задуми вду-
мливої жрекинї. Що саме ся збір-
ка стоїть на порозї її драматичної
творчости, се не тільки правило
хронологїї. Коли іменно посту-
лятом драматики є предметовість,
сей спокійний погляд не тільки на
людей, але і на власну душу, то у
“Відгуках” є саме перші відрухи
того предметово-спокійного ма-
люнку власної душі. Вже на хао-
тичні відгуки колишнього захвату
та терпіння, а просто малюнки душі
про себе, тої “чистої мрії” по-
ета — так сказати, яка вже не гор-
нить ся конечно до ідеалів суспіль-
ства, а знаходить собі божество в
собі і в істнованю як такім. Чому
саме в тій збірці находимо сей ін-
тересний вірш: “Lied ohne Klang”?
Якто — вона, що хотїла недавно
пісні, яка би знімала голови з пліч
— Леся Українка хоче пісні без
звуку? Невжеж вона переконала
ся, що глибоко в нашій душі є по-
чування, які святїйші є як всі іде-
али про волю, рівність та братер-
ство — та що найкраще булоб, ко-
либ сих почувань не виспївувано,
бо ніхто їх не виспїває?

Як би мої думи німії
Та пісню стали без слова,
Тоді-б вони більше сказали,
Нїж отся довга розмова.

Невже моя пісня не хвиля?
Ой деле! Даремні питання...
Німі мої думи, а руки
Дають лиш німії стискання...

І ось мов в почутю тої таємної
святости найглибших почувань
душі — у “Відгуках” — загальний
тон якийсь дивно піднеслий, дивно
шляхотний своєю солодко-вдум-
ливою меланхолїєю. Коли можна
говорити в Лесї Українки про со-
лодич претового слова — то саме
тут — де вона іменно не є патріо-
тичним “соловїєм з острогами” —
як сказавби Гайне, де солодко ме-
лянхолїчне слово захоплює іноді
нашу душу. Я думаю, що треба на
те якогось суспільницького док-
тринера, щоби в сїй збірці проти
двох перших добачав тільки химе-
рний декадентизм. Те инша річ,
що тут і там поетка оперує прозо-
рими символами, що її почування
скристалїзовують ся незамітно в
образах, які не зараз дасть ся від-
цифрувати на основі послїдних те-
лефонів із середовища. Яка гарна
картина глядить на нас ось з вір-
ша:

Хотїлаб я уплисти за водою
Немов Офелїя, уквітчана, безумна,
За мною в слїд плили б мої пісні,
Хвилюючи, як та вода лагідна,
все далї, далї...

І вода помалу
Мене-б у легкі хвилї загортала,
І коликхалаб наче люба мрія,
Так тихо, тихо....

Яж, така безвладна,
Далаб себе нести і загортати,
Пливучи з тихим, ледви чутиим

спївом,
Спускаючись в блакитну, ясну воду
Все глибше, глибше.... і т. д.

Кілька прегарних настроїв да-
ють також “Хвилини” — підчас ко-
ли “Легенди” — головно “Ра-Ме-

неї” лишають читача студеним. Байдужні про себе є оба вірші: “Легенди” та “Трагедия”, а “Саул” всеж таки не дає ясної характеристики дієвих осіб. Та цілий тон збірки вводить нас незаметно в царство поетичної мрії, відірваної від нахабно являючого ся середовища двох перших збірок, поетка незаметно виходить зі себе, обнимає своїм зором далекі краї, чужих людей — в неї мов родить ся туга за

великими синтезами душевних процесів — і вона кінчить збірку більшим драматичним ескізом: “Одержима духом”.

Та його обговорю в злуці з драматичними плодами нашої поетки.

Те з віршів її, що порозкидуване по журналах — не змінє в нічім основних рисів сеї характеристики. В “Ізольта-білорука”, нпр., занадто багато лірики.

Порівняння кістяків малп і чоловіка.

(Гильобатес. Оранг. Шимпанз. Горілля. Чоловік).

З Антропільогії Е. Гекля, 1874 р.

З ЦАРСТВА КНИГ.

MEN OF THE OLD STONE AGE.

Their environment, life and art by Henry Fairfield Osborn... Illustrations by Upper Palaeolithic Artists and Charles R. Knight, Erwin S. Christman and others. — Second Edition. New York, Charles Scribner's Sons, 1916. Pp. I. — XXVI + 1 — 545.

Ціна: \$5.50.

Знаменита книга!

Автором її є світової слави учений професор і Доктор Г. Ф. Осборн, член многих наукових інституцій й емерит-куратор Американського Природописного Музея.

Предметом книги є: строго наукове, а при тім вельми популярне представлення вічно живого питання про **походження людини**, та вельми пресізний й займавий опис походження чоловіко-образних малп, й наших пра-прапредків — людей камяної доби. В слід за тим дає нам ш. автор знаменитий і барвистий опис життя, звичаїв та культури перших людських істот на землі, ілюструючи при тім своє оповідання докладними мапами, фотографіями та малюнками.

Книгу читаєть ся з незвичайним заінтересованнем. Необзнакомле-

ний з модерною (новітньою) антропологияю читач читати ме її з все зростаючим зачудованнем.

Бо подумати лише, що з книги ш. професора Осборна довідаємо ся, що “люди з такими самими спосібностями і прикметами що і у нас, одначе в заранню знання і традицій, жили в певних околицях Європи що найменше літ тому 25.000! А перед тими інтелігентними расами жили інші, також східного походження, одначе не так розвинені умово, вказуючи на дуже а дуже давне походження людини від вчаснійших умово й фізично родів”.

Ради докладного рослідження прастарих осель первісних людей, що жили в прадавніх часах в Західній Європі, вибрав ся був ш. автор особисто в наукову подо-

Homo Mousteriensis Hauseri

Череп (чашка) чоловіка, що жив 50 — 25 тисяч літ перед нами. Нахідка проф. Дра Г. Кляча і О. Гавзера в долішній печері Ле Мустієра, стація 44, дня 12 серпня 1908 р.

рожд до Європи, й в товаристві місцевих французьких учених перестудіював на місци весь досі відомий ученим палеонтологічний матеріал.

Як жеж непомірно зачудуєть ся не один з нас, коли довідаєть ся з цінної книги ш. автора, що, приміром, в деяких околицях Франції жили люди на 100.000 літ перед нами, й лишили після себе преінтересні сліди дуже а дуже замітної культури.

Справедливо отже запримічує самий вельми шановний автор, що, в порівнянню з тою пра-пра-давньою людською культурою, історія й цивілізація “старинного” Єгипту, Сирії і Мезопотамії видають ся нам справді неначе цивілізації “вчешнього дня.”... (стр. VII).

Ба, що більше! Про безконечно глибоку давнину людського роду дасть нам ш. автор дійсне хоч і як зачудовуюче нас понятє, що, приміром, в французьких музеях переховують ся предмети, обробле

ні без всякого сумніву людською рукою літ тому найменше 125.000 перед нами!

Що за незвичайний здобуток людського знання, що за величавий поступ новітньої науки!

Вже самий вступ до властивого оповідання є незвичайно займивий. В ньому подає нам ш. автор “погляди старинних Греків на походженне людини”, та висліди модерної антропільогії (науки про людину), відносно обговорюваного питання.

В першій розділі книги оповідає ш. автор про антропоїдних (чоловікообразних) малп, та про славну расу малпо-людей так званої трінілської раси, що жила в прадавних часах на острові Джаві, й творить перехід між антропоїдами (то є малпочоловіком) а чоловіком (the transition form between man and the anthropoids, p. 75). Вік тої славної раси (Pithecanthropus erectus) оцінюють на 500.000 літ перед нами! Не улягає ніякому сумнівови, що вже отсі малпо-люди

Той самий череп з переду.

Pithecanthropus erectus.

Малпочоловік з острова Джава, що ходив на двох ногах. Вік того прапрапредка людського роду оцінюють учені на 500.000 літ перед нами. Різьба модельована бельгійським артистом Маскре під доглядом професора А. Рітота з Брюкселі, Бельгія.

згаданої трінілської раси послугували деревляним й каменним оружжем для оборони перед оточуючими їх ворогами. Кінчить сей преінтересний розділ ш. автор описом т. зв. гайдельбергської раси.

Другий розділ книги посвячений первочинам властивої камяної доби в історії людської цивілізації, а іменно описови найдавніших людських рас, що уміли вже обробляти камінь, а передівсім кремій, та навчили ся послугуватись огнем.

В третім розділі книги оповідає ш. автор про людей неандертальської раси, та про евентуальні причини загибелі тої раси.

Четвертий і пятий розділ посвячені старинним людським расам камяної доби Франції й Еспанії.

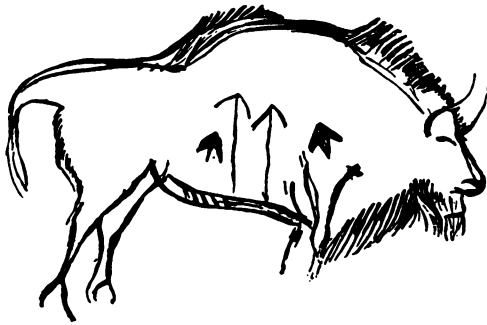
Се вже властиві наші предки, дійсні репрезентанти "homo sapiens"

(розумного чоловіка), такого савого чоловіка як і ми.

Коли ж появляють ся на землі ті властиві, а радше безпосередні наші предки, що не ріжнили ся вже ніяк від нас здібностями й інтелігенцією?

На основі дуже совісного обчислення, опертого на наукових працях найславніших учених усього сьвіта, доходить ш. автор до заключення, що люди тої раси появляють ся в Західній Європі між 25,000 і 30,000 літ тому назад (стр. 261).

При тій нагоді годить ся запримити, що опис життя і культури тих новіших рас камяної доби ілюструє ш. автор в повнім значінню слова оригінальними образками, бо різьбами і малюнками прадавніх артистів, що жили перед нами найменше яких 10—20,000 літ!

Тур.

Рисунок доісторичного чоловіка вчасної камяної доби, підмальований красками. Найдено в печері в Ніо над рікою Арієж в південно-західній Франції. Вік того рисунку оцінюють учені на 15 — 10 тисяч літ перед нами.

Шестий і останній розділ прецінної книги займає описом нових рас, що вийшли до Європи в часах, що попередили безпосередно “історичні часи”, на порозі так званої неолітичної доби, т. є. ново-камяної доби (між 7.000—10.000 літ перед нами).

Однаково інтересним для спеціаліста як і для пересічного читача є й “додаток” (Appendix), в якому ш. автор обговорює докладніше більш інтересні й спеціальні питання з поля еволюції, палеонтології й антропології.

Великою допомогою при читанню сеї книги являєть ся список помічної літератури (спис книг, якими послуговував ся автор) і докладний індекс.

Палеонтологічної літератури Східної Європи ш. автор не цитує, — включно з французькими (отже вже безперечно приступними ш. авторови) працями нашого славного ученого, д. Ф. Вовка.

На самім кінці книги стрічаємо докладну мапу головних печерних околиць Південно-Західної Європи, включно з печерами, що містять передісторичні скальні декорації.

* * *

Чудні гадки насувають ся чоловікови при читанню повисшої дорогоцінної книги... Високі думи будять ся в уяві й мимоволі питаєш себе:

Так отже невже ж справді усе те, чим досі дурили нас усякі релігійні мрійники про походження людського роду є звичайною казкою прастарої давнини? Невжеж справді рід людський є одним з найцікавіших звен в неперервним ланцуху творів Природи?

Так, — відповідає Наука, й величньо заокруглює світогляд новітніх людей про природний початок й природний розвиток Всесвіта.

Після ритовини Марка Антонія Раймонді.

Грiб бронзової доби Еспанії.

Череп (чашка) увiнчаний бронзовим дiядемом (короною), з якого звисають бронзові “дукачі”. Братя Сiрет відкрили в полуденно-схiднiй Еспанії коло тисячу таких грiбiв.

ІЛЮСТРОВАНА

ВСЕСВІТНА ІСТОРІЯ.

Оповідання про бувальщину людського роду від найдавніших часів аж до тепер.

Написав

ПРОФ. ДР. ОЛ. СУШКО.

х х х

ЗАВ'ЯЗКИ СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ. — МОВА, РЕЛІГІЯ, ШТУКА. —
ДОБА БРОНЗОВА. — РАСИ І НАРОДИ.

ИШЕ дуже а ду мущини. Так і розвинулись найдавніші форми суспільного (соціального) життя, оперті на так званій полігамії і моногамії (многоценстві і одноженстві). Набування жінок на виключне посідання відбувалось в тих прадавніх часах дорогою рабунку, а опісля дорогою дійсного або символічного купна. Як відомо — відгомін тих прадавніх подружних звичаїв за-
друже, в якому муж лучив ся нерозривно з одною або більше жінками, виключуючи участь другого

ховався дуже живо в весільних звичаях українського народу по нинішній день.

Ще давнішим звичаєм уважає наука так званий **матріярхат**, або материнське право. Попередило воно так званий **патріярхат**, т. є. батьківське право.

Говорить іменно наука, що в прадавніх часах мати була головою родини й діти звались по матери. Щойно пізніше і до того дуже поволі, тее право здобував собі батько, й згодом матріярхат уступив місця патріярхатови. Сліди матріярхату заховались серед нашого народу по нинішній день.

Так то поволі розвивались найдавніші форми родинного й родового устрою. В родині найвисшу власть виконував батько, в роді — найстарший віком. Отсе і був властивий завязок суспільної (соціальної) і політичної (державної) організації або злуки, отсе і були первопочини **суспільства і держави**.

Зі злуки певного числа споріднених родів утворила ся найдавніша форма первісної держави. Була се в повнім значінню слова родова держава, під управою родових старшин, або одного з них. Завданнем тої найдавнішої державної злуки була в першій мірі оружна оборона перед зовнішніми ворогами, так як першою і найважнішою метою держави є **самоозначенне** на зверх.

Утворенне родової держави потягає за собою певні й трівки відносини до землі, хоча вже кочуючі, ловецькі і пастирські організації розвинули були у себе певного ро-

да державні організації, о скільки тії роди занимали певні простори землі для власного вжитку. Та вжеж передовсім організації осілих рільників дали початок так званим територіяльним державам, отже державам привязаним до певних просторів замешкалої землі.

І ось належить памятати, що того рода найвчасніші родово-територіяльні державні організації стрічаємо вже в дуже а дуже давніх часах вчасної камяної доби.

Приватної власности в тих давніх часах ще не має з виїмкою хиба жінок і таких предметів як оруже і особисті знаряди. Усе ще є спільною власністю роду, орди, або покоління. За се **вартість людини** росте невпинно в парі зі зростаючим суспільним ладом. Бо коли ловецькі й рибацькі племена не знають ще, що початки з полоненим ворогом, бо ані не вміють його достаточо встеречи, ані тим більше не раді годувати його важко здобуваною поживою, наслідком чого й звичайно убивають його та споживають (може не так ради особливого смаку людського мяса, як радше ради того, аби разом зі спожитим мясом ворога перейняти в своє тіло його силу), — так кочуючі і хліборобські племена бережать вже полоненого ворога дуже пильно як цінний прибуток робучих рук. В слід за тим розвиваєть ся **невільництво**, — а в дальшому розвою — поділ праці, а за тим і суспільства на верству **робітників і пануючих**.

З повстаннем і зростом первісних людських злук лучить ся повстанне й розвій **людської мови**.

Є се річю очевидною. Потреба невпинного порозуміння між членами родини а опісля роду показала повну недостаточність первісної мови знаками, якою по нинішній день послугують ся ще некультурні племена, й так поволі почала творитись людська мова, а там — з розростом людського роду і поширенням його по великих просторах — повстали **мови і говори** (наріччя).

Коли ж одначе учені спостерегли, що навіть звірята висшого рода послугують ся певного рода мовою, так за се розвиток **релігійних** почувань стрічаємо лише у самих людей.

Первісні релігії є двоякого рода. Вони операють ся або на поминання предків, з чого витворив ся **культ** (почитанне) предків або померших, або операють ся на богочитанню непонятних первісним людям **сил природи**, з чого витворюють ся так звані **політеїзм** (многобожність). Сил тих всемогучої а непятої природи первісні люди ані люблять, ані ненавидять, а лише їх боять ся, та тому і старають ся зеднати собі їхню прихильність при помочи ріжних окликів, замовлювань, жертв і церемоній. А що до того рода занять потрібний вже засіб певного рода відомостей, налітком того й згодом повстає серед людей все і все зростаючий в силу стан **чарівників, або святих**. Стан сей доходить згодом до незмірно великого значіння, та тратить його чим раз більше лише зі зростом **науки**.

Завязком тих первісних релігій та злученої більш або менше з ни-

ми **штуки** (головно різьбярства і малярства) стрічаємо також в часах вчасної камяної доби, про що проречисто свідчить культ ховання мерців та так звані передісторичні малюнки і різьби (на каміни або кости) первісних людей, що сягають глибокої старини — 25.000 літ перед нашими часами (Breuil, Osborn).

Камяна культура прокинула ся самостійно серед людського роду по всій земній кулі, й стала основою усьої пізнійшої висшої культури. Так отже ще тим первісним нашим предкам прадавньої камяної доби завдячуємо ми пра-прастарі винаходи і форми найважніших знарядів, оброблюванне глини, дерева, пряденне, шитте, тканне, освоєнне домашних звірів, початки рільництва, перші соціяльні і політичні організації й перші прояви висшого духового житя. В тих одначе околицях, в яких умовини житя були і є виїмково тяжкі, там люди лишили ся по нинішній день на тому самому ступені культури, що й наші предки перед 20 — 25 тисячами літ, й там послугують ся вони по нинішній ми або кістяними знарядями.

На яких 4.000 літ до Христового Різдва, отже тому яких 6.000, зробили були мезопотамські і середземноморські народи (себто народи, що жили в Мезопотамії, т. є. в долині рік Евфрату і Тигру, і при побережу Середземного Моря) незвичайний поступ: вони навчили ся послугуватись **металями**.

Штука ся розвинулась найперше в Передній Азії, а особливо на богатім Кипрі. Тут повстали пер-

ші рудокопи й люди навчили ся найперше обробляти наймякший з усіх металів, що виступають в збитій масі, т. є. мідь, зразу звичайним кованнем (подібно як досі камяні предмети), а щойно опісля при помочи огрівання на огни, а там вже і виливання в формах розтопленого плинну.

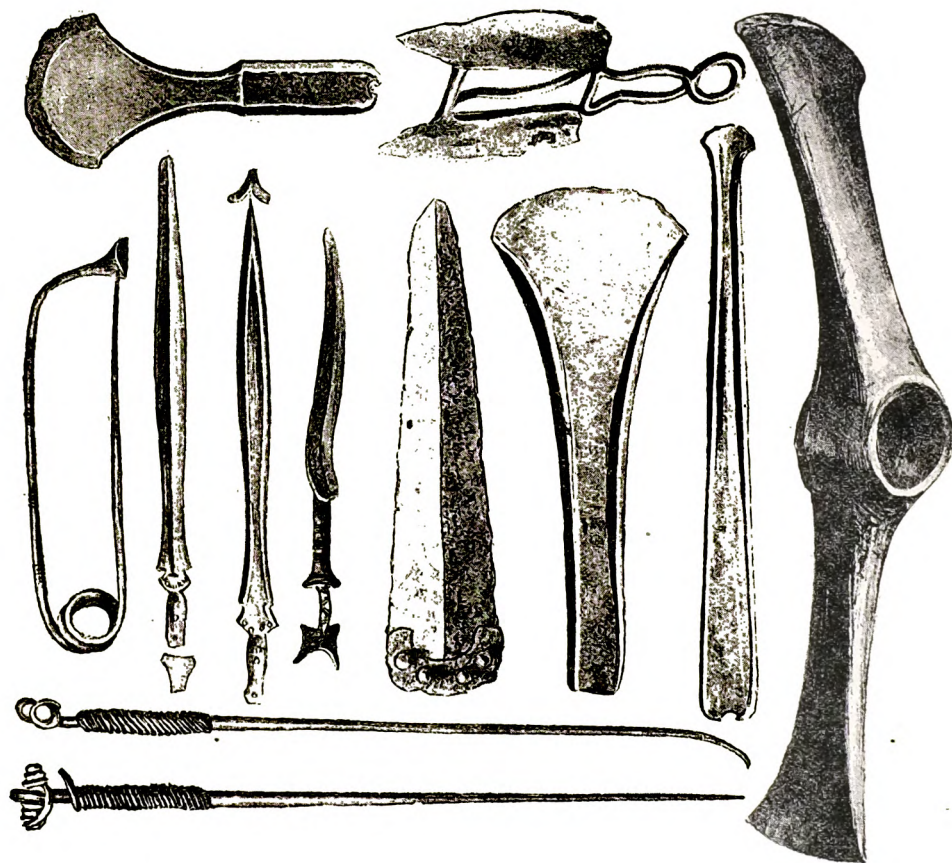
Та вжеж того рода найвчасніші металеві вироби були дуже нетривкі: наслідком великої м'яккості матеріалу вони скоро зуживались й згодом показала ся потреба придумання такого способу, що надавав би міді більшої твердості. Скоро люди навчились і того. Вони стали примішувати до міді цини (9—10%) й так отримували значно твердший метал, так звану **бронзу** (на яких 2.000 літ до Христового Різдва).

Довгі віки послуговувались люди попри давні дешевші, камяні знаряди — металевими, бронзовими. Та вжеж виріб тих "новітних" металевих знарядів і предметів вимагав високої зручності і знання, а наслідком того й цвила штука вироблювання тих найвчасніших металевих (бронзових) предметів лише в певних і то зівсім нечисленних місцевостях. Що й но з відтиля розходились ті предмети в інші країни поволі і з трудом дорогою купна, чи там заміни. І хоча отже розцьвіт отсеї **бронзової культури** припадає на друге тисячліття до Христового Різдва, всеж таки ті європейські народи, що жили на північ від найвисших в Європі гір, то є Альп, затримали були ще дуже довгі віки свої камяні знаряди, й отримували брон-

зові знаряди лише в ряди-годи дорогою торговельних взаємин. Щойно згодом навчили ся і вони виробляти у себе домашню бронзу й усякі предмети по чужим взірцям. Річ зрозуміла, що ті взірці, як також і усякі узорі, чи там прикрашення на тих давніх металевих предметах були такі, які витворили ті старинні східно-азійські майстри.

Перехід від бронзи до ще твердшого, а рівночасно ще пожиточнішого **железа** був вже легкий. На Кипрі навчили ся обробляти железо вже на яких 1400 літ до Христового Різдва, але железо випирало бронзу дуже а дуже поволі. Зразу железо було так дорогоцінним металем, що його уживано лише до окрас і щойно після довгого часу бронза уступила зівсім перед железом. Та вжеж деякі народи не переживали зівсім бронзової доби, але під впливом культурних народів переходили вже безпосередно до уживання железа. Такими народами були, приміром, на роди середної й полудневої Африки. Але й в нинішних часах діється теє саме на наших таки очах серед сучасних нам примітивних народів, що ще досі послуگوєть ся камяними знарядями.

Осередками бронзової культури були: Кипр, Єгипет, Мезопотамія, долина ріки Гоангго в Китаю, озера Тітікака (пол. Америка) і Мексиканського Моря (півн. Америка). З тих то осередків ширилась вона поволі в сусідних краях, зачеркуючи все ширші і ширші круги. Але вона не дійшла в деяких континентах осередка навіть

Мечі, сокири й знаряде бронзової й вчасної жєлїзної доби.

по нинїшний день — наслідком непоборимо великих труднощів, які походив висшої культури ставить сама природа.

(Пор. цїнну статю проф. Сейса в: "The Archeology of the Cuneiform Inscriptions, London, 1907, стр. 36—67: The Excavations at Susa and the origin of bronze).

Вїдома рїч, що людство дїлить ся на кїлька рас, мїж якими їснують великї рїжниці, і то не лише фїзичнї (тїлеснї) але й психичнї (духовї). Не всї раси надїленї однаковими духовними прикметами, а

наслідком того їх можна подїлити на висшї і нисшї. Народи, що належать до останнїх, находять ся по нинїшний день в дикому станї, або лєдвї перейшли в стадїю варварства. Навпаки їсторичнї народи належать до висших.

Коли одначе повстали рїжнї галузи людського роду й коли розселились вони по рїжним країнам замешкалої землї, се усуваєть ся майже цїлковито з пїд можности наукового дослїду.

Колискою людського роду вважали люди здавна Азїю. Вона є

також матерію перших домашніх звірів і перших пожиточних рощин. Звідтиля люди новійшої кам'яної доби могли легко вандрувати з місця на місце, так як в тих часах люди не дуже ще привязувались до землі. Таким чином привандрували люди до Європи і Африки, а через "острівний поміст" до Австралії і до Америки, яка в дуже давніх часах лучилась з Азією суходолом.

Очевидна річ, що сі передісторичні вандрівки народів відбувались дуже поволі й певними шляхами, з кінечним виминанням усіх природних перепон, таких як високі гори, непроходимі ліси, води і багна. Серед того не одна слабша орда гинула, инша ж попавши в непривітні околиці ниділа й стримувалась цілковито в своїм дальшій розвитку. Так поволі поділилися народи під впливом ріжних географічних (земля), кліматних (підсонє) і житєвих (пожива, занятє) условин на раси, між якими розріжняємо: білу кавказьку, жовту маляйсько-монголську, червоно-мідяну американську і чорну муринську.

Згодом чимало рас і народів зізолювалось (відграничилось, відчужилось) цілком. Земельний поміст між Азією і Америкою загинув, народи Австралії заниділи непомірно під впливом дуже убогої природи, східні Азіяти (Китайці й Японці) і Індійці зізолювались не перехідними пустинями і горами, а мешканців полуденної й середної Африки відділила від мешканців північної й східної Африки (Египет) несходима пустиння Са-

гара. Найбільш сусідським житєм жили народи, що поселились в бассейні (долині) Середземного Моря, по якому плавба була дуже легкою. Так і повстало згодом пять великих громад народів:

- 1) пасифічно-американська, що обіймає мешканців Океанії, Австраліїв, Маляїв і Американів;
- 2) монголсько-східно-азійська;
- 3) африканська;
- 4) індійсько-ірансько-туранська, — і
- 5) передно - азійсько-європейсько-середземноморська.

Перші три громади народів розвивались довгі віки, а навіть тисячліття, в повній ізоляції, т. є. в повнім відграниченню від инших народів. Вони жили своїм власним житєм та не зносились зівсім з иншими народами, а навіть довгі часи не знали нічого про їхне істнування. За се дві останні громади народів жили в тісних сусідських взаєминах, й вони на довгі тисячліття стали наймогучійшими й найбільш діяльними чинниками Всесвітньої Історії.

Але і ся громада народів не творила зівсім самостійної цілости, спорідненої етнічно (народно) і лінгвістично (мова). Радше творили вони географічно-історичну цілість, або иншими словами: вони виступають на арені Всесвітньої Історії як тісно споріднена громада народів наслідком вікових культурних взаємин й розвитку в сумежних країнах.

В рамках згаданої громади народів розвинулась найвчасніша висока культура 1) в вузкій аледовгій, теплій та незвичайно уро-

жайній долині ріки Нілю, в північно-східнім розі Африки, в чудовій країні, що здавна зветь ся **Єгиптом**, — та 2) не менше урожайній долині рік Евфрату і Тигру, в країні, що лежала в глибокій китловині між іранською височиною і арабською пустинею, а яку старинні Греки називали **Мезопотамією**.

Під перехрестним впливом обох тих країн найстаршої висшої людської цивілізації зацвила висока культура ще й в прибережній **Сирії** (Фенікіяни й Жиди) та на острові **Кипрі**. В отсих то країнах прокинулася була під благодатним впливом теплого підсоня й незвичайного багатства землі висока людська цивілізація на яких 8.000 літ перед нашою добою, отже в тих прадавних часах, коли уся Європа потопала іще в тумані цілковитого варварства (некультурности).

А серед того іммігрували згодом в Європу уралсько-алтайські, а іменно фінсько-угрійські орди, й зайняли більшу часть середньої й східної Європи. В південно-західній Європі поселились племена не відомого походження — Іберії, Тиргени і Пелясги. Щойно за ними рушили **Арії**, т. е. шляхотні.

Се і є наші безпосередні предки.

Не улягає сумнівови, що Арії були первісно кочуючим пастирським народом з дуже поверховним замилюваннем до хліборобства. Східне крило тих Аріїв рушило з осередної Азії, а може й з долини долішньої Волги, на полу-

денний схід, на височини Вірменії, Малої Азії й Ірану та загналось на яких 4.000 літ перед нашою добою аж в долину ріки Інду. Західні ж Арії рушили в багаті долини східної, а опісля південної й західної Європи, витискаючи або підбиваючи під свою руку старі первісні племена. Згодом розділились Арії на чотири великі групи народів:

- 1) Греко-Італіків, що зайняли півострови балканський і італійський;
- 2) Кельтів, що зайняли усю Західню Європу аж по Іспанію і британські острови;
- 3) Германів, що первісно поселились були наоколо Балтійського Моря, — і вкінці;
- 4) Литовців і Славян, що лишились в старій східно-європейській китловині, обмежені зі всіх сторін на заході і півночі Германами, Фінами, а на полудни іранськими Скитами.

В тім самім порядку і виступають згадані групи народів у Все-світній Історії, й в дальшому продовженню нашого оповідання ми і будемо читати, як то після упадку старинних народів Сходу, чергою відгравали велику ролю в історії людського роду Греки, Римляни, зроманізовані Кельти та вкінці Германи. Визначної, що так скажемо, світової ролі в історії людського роду Славяни іще не відгравали. Невжеж би отже доля судила їм відіграти свою ролю в дальшій будучности людства?...

(Дальше буде).

НАШІ ПРЕДКИ ДОБИ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ.

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНА СТУДІЯ.

Написав
ДР. ОЛЕКСАНДР СУШКО.

Князь Константин Острожський.

З М І С Т.

Початки панегіризму на Русі. — Герасім Смотрицький, Андрій Римша, — Острог. — Панегіризм втискаєть ся в братські школи. — Шкільна програма пособляє культурі панегіризму: діялектика, реторика, поетика. — Перегляд найважніших панегіричних творів типу братських шкіл почавши від Просфоніми. — Повільний вплив латино-польської версифікації на українські панегірики тої доби і її занепад. — Теорія версифікації у нас і в Польщі. — Вплив польської вірші на українську. — Взірці руської вірші в польських (езуїтських) школах.

II.

Початки, -- так сказати -- новочасного панегіризму на Русі-Україні треба віднести до початків суспільно-політичного та культурного відродження України в II-ій половині XVI ст. Як сказано, віріс він на взірцях польських, а і

надавали йому горожанство в нашій літературі письменники, що вирости рівнож на польській літературі й культурі. Одним із перших українських поетів-панегіристів треба вважати відомого "ректора" острожської "Академії", "многогрішного" Герасима Дани-

бору, головню аристокрації, заслїпленої блеском польської державности, польської культури, науки і літератури, а в очі усього народа кидало ся болючі оклики легковажання, погорди... “В усій так широкій руській країні, глузував собі з Українців П. Скарга, не маєте і трьох учених, а шкїл на всій вашій землі Бог не допускає”... Усе те стало ділати на народний оргалїзм неначе електрична струя та дало рішучий товчок до енергічної і завзятої самооборони усіх майже народніх верств*). Прийшло ся вкінці і до зрозуміння, що — як пише проф. Студинський — “в інтересі православної віри і церкви, а додаймо: і в інтересі загроженого національного положеня, треба було піднести уровень шкільної науки, ввести до шкїл науку-тих предметів, які культивовано в школах католицьких. Польща гордила ся своїми науковими заведеннями, Єзуїти своїм образованием; в противагу їм треба було Русинам старати ся про піднесенне руських шкїл, про вихованне людей, що могло би рівним оружієм боротись з своїми противниками. Тому то бачимо, що вже в р. 1588 введено до львівської братської школи: “граматическое, діалектическое и реторическое изучение”, а в р. 1592 одержує та школа привілей “pro tractandis liberis artibus”. За львівською школою пішли тою дорого-

ю і иньші тогочасні руські школи**).

Одним словом — програма українських шкїл стала майже такою самою як і польських первовзорів, а тим самим українські школи стали чим раз більше підлягати латино-польським впливам, хоча й як Українці бажали зразу заховати своїм школам свій первісний греко-славянський характер*), й хоча як завзято публична опінія протестувала устами знаменитого Івана Вишеньського проти “хитростних латинських наук”, а головню проти діалектики і реторики, науки “зъ бѣлаго черное, а съ черного бѣлое претворяти учащої”**). Паралельно з такою метаморфозою програми українських шкїл ішов також і розвиток української книжної поезії, а передусім — панегіричної, яка безпосередню лучила ся з новою дисципліною — реторикою, й яка — з огляду на зміст і форму — має зівсім відмінну фізіогномію від панегіричної літератури, культивованої на Україні пізнійше, а іменно в добі Кієво-Могилянської “Академії”.

На першім місци між печатними панегіриками першого типу, т.є. типу братських шкїл, треба поставити “Просфоніму (“Просфоне-

*) К. Студинський, Панегірик “Евфонія Веселобрмьячая” посвячений Петрови Могилі в р. 1633, Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, т. VIII, стр. 1 — 2.

*) Ibid.

***) Голубевъ, Исторія Кієвской Дух. Академіи, ч. I., Кієв, 1886, стр. 202 — Петровъ, op. cit., стр. 62.

*) Пор. Харламповичъ, op. cit. стр. 216 — 223 і Сумцовъ, Характеристика южно-русской литературы XVII в., Кієвъ, 1885, стр. 2 — 3.

ма”), привіт преосвященному архієпископу Кир-Михаїлу, митрополиту кїевському и галицкому и всея Россїї. В братской школі Львовской составлений... Генуарія 17, року 1591”*)... Панегірик сей, написаний учениками львівської братської школи прозою (“прольогос тон мікрон”) і віршою, має для нас справді “дорогоцінне значінне” — і “як матеріал для оцінки характеру реторики в наших братських школах в початках їх істнованя”*), і як перша до нині звісна проба панегірика в тіснім значінню слова, цінна для аналізу змісту і форми перших зразків нашої панегіричної літератури. І так приглянувшись ближше формі і змістови панегірика, спостерігаємо зараз, що загальний тон його поважний і природний, брак в нім усякого стилістичного і мітологічного балаєту, а мова, майже чисто народня, звучна і ядерка, свобідна майже зівсім від польщини. І коли би не сама генеза панегірика, в чім годі не доглянутись впливу польського звичаю серед аналогічних обставин, коли б не силлябічна будова вірші, взята живцем із польських взірців, коли б не традиційна вірша не герб міста Львова, а в кінці коли б не примітка деяких польонїзмів, — ми ледви чи могли би говорити при “Просфо-

*) Пор. **Ор. Левицкій**, *op. cit.*, і **Харламповичъ** *op. cit.*, стр. 432. — Текст “Просфонїми” видав **Проф. Голубев** в “Кїевск. Епарх. Вѣдом.” за р. 1874 і окремою відбиткою разом з літературними замітками.

*) **Харламповичъ**, *op. cit.*, стр. 432.

німі” про вплив польсько-латинської поетики. Так то завзято боронилися львівські братчики-пуритани перед польсько-латинськими впливами, так пильно старалися заховати першим плодам своєї Музи “славянський” характер, високо підтримуючи прапор доброї слави свого заведеня, двигненого як раз для боротьби на жите й смерть з латино-польською небезпекою*).

Та одначе “греко-славянського” характеру українським школам не удалося довго заховати, а тим самим і словесним працям в тих школах, головню ж поетичним, а спеціально — панегіричним. Латино-польські тенденції, літературно-наукові вподобання і форми, і взагалі усе те, що Польща несла на Русь разом з усім своїм вельми скомплікованим апаратом державних, суспільних, культурних і товариських форм, усе те — як то кажуть — втискалося в наші школи дверима і вікнами, і бідна Русь усім тим новим течіям звільна улягала, бачучи скрізь на усіх полях повільне, але невпинне банкруцтво греко-славянських ідеалів*).

Не дивниця отже, що і в пізнійшій українській панегіричній літературі, яка виросла у нас після “Просфонїми”, бачимо постійну, а при тим чим раз більш рішучу гравітацію в сторону польських реторичних взірців,

*) Пор. **Голубев**, *op. cit.*, стр. 19; **Студинський**, *op. cit.*, стр. 4.; **Харламповичъ**, *op. cit.*, стр. 433; **Петровъ**, *op. cit.*, стр. 62 — 63.

*) Пор. **Петровъ**, *op. cit.*, Труды К. Д. А., 1909, кн. стр. 61 — 62.

кілька інших, треба вважати літературним анахронізмом, лебединою піснею колишніх літературних уподобань.

III.

Так отже, як показуєть ся зі сказаного - перші проблески української книжної поезії розвинули ся під впливом літературних звичаїв й поезії польської: і тут і там в основу версифікації ляг тяжкий силябічний вірш, хоча і як він не відповідав духови української (а навіть і польської) мови*), хоча і як проти нього боролися українські учені теоретики, стараючись побудувати оригінальну теорію українського віршописання на якихсь окремих основах, відмінних зівсім від основ польського віршописання. Вплив і перевага польської поезії, яка вже в II пол. XVI ст. дійшла була до високого ступня розвитку, були вже надто могутні, аби їм могли оперти ся українські письменники, еwent. стали шукати нових версифікаційних шляхів, теорій і форм*). І хоча старі наші грамотії XVI — XVII в. зразу не могли примирити ся з тим, що для нової (рідної) поезії, яка що іно приходила на сьвіт, треба було конче послужити ся готовою, но з ріжних причин неприемною для ревнителів православія, поль-

ською формою**), теорії наших грамотіїв не прийняли ся, капітулюючи зівсім перед готовими взірцями польськими**).

Та вжеж первістки української книжної поезії прозябали не лише в наших "славяно-руських", братських школах та плекали їх тут не лише вчителі, виховані як раз в латинно-польських колегіях, як прим. звісний Касиян Сакович: — нам удало ся натрафити також на сліди культивованя с л а в я н о - р у с ь к о ї книжної мови й поезії в самих польських школах того часу, а іменно езуїтських, з яких то як раз імпортовано в українські школи модерні версифікаційні теорії.

Сьвідчить про се українська папегірична вірша, незвісного ближше в нашій літературі Никити Мелешка, ученика львівської езуїтської колегії, надрукована 1615 р. в рідкій книжечці львівського друку під заголовком: *Vota, fausta Omina, Gratulationes Illustrissimo ac Reverendissimo Domino D. Joanni Andreae Prochnicki... Archiepiscopo Leopoliensi... a studiosa Juventute Collegii Leopoliensis Societatis Jesu...*

***) Ibid, стр. 24.

*) Пор. також полеміку між д. В. Н. Перетцом а акад. И. Н. Ждановим — Извѣстія Отд. р. яз. и словесн. Импер. Академіи Наукъ, СПб., 1900, кн. IV, стр. 1310 і 1901, кн. VI, 2, стр. 54 і д. — Див. також Історія русской словесности, древней и новой А. Галахова, СПб., 1893, стр. 206.

*) Пор. Пыпинъ и Спасовичъ, Історія славянскихъ литературъ, II изд., СПб., 1879, стр. 344.

*) В. Н. Перетць, Історико-літературныя изслѣдованія и матеріалы, СПб., 1900, стр. 36.

dicata’’*), що про неї подав я звістку в З. Н. Т. Ш. іще 1902 р. Сама книжочка для нас мало інтересна. Та вжеж сам факт, що у ній надрукована між иншим ще й руська вірша, звертає рішучо нашу увагу та дає чимало до думання. Бо коли з одного боку вірша Никити Мелешка, закинена, здається, дивним дивом в латинську збірку похвальних віршів в честь польського, католицького архієпископа, збірку зложену учениками єзуїтської колегії, свідчить вимовно про се, що в єзуїтських колегіях учили в тих часах руської мови**), так з другого боку свідчить вона й про се, що наука руської мови в тодішніх єзуїтських колегіях не обіймала лише самих елементів, але культивувалась відповідно до загально-шкільної програми єзуїтських колегій так само, а бодай дуже подібно, як і мова польська. Що при тім навчанню руської мови ученики єзуїтських колегій вправляли ся також в писання поетичних вправ, про се як раз свідчить панегірик П. Мелешка. А не забуваймо при тім, що те, що

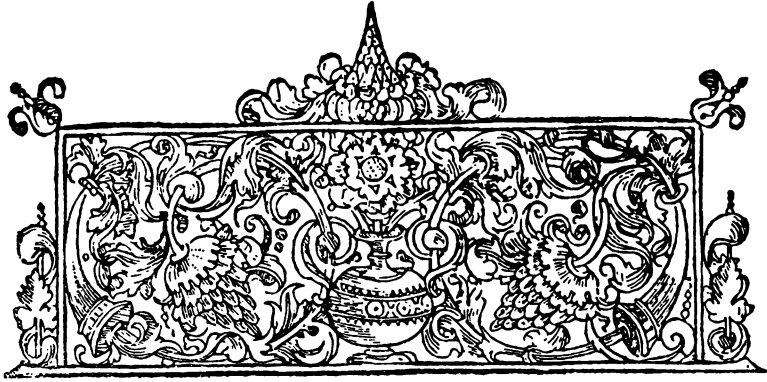
діяло ся в львівській єзуїтській колегії з початком XVII ст., практикувало ся о много борше ще і в інших єзуїтських колегіях на Україні, як прим. в полоцькій і виленьській, в яких патри Єзуїти учили руської мови ще в останній четвертині XVI ст., а іменно в першій здається від самого її основання (т.е. від 1581 р.), а в другій від 1579 р.*). А хоча ми (на жаль) на разі не маємо ніяких документних свідочств про обем, форму і метод навчання руської мови в єзуїтських колегіях кінця XVI ст., то на кожний спосіб вже сам Мелешків панегірик лишить ся клясичним доказом того, що до шкільних вправ в тогочасних єзуїтських колегіях на Україні належали поетичні вправи на “руській” мові. Колиж на доказ сього під кінець XVI ст. бракує нам конкретних літературних пам’яток з того часу, то одначе ся недостача ще ніяк не може бути негативним доказом. А в такім разі, думаємо, годі відмовити певної підстави нашій гіпотезі, що славяно-руська книжна поезія, а спеціально панегірична, плекалась під кінець XVI і з початком XVII століття в тогочасних польських школах, а іменно єзуїтських колегіях, звідкиля (сьміємо твердити) і ішли у наші школи готові вже взірці славяно-руського віршописання, зложені в польських католицьких школах на основах близької, бо рідної їм версифікаційної теорії польської.

(Дальше буде).

*) Книжечка обіймає 46 сторін і переховується в бібліотечі **Баворовських** у Львові під ч. І Е. Д. На неї звернув я увагу в **Записках Н. Тов.** ім. Шевченка ч. 50, р. 1902, *Miscellanea*, стр. 1 - 8, де і передрукував я текст Мелешкового панегірика. Заголовок статі: **“Никита Мелешко, незвісний панегірист XVII ст.”**

**) Близче про се див. цитовану мою статю, стр. 4 і дальше.

*) *Ibid.*, стр. 4 — 5.

КОЛИ?!

АНГЛІЙСЬКІ й польські часописи принесли вістку, що большевицьке правительство нової Росії обіцяло звернути польському народови прецінну “Бібліотеку Залуських”, зрабовану на польському народови перед сотнею літ з горою, ще царицею Катериною II.

Основателем Бібліотеки був Йосиф А. Залускі, київський біскуп, славний свого часу в Польщі любитель і збирач рідких і старинних книг, образів й ритовин (умер 1774 р.)

1794 р. славний російський генерал Суворов здобув Варшаву й велів зараз спакувати усю бібліотеку в скрині і вивезти до Петрограду. Правда — по дорозі козаки продали пару возів польським дідичам на Литві, все ж таки до столиці Росії довезено великанську бібліотеку про якої розміри дають мале понятє слідуочі цифри: зі скринь добуто й уставлено в царській бібліотеці, що до сього часу

числила ледви пару тисяч книг, 262 тисячі томів, 24 тисячі образків і 11 тисяч рукописів! В один момент — царська бібліотека стала найбогатшою бібліотекою в усій Східній Європі, й з того часу аж по нинішній день чимало польських, українських і інших учених вандрує рік річно до царської столиці, аби тут, в царській бібліотеці, студіювати історію рідного краю — на основі тих безцінних бібліографічних й рукописних скарбів, які находять ся в бувшій “Бібліотеці Залуських”.

Та нині — Бібліотека верне опять в посіданне польського народа. Велика се і радісна вість для сучасних Поляків. Й з того приводу пише одна з польських часописий як слідує:

“Не знаємо, чи наша чаша терпінь випита вже аж до дна, й коли прийде день Воскресення. Знаємо лише одно: коли Бібліотека Залуських верне до Польщі, не стане вона знярядем насильства, кривди і гнету. Буде **Святинею Правди**, доступна для усіх, усіх без виімку, що отворить свої брами

з однаковою гостинністю багатим і бідним. Будемо там пізнавати власну бувальщину і бувальщину світа. Будемо пізнавати **Правду** і ширити мемо її на пожиток краю і польського народу. Будемо також будувати польську будучність, аби була красша від теперішности, оживотворена духом поступу і громадської справедливости.

І не буде се одинока наша бібліотека. Цілий край покриємо бібліотеками: в кожній школі, в кождім робітничім товаристві, в кождім людовім університеті буде бібліотека, в кождім домі книжка буде наймилішим гостем, найдорожшим і найпотрібнішим спрятком.”

* * *

Так готують ся Поляки на прихід Воскресення Вітчизни.

А ми?

Ми... у далекій Канаді... одурені хитрим ворогом витрачуємо наші народні сили на страшну братовбійчу боротьбу — покриваємо

край... деревляними церквами, дарма що вже при кінці шіснадцятого століття остерігав нас великий український патріот словами:

“Се дуже зашкодило Руській державі, що не розширювано в ній шкіл і наук, бо як би мали науку, тоді в своїй невідомости не прийшли б до такої погибелі.. А то були у нас “великі ревнителі”, що багато церков і монастирів на Русі построїли, золотом і сріблом, перлами і дорогими каменями їх украсили,... “леч того, што било найпотребнішее, школ посполитих не фундовали” (але того, що було найпотрібніше, т. є. народних шкіл не закладали).

І коли ж ми опам'ятаємо ся, та коли замість деревляних церков з розпустними попами та не покриємо усього нашого краю Народними Домами, в яких щирі й високо освічені народні учителі голосити муть Слово Правди, Науки і Поступу?

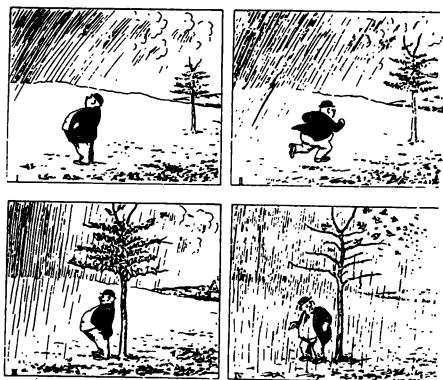
Коли?!...

☒ ☒ ☒

Книги — морська глибина:
Хто в них пірне аж до дна,
Той хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.

Іван Франко.

ПОЕТИЧНІ ЗМАГАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ.

Весняна пригода фермера.

1.

Раз то якось на весні
Вийшов фермер в поле,
Аж тут дощик кап, кап, кап,
Нещасная доле!

2.

— Де сховатись мені тут?
Бідняга думає,
Й бачить в полі деревце,
Й під нього втікає.

3.

— Ось раз захист тут мені, —
Став фермер казати...
Коли гляне: що за глум,
Що тепер почати?!

4.

Усе листе з дерева

.....
.....
.....

УСЛОВИНИ ЗМАГАНЬ.

1. В поетичних змаганнях можуть взяти участь лише українські діти шкільного віку, яких Родичі записали собі “Україну”.

2. Хто з українських дітей, що візьмуть участь в наших змаганнях, доповнить найвлучнійше і найгарнійше четверту строфу повисшого віршика про “Весняну пригоду фермера” — найдалше до 30-о липня 1918 р., отримає в дарунку від “України”:

ПЕРШУ НАГОРОДУ,

т. є. щиро золотий перстень з гербом України.

Нагороди

за дальші влучні розвязки є сліду-ючі:

1. Доляр в золоті.
2. Скриночка з шкільними приборами.
3. Фарби до мальовання.

Імена щасливих побідників, і взагалі усіх тих, що надіслали відповіді, будуть напечатані на сторінках “України”.

Олеся.

Вона також візьме участь в поетичних змаганнях.

II.

РІЗДВЯНА ПРИГОДА МЕДВЕДИКА.

В артистичних змаганнях попередньої книжки "України" взяли участь слідуючі діточки:

1. Ніна Яремович з Тіодор, Саск.
(Вох 65)
2. Іван Зварич з Вегревіл, Альта.
3. В. Кінащук з Дробот, Саск.
4. М. Стефанів з Монтреал, Кве.
5. Ст. Данилюк з Едмонтон, Альта.
6. Ів. Кульчицький з Вінніпег, Ман.
7. Ю. Ковальчук з Ріджайна, Саск.
8. Т. Вонсуль з Торонто, Онт.
9. Ілько Танащук з Мус Джо, Саск.
10. М. Стечишин з Ф-т Віліям, Онт.

Найкрасші розвязки надіслали без всякого сумніву: 10-літня школярка Ніна Яремович і 13-літний

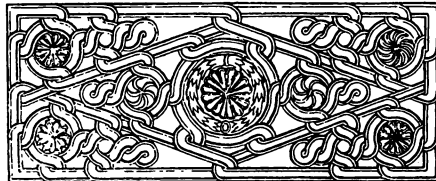
школяр Іван Зварич.

Наслідком того й Редакція "України" вислала згаданий школярці, Ніні Яремович, щиро золотий перстень з гербом України, а школяреви, Іванови Зваричови \$5.00 в золоті.

Дальші нагороди отримали слідуючі щасливці:

1. Т. Вонсуль:	\$2.50
2. М. Стечишин:	\$1.00
3. В. Кінащук:	\$1.00
4. М. Стефанів:	\$1.00
5. Ст. Данилюк:	\$1.00
6. Ів. Кульчицький:	\$1.00

Усім побідникам нагороди доручено.

НАДІСЛАНІ КНИГИ.

1. Д. Сьвітовик: Відроджене України. Торонто, 1918. Накладом і з друкарні "Робітничого Слова". Ціна 10 ц.

Сторін: 1 — 31 + окладинка.

2. П. Крат: Коли зійшло Сонце...

Оповідане з 2000 року. — Ціна 30 центів. — Накладом Української Книгарні в Брантфорд, Онт. — З друкарні "Робітничого Слова." — Торонто, 1918.

Сторін 1 — 72 + окладинка.

“Україна” є одиноким українським магазином на цілому світі!

ПОЗІР!

ПЕРША КНИЖКА “УКРАЇНИ” ВЖЕ ВИЧЕРПАНА!

Її не купите вже і за

\$100.00

На щасте видавництво “Україна” заховало її ще 250 примірників, які і призначило **виключно** для тих ВП. Передплатників, що в найкоротшім часі надішлють річну передлату в висоті **\$3.00**.

Коли отже не бажаєте собі втратити нашої першої чудової книжки разом з преміями, поспішіть **негайно** з висилкою передплати.

“Україна” є для англійського світа показником нашої культурности!

ДАРОМ

отримає кождий, що збере для “України” **десять передплатників**
ЩИРО ЗОЛОТИЙ ПЕРСТЕНЬ З ГЕРБОМ УКРАЇНИ.

о о о

Користайте з нагоди усі!

Зібрати 10 передлат між приятелями і приятельками річ легка, але набути щиро золотий перстень з гербом України річ не легка.

Склепова ціна нашого перстенья \$10.00 — 12.00

Ми вишлемо його Вам

ДАРОМ!

Сю карточку відітніть, вложіть до коверти разом з \$3.00 і зашліть до
Видавництва “України” на адресу:

THE UKRAINA, 358 REDWOOD AVE., WINNIPEG, MAN.
Хв. Видавництво:—

В залученю посилаю \$3.00 як передлату на місячник “Україна” який прошу висилати разом з Вашими чудовими преміями на слідууючу адресу:

Імя і назвиско .....

Місцевість .....

ВИДАВНИЦТВО „УКРАЇНА“.

Проф. Др. Ол. Сущко
Редактор

НАША МЕТА:

Метою Видавництва „УКРАЇНА“ є: подати українським поселенцям Америки в загально-приступній формі здобутки сучасної науки, літератури, штуки і техніки, та запізнати їх з невичерпаною скарбницею рідної культури.

СЕРЕДНИКИ:

Ради осягнення повисшої мети Видавництво печатає одинокий на усю Америку ілюстрований місячник „УКРАЇНА“ посвячений науці, літературі, штуці і техніці, а надто печатати ме рівночасно цінні й правдиво поучаючі книги з поля різних галузей людського знання, пера своїх й чужинецьких письменників.

